

«Ey yer ve göklerin Hükümranı! Vatan ve din düşmanlarına
karşı cihadımızda bize yardım et ve bizi düşmanların şerrinden koru!»

— İmam Şamil —

Birleşik Kafkasya

ÜÇ AYLIK DERGİ

SAYI : 1

AĞUSTOS - EYLÜL - EKİM

1964

İÇİNDEKİLER

Hedefimiz	Birleşik Kafkasya	1
Esir Milletler	Kadircan Kaflı	3
«Birleşik Kafkasya»nın yayınlanması münasebetiyle	Yaşar Bir	4
Ben mi ne istiyorum	M. Korkut	5
1858 - 1865 yıllarında Kuzey Kafkasyalıların Türkiye'ye göçleri	Barışbi Baytugan	6
Şimali Kafkasya'nın İstiklali	Mustafa Zihni Hızaloğlu	13
Benim Türklüm	Elmas Yıldırım	16
XIX. Asırda Kuzey Kafkasya ve İngiltere	A. Canbek Havjoko	17
Gözal Fargana	Çolpan	21
Kuzey Kafkasya Birleşik Cumhuriyeti	Yılmaz Nevruz Karaçaylı	22
Jenositin 20 yılığı dolayısıyla	Ali Mirza	27
Kafkasya ve Kafkasyalılar	M. N. Beştoy	31
Adige	Svatopulk Çeh	33
Unuttuğumuz İnsanlar	Yavuz Bülent Bâkiler	36
Esir Milletler Haftası		38
Kazavat Cır		42
Abrek	Zübeyde Şaplı	43
Ali Han Kantemir	Haydar Bammat	50
Mustafa Zihni Hızal		53
Yeni Neşriyat		55
Muhtelif Haberler		62

**Birleşik
KAFKASYA
Uç Aylık Dergi**

★

Sahibi :
Yılmaz NEVRUZ

★

Yazı İşleri Müdürü :
Mustafa BEŞTOY

★

İdare :
Akdeniz Caddesi No. 15
Fatih - İstanbul

★

Her türlü haberleşme ve
havale adresi :
P. K. : 34
Fatih - İstanbul

★

Fiatı : 250 Kuruş
Yıllık abone : 10 TL.
Dış ülkelere posta
ücreti ilâve edilir.

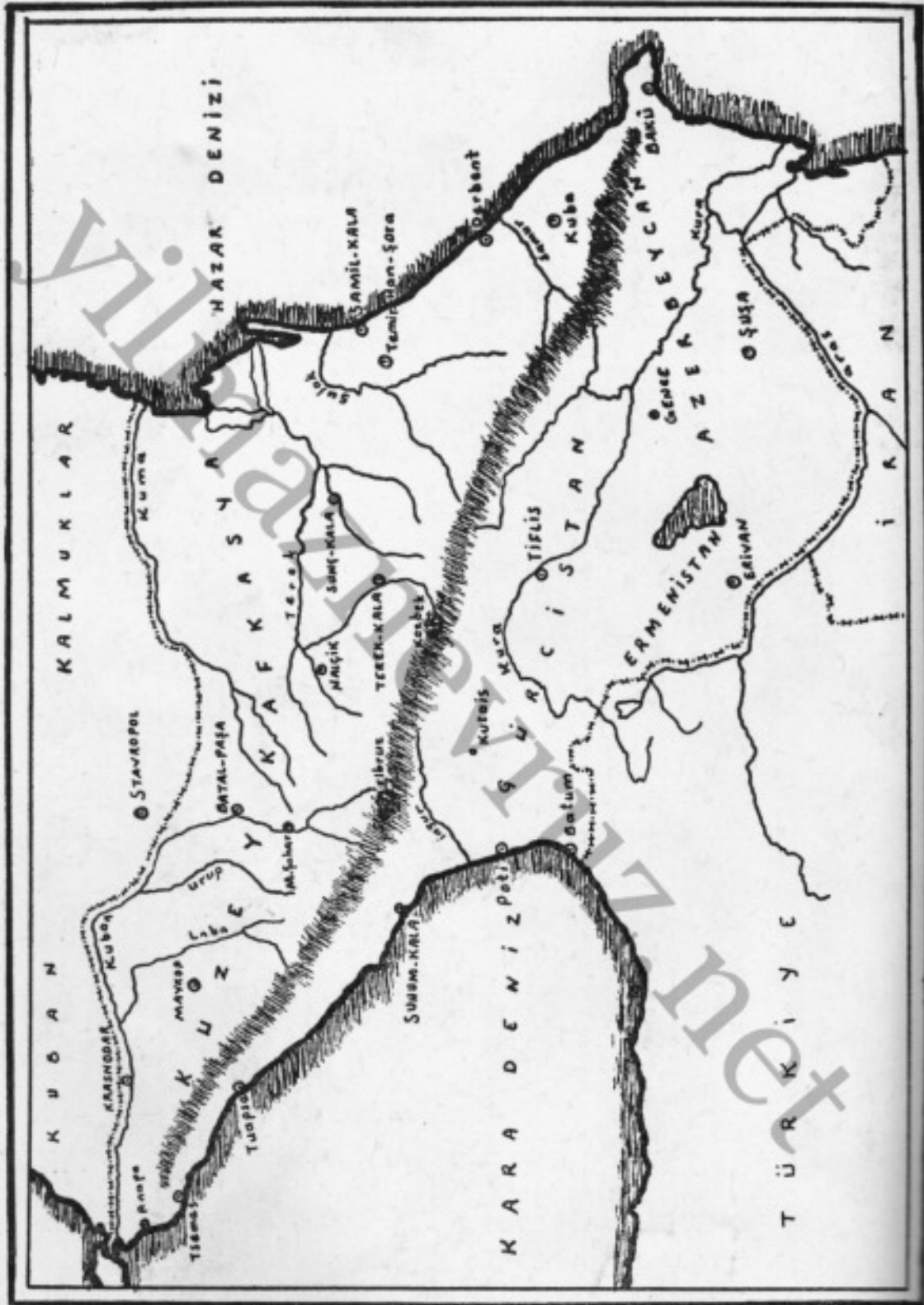
★

Dergideki yazılar
Kaynak gösterilmek
suretiyle alınabilir.

★

Dizilip basıldığı yer :
Nurettin Uycan
Matbaası
Cağaloğlu - İstanbul

Kapak baskısı :
Çeltüt Matbaası

Birleşik Kafkasya

YIL : I

Ağustos - Eylül - Ekim, 1964

SAYI : 1

Hedefimiz

Yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğini de yarılamiş bulunuyoruz. İhtiyar dünya-mız, içinde bulunduğumuz yüzyıldabüyük sarsıntılar geçirdi. Bu süre zarfında pek çok esir milletler bağımsızlıklarını elde ettiler. Demokrasi kervanı da bir hayli yol aldı. Her geçen zaman, yeni ve müstakil bir devletin doğuşunu müjdeliyor. Diğer taraftan, dünya milletleri doğrudan veya dolayısıyla iki büyük blokta toplanmış bulunuyorlar: demokratik batı bloku; Komünist Sovyet bloku.

Demokratik blok, esir milletlerin bağımsızlıkları yolunda, sömürgeci komünist blokla uzun vâdeli, fakat esaslı ve köklü bir mücadeleye girişmiş bulunmaktadır. Zaferin ne tarafta kalacağını matematik bir gerçeğe ifade etmek güç olmakla beraber, demokratik blokun enin de sonunda hedefe ulaşacağı gün gibi aşîkârdır. Zira, dünya siyasi tarihi, sömürgeci ve müstebit idarelerin ve rejimlerin her defasında inkırazı uğradığı örnekleri ile doludur. Aynı vasıfları halz Sovyetler diktatöryasının da, aynı mukadder akibete er-geç dıçar olacağı muhakkaktır.

Komünist blokun yahut diğer adıyla Sovyetlerin tehakkümü altında bulunan milletleri üç grupta toplamak mümkündür :

- 1) Nispeten bağımsız, fakat komünizm rejiminin pençesine düşmüş olanlar: Kızıl Çin, Yugoslavya, Arnavutluk, Küba, v.b.
- 2) Tampon sömürgeler; Polanya, Macaristan, Doğu Almanya, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya, v.b.
- 3) Mutlak sömürgeler: Türkistan, Kafkasya, Kırım, İdil - Ural, Ukrayna, Belor-Rusya, Estonya, Litvanya, v.b.

Biz burada, Sovyet mahkûmu müs lüman - Türklerin müşterek milli davalarına eğilmekle beraber, bilhassa Kafk asya milletlerinin milli menfaatleri ve davaları üzerinde duracağız. Tarih önce si devirlerden beri burada yaşayan, bağımsızlıkları ve erkinlikleri uğrunda sayısız savaşlar yaparak milli varlıklarını ve istiklâl haklarını dünya efkârına defalarca kabul ettirmiş bulunan Kafkas milletlerinin milli iradelerini, mümkün olduğu kadar geniş halk kütlelerine duyurmak, dergimizin başlıca gayesi olacaktır.

Sovyet boyunduruğu altında yaşamak bahtsızlığına uğrayan kardeşlerimizle bizler, yani anavatan Kafkasya'dan hür dünyaya ve bilhassa Türklüğün yegâne bağımsız kal'ası Türkiye'ye hicret ve iltica etmiş olanlar arasında, baha biçilmez bir yaşayış farkı vardır: bizler hür dünyada ve hasseten özvatan Türkiye'de tam bir hürriyet ve serbestlik içerisinde yaşıyoruz.

Bu durumda, son derece önemli ve aynı nispette kutsal bir vazifenin hâdimi olmak mevkiindeyiz: bu kutsal vazife, atalarımızın şehit kanlarıyla takdis edilmiş mağdur vatan Kafkasya'nın istiklâli idealidir.

Şimdiye kadar, milli idealimizin savunuculuğunu, 1917 - 1921 istiklâl mücadelesini tedvir eden ve o günleri bizzat yaşayan, sonra da Kafkasya'nın Bolşevikler tarafından zorla işgal edilmesi üzerine hür dünyaya iltica etmek zorunda kalan mücahit önderlerimiz, büyük bir sebat ve iktidarla yapageldiler. Ne varki, son yıllarda cephemiz büyük kayıplar verdi. yukarıda sözü geçen mücahit önderlerimizden çoğu öte dünyaya intikal ettiler.

Bugünkü durumda milli dâvamızın yürütülmesi işi, muhacir Kafkaslıların ahfadı olan bizlerin omuzlarına yüklenmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan, dâvamızın önemini ve hassasiyetini derinden duymuş ve idraketmiş geniş bir kadroya ihtiyacımız vardır. Ancak bu şekildedirki, esir yurttaşlarımızın seslerini dünya efkârına, layık olduğu vechile duyurmak imkânını bulacağız. Özvatamız Türkiye'nin varlığı, milli dâvamızın mutlu geleceği için bir teminattır. Bizzi büyük ümitlere sevkeden diğer bir husus da, yukarıda (mutlak mevcudiyetini) arzuladığımız şuurlu ve kültürlü kadronun yetişmiş olmasıdır.

Bu arada, dergimizin yapmayı tasarladığı bazı hususları da kısaca özetlemek istiyoruz: Kafkas milli tarihi, etnolojisi, harsı, töre ve gelenekleri, folkloru, tabii coğrafyası, yer altı ve yer üstü zenginlikleri... hakkında gücümüzün yettiği kadar tetkiklerde bulunmak ve bu tetkiklerin verimlerini okuyucularımıza sunmak...

Bu ilk sayımızda bütün gayretlerimize rağmen kaliteli bir muhteviyatla karşınıza çıkamadığımızı biliyoruz. Hatalarımızın ve eksikliklerimizin olduğu da bir gerçektir. Ancak bunu, okuyucularımızın, halis niyetlerimizi göz önünde bulundurarak müsamaha ile karşılayacaklarını ümidediyoruz. Elimizde geniş imkânlarımız yok, fakat derin bir imanımız var. Ecdadımızın akıllara durgunluk veren şanlı hürriyet mücadeleleri ve Kazavat meydanlarında ebedileşen şehit ruhları ile büyük Allâh'a ve istikbale olan derin inancımız bize muhtaç olduğumuz kuvvet ve kudreti veriyor. Yazımıza, Büyük Şamil'in bütün esir milletlere rehber olacak değerdeki şu güzel sözleriyle son vermek istiyoruz: «Vatan'ın hürriyetine, saadetine, refahına ve servetine gözdikenlere ve el uzatanlara aman vermeyiniz. Sizi koğdukları ve geri sürdükleri bir karış yurt toprağını düşman elinde bırakmayınız. Onları daima geldikleri yerlere sürünüz.»

BİRLEŞİK KAFKASYA

ESİR MİLLETLER...

Kadircan KAFLI

İnsan hür doğar ve hür yaşaması hakkındır, İslâm dini bunu on dört asır önce tesbit etmiştir. Ondan sonra da kölelik ve cariye-lik devam etmişse de sözde kalmıştır, Çünkü İslâm dini: «Köle ve cariyelerinizi oğullarınızdan ve kızlarınızdan ayırt etmeyiniz, onlara sizin yediğinizi yediriniz, sizin giydiğinizizi giydirin!» buyurmuştur. Bu sebeple, hele Türk devletlerinde, köleler bir müddet sonra efendi, paşa, hatta padişah olmuşlardır; cariyelerin de harem, hatta Sultan oldukları çok görülmüştür.

Hıristiyan dünyasında ise ancak on sekizinci asır sonlarına doğru, Amerikalıların İstiklâl Beyannamesi, Fransızların İnsan Hakları Beyannamesi insanların hür olduklarını tescil edebilmiştir.

Rusya ve Çin ters yoldadır; insanları, ferd olarak ta, millet olarak ta esir yapmışlardır, milletleri toplu olarak topraklarından sürüp atmışlardır, Rusları ve Çinlileri esir milletlerin topraklarına sürül halinde doldurarak o toprakların asıl sahiplerini maddî ve manevî sefaletle mahkûm etmişlerdir. İşte «Esir milletler Meselesi» budur ve «Esir Milletler Haftası» bu mesele üzerinde daha kuvvetle durmak içindir.

Rusya ile Çin'in kölesi olan milletlerin nüfusu iki yüz milyondan fazladır.

Ordularını o milletlerin üzerine sürdüler, ülkelerini kızıla boyadılar, bir takım uşaklar bulup kızıl idareyi kurdular, onları :

— Biz kendi isteğimizle kurtarıcı (!) Rusya'ya veya Çin'e, katılıyoruz ! diye bağırtdılar, sonra gerçek hürriyetçi devletleri ve milletleri «Sömürgeci» diye suçladılar. Halbuki Onların suçladıkları devletler son yirmi senede yalnız Afrika'da yirmiden fazla millere bağımsızlık verdiler; o milletler ki köklü bir medeniyetleri ve tarihleri yoktur, yüz sene önceye kadar bazıları hatta yamyamdılar.

Rusya ve Çin zulmü altında inleyen milletler bir kaç bin senelik, hele Türkler on bin senelik bir medeniyete ve şanlı bir tarihe sahiptirler. İnsanlığı henüz anlamaya başlayanlar hür, insanlara insanlığı öğretenler ise esir. Buda insanlık çağı, hürriyet çağı, Atom çağı denilen yirminci asrın tezatlarından biridir.

Dünyanın yarısında hürriyet, var, hak var, huzur var; dünyanın diğer yarısında bunlar yok. Dünya'nın yarısı serbest, diğer yarısı mahbes. Dünya'nın yarısı aydınlık, diğer yarısı karanlık. Karanlık tarafın ızdırabı ve oraya hâkim olanların tehditleri aydınlık tarafın huzurunu bozuyor. Bu hal ne zamana kadar sürer?

Dünyanın yarısındaki esir milletler hürriyet sabahını hasretle, heyecanla bekliyorlar. Hele müstebit idarelerden hürriyet almak için mutlaka kan dökmek gerek. Bir gün elbet onlar da hürriyetlerine kavuşacaklardır, çünkü geceler kıyamete kadar sürmez, fakat ne çok kan bahasına!...

«Birleşik Kafkasya»nın Yayınlanması Münasebetiyle

Yaşar Bir

(Kafkas Kültür Derneği başkanı)

Hayli zamandanberi, nehrini sabırsızlıkla beklediğimiz dergiye kavuşmanın sevinci içindeyiz. Dünümüzü aydınlatan, geleceğimize ışık tutan, seviyeli bir dergiye olan ihtiyaç aşîkârdır. Büyük emeklerle meydana getirilen bu çapta bir derginin yaşaması, okuyucuların alâka ve rağbetine bağlıdır. Eser sahiplerini candan tebrik ederim.

İdare heyeti olarak yönetim görevini deruhte ettiğimiz Kafkas Kültür Derneği, tüzüğüne uygun olarak gerçekleştirmek istediği sosyal ve kültürel faaliyetlerini, aziz hemşehrilerimize duyurmak hususunda «Birleşik Kafkasya» Dergisinin müzaharetini göreceğinden dolayı da ayrıca memnundur.

Vazifeye başladığımız ilk günlerden beri, aşağıdaki hususları çalışmalarımızın esası olarak kabul ettik:

1. Derneğimizi güzel bir yuvaya kavuşturmak.
2. Kabiliyetli, fakat maddî imkânsızlıklar içinde bulunan çocuklarımızın tahsil görmelerini sağlamak.
3. Hasta hemşehrilerimizin hâzık doktorlar tarafından tedavisini temin etmek, gerektiğinde hastahanelere yatırmak.
4. Gençleri meslek sahibi yapmak, işsizlere iş bulmak.
5. Folklor faaliyetlerinde bulunmak.
6. Konferanslar tertip etmek, lisan kursları açmak.

Bu mevzularda gerekli adımlar atılmış olmasına rağmen, itiraf zorundayız ki, henüz neticeye ulaşılmamıştır. Biz yöneticiler, rehberiz; esas çalışma umumî ve müşterek olmalıdır. Derneğimize bina teminî, her türlü faaliyetimizin esasını teşkil etmektedir. Bu sebeplerle, hemşehrilerimizin gayretinin bilhassa bu noktaya teksifini rica ediyoruz. Samimi ve yapıcı alakaları, kolektif çalışma şuurunu, başarımızın kaynağı olacaktır. Birbirini sayan ve seven, bir birine inanan ve destek olan insanların ulaşacağı hedef yoktur. Bu tesanüt ve anlayış havası içinde derneğimizin, özlenen seviyeye kısa zamanda erişeceğine inanıyoruz.

Bu vesileyle «Birleşik Kafkasya» dergisine hayırlı hizmetler ve uzun ömürler dileriz.

— Esir milletlerden bize ne!...

Demeyiniz, onları esir eden kızıl kuvvetler sizleri de esir etmek için fırsat gözliyorlar, imkânlar arayolarlar. Siz esir milletlerin ızdırabını kendi ızdırabınız gibi duymazsanız, onları kurtarmak için mümkün olanı yapmazsanız birgün siz de onların durumuna düşersiniz.

Her geçen gün esir milletlerin kurtuluşunu biraz daha zorlaştırmaktadır. Bir gün esir milletlerin yok olduklarını,

kurtarılabilecek bir şeykalmadığını görebilirsiniz. İşte asıl büyük felâket odur ve onu tasavvur ettikçe tüylerimiz ürperiyor.

Komünizmi gafillere sevimli gösteren maske düşmüştür, yalanları anlaşılmıştır, bu sebeple zorlamaksızın yapılma kabiliyeti kalmamıştır, fakat yerleştiği bölgelerden sökülüp atılma imkânı da gittikçe azalmaktadır.

Zaman esir milletlerin aleyhlerine işliyor. Bunun önüne geçilmeyecek mi?

BEN Mİ NE İSTİYORUM ?

— Kafkasya Dağlılarına —

Ben, bir hissin zevkile mest olmak,
Bu zevkin özüyle dolmak
İstiyorum...

Ben, Kafkasya Dağlısının,
Hüzünle inliyen kırık kavalının
Nağmesi olmak istiyorum.

Ben, bütün varımla,
Ruhum ve canımla

Beraber, Kafkasya dilinin sesi olmak istiyorum.

Ben, ufukta batan gün gibi, düşmanı Hazer'de boğmak istiyorum.
Kafkasta koğmak istiyorum!..

Ben, Volga göbeğine bir hançer gibi batmak istiyorum!
Artan kinime, bin kin daha katmak istiyorum.

Ben, ben mi ne istiyorum!?

Ben, bütün kuvvetimle,

Bütün kudret ve dehşetimle

Volga üzerinde, bir volkan gibi patlamak istiyorum;

Sakarya'dan Volga'ya atılmak istiyorum!...

Sonra, Kafkas Dağlarının sinesi üstünde,

Süne! süne!...

Yatmak istiyorum!...

Zevkini tadını, o zaman tatmak istiyorum.

Ben, Kafkasyalılarla akmak değil,

Beraber, çağılamak istiyorum...

Ben, ağlamak değil,

Kalbimi onlara bağlamak istiyorum.

Yalnız ve yalnız bir şey istiyorum:

Ölürsem onlarla ölmek.

Gömülürsem onlarla gömülmek...

İstiyorum!...

Gülersem, yalnız onlarla gülmek istiyorum.

Eğer onlardan ayrılırsam,

Sözümde cayarsam;

Güneşin beni yakmasını istiyorum...

Gözlerimin toprağa akmasını istiyorum!..

Dönersem, bir şey istiyorum;

Yalnız,

Evet yalnız,

Bir şey istiyorum:

İssız!

Yıldızsız!...

Ve mehtapsız

Bir gece!...

El, ayak kesilince...

Tenha bir köşede,

Onların eliyle,

Yokolmak istiyorum!!

Ben, o zaman kalbime batan zehirli bir ok olmak istiyorum.

Onlar, beni muhkûm etmezlerse,

Ben, elem kadehine,

Kalbimi, kemire kemire

Boşalıp, dolmak istiyorum!...

Gençken ağaran saçlarımı yolmak istiyorum.

Ben, beni yalnız Kafkas dilinin mahkûm etmesini istiyorum...

Bağrımı, yalnız Kafkas elinin değmesini istiyorum...

Ben, onlara ram olmak istiyorum,

Onlar için var olmak istiyorum!!!

Ey Kafkas Dağlıları! ben size ramım;
Sizlere bağlıdır. can-ı cananım!...

M. KORKUT

1858 — 1865 Yıllarında Kuzey Kafkasyalıların Türkiye'ye göçleri

Barasbi BAYTUGAN

Çar emperyalizmi, istilâ ettiği memleketlerin hiç birisinde Kuzey Kafkasya da olduğu kadar yıkıp-yakma ve tahripçilik yapmış değildir. Bir sıra Çar ve Çariçe tarafından sürekli, hesaplı zulümlerle yürütülen ve uzun yıllar süren Kafkasya istilâ harpleri sırasında (1842 de Çar I Nikola, Kafkasya başkomutanlığı vazifesiyle görevlendirdiği General Neidhart'a şöyle yazıyordu: «...Sana karşı koyan herseyi yoketmelisin...») daha klâsik devirlerce tanınmış en kadim meskûn yerler, yer yüzünden siliniyor; asırlar görmüş yerli kültür, medeniyet eserleri tahrib ediliyor; yüz yıllar boyunca yerli halklar arasında çizilegelmiş sınırlar zorla değiştiriliyor ve böylece yıkılıp yıkılan topraklarda sistemli bir sömürgecilik yapıyordu. Bu imha siyaseti, harbin son devresinden, yani 1858 den başlayarak bu tarihten daha 20 yıl önce Petersburg'da kurulan «Kafkasya Komitesi» nin plânı gerçekleştirilmeye başlayınca, en yüksek mertebesine ulaşmıştır. Bu plâna göre, Kuzey Kafkasya yerli halkının aşağı yukarı üçte biri ana-yurtlarından sürülecek ve bunlardan boşalan topraklar Rus Kazak köylülerine, aynı suretle İmparatorluğun asker-memur tabakasına verilecekti. Bu arada «Kafkasya Komitesi» üyeleri de kendilerini unutmamış ve bu tabaka arasında yer almışlardı. Kuzey Kafkasya'nın doğu ve batı bölgelerindeki halkın yurtlarından sürülmesi tasarlanmıştı. Ama, memleketin Adigeler ve Abhaz-Abazalar (Azeg) ile meskûn bulunan batı kesiminde bu boşaltma ve sürgün işi, oldukça merhametsizce ve insafsızca yapılmıştır. Buralarda bir bütün halinde olmak üzere etnik zümreler oturdıkları yerlerden kaldırılmış ve çok uzaklarda bulunan sürgün yerlerine sevk edilmişlerdi. Rus askerî muharrirlerinden General R. A. Fadeyev «Kafkasya Mektupları» adlı ese-

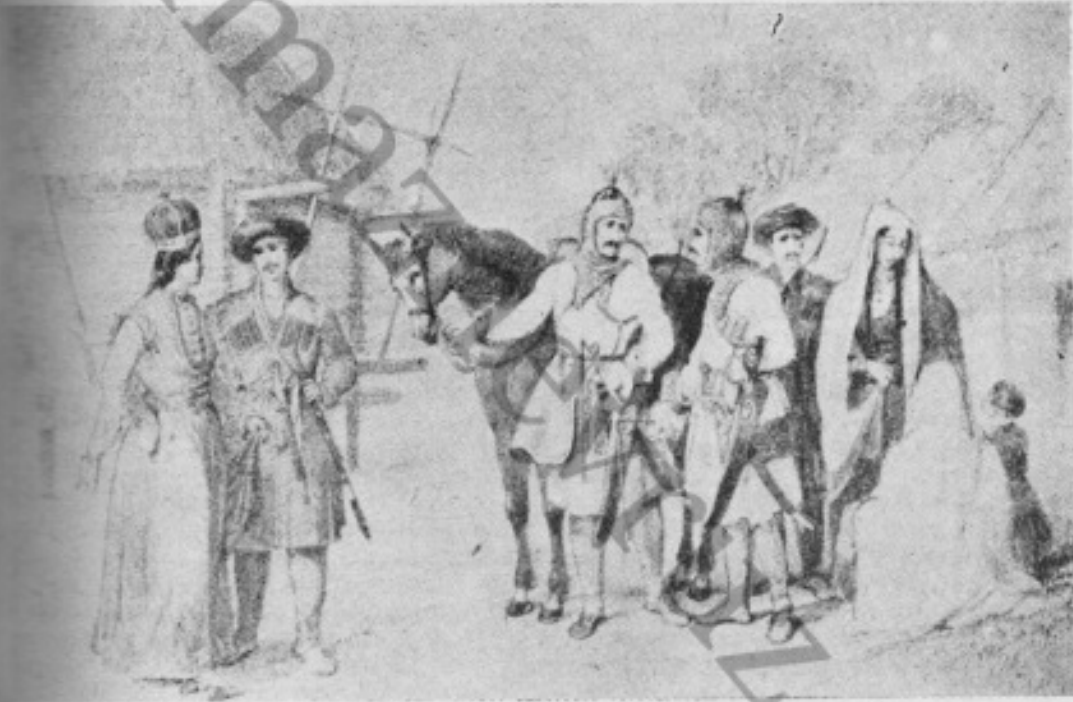
rinde (V.V. Kommarov yayınlarından, Petersburg, 1899) «Kafkasya Komitesi» nin plânından söz ederken şöyle yazıyor: «Sonradan olayların da tesbit ettiği gibi, projede dağlılardan çok kısmının Rus hakimiyetine biat etmiyerek Türkiye'ye gidecekleri kuvvetle tahmin ediliyordu. Önceden tesbit edilmiş açık yerlere yerleştirilmiş dağlılar, artık bir tehlike olmaktan çıkmışlardı.» İşte görülüyor ki plân sade sürgün çapını tesbit etmekle yetinmemiş, ayrıca sürülecek olanların gidecekleri istikameti de önceden düşünmüştü. Daha aşağıda göreceğimiz veçhile, kitleler halinde sürülenler Karadeniz kıyılarına doğru sevk ediliyor ve zorla gemilere bindiriliyorlardı. Zorla gemilere bindirilenler arasında ne olursa olsun Kafkasya'da kalmak için hatta Çar hükümetince ileri sürülen bütün şartları önceden kabul etmiş olanlar da vardı. Kuzey Kafkasyalıların yüz yıl öncesi Türkiye'ye gelişlerine, bugün bu facia konusunu ele alan Sovyet eserlerinin çoğunda gösterilmeğe çalışıldığı gibi, hiç bir zaman gönül rızasıyla bir sürgün denilemez.

Bu yazımızda, sürgünü gerek Batıda ve gerekse Doğuda olsun geniş hacmiyle bir bütün olarak ele almaktayız. Ne var ki, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, batı kesiminde zorla sürgün, doğu kesimine kıyasla, yerlerinde bırakılan ahalinin yerleşme haritasını tamamiyle değiştirecek kadar esastı ve mühim olmuştur. Bundan başka, Kuzey Kafkasya'nın bu bölgesinde sürgün, her yerde, açıkça baskı yapmak suretiyle ve ahaliyi baştan başa kovarak, ayrı ayrı cemaat topraklarının Çar müfrezelerinin işgali nisbetinde merhale merhale yapılmıştır. Buna göre de, buralarda Kuzey Kafkasyalıların maruz kaldıkları felâketlerin ölçüsü ve seyri hakkında tam bir fikir edinmek için ilk önce, yerli ahalinin sürgünden önceki yerleşme-

ının, daha doğrusu Rusya'nın Edirne Antlaşmasına dayanarak Osmanlı İmparatorluğunun fiilen hiç bir zaman hâkim olmadığı ve buralara sahip olmayı reddettiği Kuban sol sahili boyunca uzanan topraklara tesahup hakkını ele geçirdiği XIX. yüzyılın ikinci çeyreği başlarındaki tablosunu çizmek gerektir. Yerleşme tablosunu, esas olarak aldığımız iki eserin verdiği bilgilerle dayanarak çizmeye çalışacağız.

Bu eserlerden biri S. Bronevski'nin «Kafkasya Hakkında En Yeni Coğrafi ve Tarihi Bilgiler» (*) adlı 2 ciltlik kitabı,

ya Şübesinin Raporları» adlı mecmuanın 1857 de basılmış IV. fasıkülünde çıkan yazısıdır. Bundan başka, A. Berje'nin 1882 de çıkan «Russkaya Starina» (Rus Eski Zamanı) mecmuasının birçok sayılarında «Viseleniye Gortsev s Kavkaza» (Dağlıların Kafkasya'dan Sürgünü) başlığı altında basılmış yazılarından, aynı suretle Albay-tarihçi S. Esadze'nin «Pokoreniye Zapadnogo Kavkaza i okonçaniye Kavkazskoy voyni» (Batı Kafkasyanın istilası ve Kafkasya harbinin sonu) adı ile Kafkasya harbinin sona erişinin 50 yıllığı münasebe-

Kafkashlar (Taitbout de Marigny) den.

öteki de L. Liyulye'nin «Çerkesler (Adiglar), Abhazlar (Azegler) denilen kabilelerin ve onlara yakın olan diğer dağlı halkların meskûn bulundukları bölgelere (ülkelere genel bakış» (**) adı altında «Rus İmparatorluğu Coğrafya Cemiyeti Kafkas-

tiyle Kafkasya garnizonu kurmayının 1914 de bastırdığı eserden de faydalanmışızdır. Orijinal telâffûza daha yakın olması dolayısıyla yazıdaki adları Liyulye'nin transkripsiyonuyla vereceğizdir.

Kuzey Kafkasya'nın Batı Kesiminde Sürgünden önce yerli ahâlinin yerleşme şekli

Bronevski'nin yazdığına göre, bu eyalet, «Kubanötesi Çerkeslerin Eyaleti» sınırlarını tesbit etmek suretiyle Karadenizden başlayarak Kuban'ın batı kolu boyunca ve nehrin ötesinde olanları Kuzeye doğru ol-

(*) S. Bronevski «Noveyskiye geograficheskiye i istoricheskiye svedeniya o Kavkaze», Moskva, 1823.

(**) L. Liyulye: «Obşiy vzglyad na stranu, zani-mayemye gorskimi narodami, nazıvayemimi çerkesami (Adige), Abhaztsami (azega) i drugimi smejnimi s nimi».

mak üzere Karadeniz Kazaklarından ve Kafkasya Eyaletini Stavropol ilinden ayıran menbaa kadar uzanmaktadır. Eyaletin batı kısmında Karadenizin güneyinde Abhazya doğusunda küçük Abazya ve Kabardin Eyaleti vardır.

Büyük Abhazya sade o zamanlarda Rusya'nın yarı hakimiyeti altında bulunan bugünkü Abhazya'nın bir kısmını değil, aynı zamanda Karaçay'dan batıya doğru Azega kabilelerinin yerleşmiş bulunduğu Kafkasya sıra dağları sahasının bütünü de içine almaktaydı. Bu kabileler hakkında Esadze, yukarıda adı geçen eserinde şu bilgiyi vermektedir: «Bunlar arasında Mzimta ve Bzıbyu nehirleri arasında yaşayan Cigetler temayüz etmişlerdi. Pshu nehrinin her iki tarafında Cigetlerden yukarıda Medoveyler adıyla tanınmış Pshu ve Ahçıpsu kabileleri yaşıyorlardı. Nihayet Aşe ve Psezuapse nehirlerinin menbalarına yakın yerlerinde de Hakuçi kabilesi vardı.» Bu hususta Berje'nin söyledikleri de şu: «Abhazya sınırlarından kuzeye doğru Karadeniz sahilleri, a) Bzıba nehri hüfresinde ve Adler burnuna kadar Mzimta nehri boyunca yerleşmiş bulunan Pshular; b) Pshu ve Mzimta nehri menbalarına yakın yerlerde oturan Ahçıpsu'lar; c) Bzıb ve Pshu nehirleri arasındaki sahada Hogupsa nehir menbaından daha yukarılarda yerleşen Aibga'lar; ç) Bzıb ve Hogupsa nehirleri arasında Tsandips ve d) Mosta ve Mzimta nehirleri arasında yaşayan Koçba, Aredba, Dvica ve Bala cemaatlerine ayrılmış Cigetlerle (Saadzen, Sadzua) meskün yerlerdi. Bütün bu cemaatler tıpkı Kafkasya dağ silsilesinin kuzey yamaçlarında ve sırtlarında yaşayan soydaşları gibi, kendilerine genel ad olarak «Abaz» yahut «Azega» diyorlardı. Adig kabileleri de kendileri için genel ad olarak «Adige» ismini kullanıyorlardı. Bronevski, bu kabilelere «Kubanötesi Çerkesleri» demektedir, ama Adigelerin ayrı ayrı cemaatlerinden bahsederken «Kol» kelimesini kullanmaktadır. Bu tarifiin gerçeğe daha yakın olduğu kanaatindeyiz. Zira, gerçekten de Adigelerin bütün dalları aynı halkın «Kollarından» başka bir şey olmamış ve bugün de aynı durumu muhafaza etmektedirler.

Gerek Bronevski ve gerekse Liyulye şu noktada birleşmektedirler: Sürgünden önce, batıda 1. Abadza'lar, 2. Şapsuglar 3. Notkoac'lar (yahut Natuhac, Natuhay), 4. Besleneyler, 5. Mohoş'lar, 6. Kemguylar (yahut Temirgey), 7. Matyukaylar, 8.

Bjeduh'lar ve 9. Janey) olmak üzere 9 ana Kol mevcüttü.

Abadzehler: Batı Adigelerin sayıca en çok kabarık cemaatleri, Kafkasya sıra dağlarının kuzey yamaçlarına Kuban nehri (Psis) nin kolları olan şu nehirler boyunca yerleşmişlerdi: 1. Shaguşe (Rusların Belaya dedikleri) nehri ve Kurcips, Pçeha, Phats, Tfiseps kolları, 2. Laba nehri ve Psizyne (Rusların Malaya Laba dedikleri) Şegupsin, Hagur, Fars kolları; 3. Psis nehri ve Mat ve Pças kolları; 4. Psekups nehri. Bu sonuncu nehir, Abadzehlerle Şapsuglar arasındaki sınırı teşkil ediyordu.

Liyulye, Abadzeh'lerden bahsederken «Abadzeh» adının harfi harfına «Abazlılardan aşağı» (Abazadan aşağı) mânasını ifade ettiğini ve bunun da Abadzeh'lerden dağlara doğru giden yerlerde, yani onlardan yukarıda Abazların oturmakta oldukları ile izah edilebileceğini kaydetmektedir. Esadze, Abadzehleri «Çerkeslerin en kuvvetli ve en cengaver bir kabilesi» olduklarını belirttikten sonra şöyle demektedir: «Menşelerini Kaçmez ve Vozdemir olmak üzere iki aileden alan Abadzehler başlıca 7 aşiret (aile) halinde yaşıyorlardı. Abadzeh avulları (köyleri) sayıca oldukça çoktu ve zengin sayılan avullardı. Abadzehler ordularımızla yaptıkları bütün savaşlarda korku nedir bilmeyen, cesur insanlar olup mertçe dövüşüyorlardı.»

Abadzehlerin hayatına dair daha etraflı bilgiyi Bronevski vermekte ve şöyle demektedir: «Abadzehler, sayıca oldukça kabarıktırlar ve anlattıklarına göre, batıdan doğuya doğru kara dağlar boyunca, uzunluğu 100 verst, genişliği de 20 verst olan bir sahada oturmaktadırlar. Üzerinde yaşadıkları topraklarda bolca orman, su olup hububat ekimine çok elverişli yerlerdir. Meyvacılığı ile de meşhurdur. Bu kola mensup ahalinin sayısı 25 bin aile olarak tahmin edilmektedir. Ahali, birbirlerine oldukça yakın sıkışık bir halde, iki veya üç haneli pek de büyük olmayan çiftliklerde yaşamaktadır. Her çiftlik komşusundan bir çitle ayrılmıştır. Her çiftliğin kendine göre ekim tarlası, çayırı ve ormanlıkta yazlığı vardır. Suyu ya kuyudan yahut da her tarafta bolca akan pınarlardan almaktadırlar. Pek de büyük olmayan meşe ve çınar koruları, yamaçlarda dağınık halde bulunan bu ufak köylere oldukça tatlı bir manzara vermektedir.» Abadzehler, yalnız ziraatle meşgul adamlar değillerdi. Bronevski'ye göre, onlar maden

çıkarma ve maden işletme sanayii ile de uğraşmışlardır. Abadzehler, Pças nehri boyunca ham demir Kurdjips nehri boyunda da kurşun elde ediyorlardı.

Şapsuglar: Bu cemaat, Abadzehlerden batıya doğru, kısmen de kendi sınırları yönünden Karadeniz kıyılarına kadar ulaşan ve buralarda bir yandan Ubihlerle, öte yandan da Notkoac'lara komşu olan yerlerde bulunuyorlardı. Sahil boyunca, bütün Psezyuy ovasını, yani takriben bugün sabık Şapsug millî bölgesine dahil köylerde oturuyorlardı. Böyle olmakla beraber, Şapsugların asıl ana kitleleri dağ silsilesinin kuzey kısmında yaşayarak Psekabe ve Şepj kollarıyla Ubin nehri, aynı suretle Akips, İl, Azyups, Hapl, Anthir, Bogundur, Abin, Koaf, Şebik, Şips nehirleri boyunca yerleşmişlerdi.

Şapsugların hayatından bahseden Esadze'nin kaydettiğine göre, onlar Tuapse, Cubgar ve Pşada iskelelerinde Türklerle canlı bir ticaret yapmakla meşgul oluyor, onlardan silâh, mühimmat, tuz, demir ve manifatura alıyorlardı. Buna karşılık ne sattıkları hakkında (Esadze'ye göre, bunlar «doğrudan doğruya kölelerdi»). Biz de şunu ilâve edelim ki, Esadze'nin söylediğini bir gerçek gibi kabul edecek olursak, diyebiliriz ki, Çerkesler o zamanki kölelik usulündeki Rusya'nın büyük çiftlik sahiplerinden başka türlü hareket etmiyorlardı. Belçikalı Tetbu de Marinyi'nin «Three Voyages in the Black Sea to the Coast of Circassia» (by Chev. Taitbout de Marigny, London, 1837) adlı kitabında şöyle denilmektedir: «XIX. yüzyılın 20. yıllarında ticaret bahanesiyle Rusya hesabına casuslukla meşgul oluyorlardı.» Müellifin söylediğine göre, kendisi Çerkeslerden öğrenmemiş ham post, deri, mum, bakır, kürk, çeşitli hububat, kereste ve ağaç alıyormuş. Bundan başka Çerkesler, boynuzlu hayvan, at, Kafkasya yamcası, evde dokunmuş kumaş (de Marinyi'nin kaydettiğine göre, bu kumaş «Fanelya» ya benziyormuş) yine evlerde dokunmuş ketenli dokular da satıyorlarmış. de Marinyi'de «köleler» hakkında bir kayde raslanmamaktadır.

Notkoacılar: (Natuhaylar: Notkoacılar'ın yerleştikleri topraklar Kuzey Kafkasya Karadeniz kıyılarının büyük bir kısmını içine alıyordu. Bu yerler, kuzeyde Taman'a kadar uzanıyor, güney doğuda da Şapsug topraklarıyla sınırlanıyordu. Bronevski, Notkoacılardan bahsederken şöyle demektedir:

«Notkoacılar arasında bundan daha önceleri Taman'da yaşayan Nekrasov Kazakları barınıyor ve Kuban'daki balıkçılık da bunların himaye ve muhafazası altında yapıyordu.» Lıyulye ise şöyle demektedir: «Notkoacılar arasında uzun yıllar boyunca Notkoacıların Ruslara karşı mücadelesini idare etmiş olan meşhur Sefer Bek Zan'ın oğlu Kinyaz (Psi) Karabatur Zan yaşıyordu. Sefer beğ'in babası Mehmet Girey, Rusya'dan bir tehlike gelebileceğini düşünerek yardım için Osmanlı Hükûmetine müracaatta bulunmuş ve Osmanlı Hükûmetinin Notkoacılar toprağında, sonradan Türk garnizonunun yerleştiği Anapa kalesini inşa etmesine muvafakatını bildirmişti. Zanlar aliesi meşhur Adige Kinyaz aliesi Bolotoko sülâlesinin dallarından biri idi.

Besleneyler: Abadzehlerden doğuya doğru Urup (yarp) nehri aşağı akımının kolları boyunca aynı suretle Laba ve Psizyne (Malaya Laba) nehirlerinin menbalarına yakın yerlerde yerleşmişlerdi.

Mahoşlar: Bunların yerleştikleri topraklar, Fars nehrinin yukarı akımı boyunca bulunuyordu.

Kemguylar: (Temirgoylar) Kuban nehrinin sol kıyısı boyunca Mahoş cemaatından kuzeye doğru ve Laba, Shaguase nehirlerinin akımı boyunca uzanan yerlerde yaşıyorlardı. Bronevski, «Besleneyler, Mahoşlar ve Kemguyların bir arada 7 bine yakın suvarî kuvveti çıkarabilecek durumda olduklarını yazmaktadır.

Hatyukaylar: Bu cemaat Shaguase ve Psiz nehirleri arasına yerleşmişlerdi.

Bjeduhlar: Şapsuglar ve Temirgoylar arasında olmak üzere Kuban ovasında yaşıyorlardı. Rusların gelişine ve bunların yerine ukrayna Kazaklarının yerleştirilmesine kadar, Bjeduhlar, Kuban'ın sağ kıyısında hemen hemen toplu bir halde yaşıyor ve hayvancılık, hububat ekimi ile meşgul oluyorlardı. Bronevski'nin söylediğine göre, nehrin sağ kıyısındaki tarla ve otlaklar XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Bjeduhların ellerinde bulunuyordu. Yine aynı müellifin yazdığına göre, Bjeduhlar, Üst Labinsk kalesinin güneye doğru 80 verstliğinde bulunan gümüş madenlerini işletiyorlardı.

Jan (Janeyler): Ruslar gelinceye kadar, Kuban'ın sağ kıyısı boyunca uzanan topraklara yerleşmişlerdi. Bir zamanlar çok kalabalık olan bu cemaat, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde kendilerinden kuzeye

doğru olan steplerde yaşayan komşuları Nogaylarla beraber hemen hemen tamamıyla Rus orduları tarafından imha edilmişlerdir. Janların topraklarında bugünkü Kazak köyü Slavyanski'nin yerinde çok mühim bir ticaret merkezi olan Kaplu şehri vardı. 1864 e kadar Janların bakiyesi Atagum nehri boyunca ve Adigelerce Detlyasf adlanan Karakubansk adasında oturuyordu.

Yukarıda işaret ettiğimiz dallardan başka, Liyulye, büyük muhacerete kadar küçük bakiyeler halinde kalmış olan daha üç dalıdan da bahsetmektedir. Bu dallar da şunlardır :

Çobein: Bu dal, aralarında yaşadıkları Notkoacılarla hemen hemen tamamıyla kaynaşıp birleşmiştir. Liyulye'nin kaydettiğine göre şüalelerinin ahfadından kin-yaz Bestoko Psımaf, «şüalesine tanınan her türlü hak ve imtiyazlardan mahrum» olarak Çobeinler arasında yaşıyordu.

Hegayklar: Bunlar da ta eski zamanlardanberi Kuban'ın sağ kıyısına yerleşmişlerdi. Nehrin sol kıyısına geçen bakiyeleri ise 1812 de Rus orduları tarafından Türkiye'den Kafkasya'ya getirilen veba salgını neticesinde telef olmuştur. Şu da var ki, veba salgını, Kuzey Kafkasya'da 1823-1829 Rus - Türk harbi sırasında da tekrar görünmüş ve oldukça büyük zayıflata sebep olmuştur. A.S. Puşkin «Erzuruma Seyahat» eserinde işte bu salgına işaret etmektedir, Kuzey Kafkasya'da bu felâketlerin acı hatıraları bugüne kadar yaşamaktadır.

Hetuklar: yahut Adale (Türkçe «ada» dan alınmıştır): XVIII. yüzyılın 90. yıllarına kadar Taman'da yaşıyorlardı. «Adale» tabiri de buradan gelmektedir. Kaderleri bakımından Çobeinler ve Hegayklar'a benzerler. Hetukların bakiyeleri Taman şehrinin 30 kilometreliğinde bulunan Ada köyünde oturmaktadırlar.

Abhaz - Abuzin'lerden (Azeglerden) bahsederken şunu kaydetmek gerektir ki, adların çok olmasına rağmen, burada da ayrı ayrı kabileler değil, aynı milletin Kol ve klanları bahis konusu olmaktadır. Gürcü dilcilerinden A.S. Çikobava (A.S. Çikobava, Vvedeniye ve yazıkoznaniye,) (Dilbilgisine Giriş), cilt I, Moskva, Uçpedgiz, 1952), K. Lomatidze (K.V. Lomatidze, «Tapanskiy dialekt abhazskogo yazıkı, (Abhaz Dilinin Tapan Lehcesi), Gürcüstan Sovyet Cumhuriyeti İlimler Akademisi dil ve maddi kültür Enstitüsünün litog-

rafik yayını, Tbilisi, 1944) kendilerine bir arada Azega diyen Abhazlar ve Abazaların aynı dilin lehceleriyle konuşmakta olduklarını sarahatle ve ikna edici bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Sürgünden önce bunlar Liyulye'ye göre, şu şekilde yerleşmişlerdi :

Sadzen (Ruslarca Cigetler veya Ziketler) Hamış nehrinden Gagri'ye kadar uzanan Karadeniz kıyısında yaşıyorlardı.

Apsua (Yani Abhazlar) Gagri'den İn-gur nehrine kadarki Kafkasya dağ silsilesinin sahil hattında ve kıyılarında oturuyorlardı. Abhazlar bu durumlarını esasen bugüne kadar muhafaza edegelmışlerdir.

Medozyular - Ubihlerin doğusunda baş dağ silsilesi ovalığında yaşıyorlardı. 1864 ün sonlarında (eski takvimle) Rus orduları, Kafkasya harbinin bitmesi dolayısıyla şükran duasını burada yapmışlardı. Zira, tabii hudut olan Pshu, Ahçipshu ve Aibga, işgalcilere karşı gösterilen son mukavemet yerleri idi. Medozyuların hemen hemen hepsi Türkiye'ye göç etmişlerdir. Kuzey yamaçlarında oturan Borokay, Bag ve Şegeraylar dahi buraya bağlı kolları. Bu kollardan, birinciler Gups nehri membalarına yakın yerlerde, ikinciler, Kodz nehri membalarında, üçüncüler de Psizyu (Küçük Laba) da oturuyorlardı.

Zambal - (Ruslarca Tsebelidiner) Dal ovasında Kodor nehri boyunca yerleşmişlerdi (Bugün de kısmen aynı yerlerde oturuyorlar) Adigeler bunlara Hirps - Kose diyorlar.

Tram - Büyük Laba nehri menbana yakın yerlerde;

Kazılbek (yahut Kazbek - Koac) büyük ve küçük Laba nehir menbaları arasında;

Basılbay - Urup ve büyük Zelençuk nehirleri menbalarına yakın yerlerde;

Bashog - (Altı Kesek) bugün de hemen hemen eski yerleri olan Kuban ve her iki Zelençuk menbaları yakınlarında yaşamaktadırlar.

Şimdi, dil bakımından Adigeler ve Azekler arasında orta bir yer tutan Ubihler kabilesi hakkında birçok söz söylemek lazımdır. Kafkasya'da artık Ubih yoktur. Vaktiyle baştan başa sürülmüş bir kabile-dir. Bugün bu kabilenin çoğu Türkiye'ye ve bir kısmı da Suriye'de bulunmaktadır. Sürgünden önce bunlar, Ziyuebe, Lou, Ni-ge, Bath, Dagomeps, Psih, Sage (Soçi) ve Mamış (Hosta) nehirleri boyunca ta Karadeniz kıyılarına kadar uzanan yerlerde, ya-

ni Sadzenler ve Şapsuglar arasındaki kıyı kesiminde oturuyorlardı.

Ubihlerden bahseden Berje, onlar için «Karadenizin doğu sahilinde en cengâver ve becerikli bir kabiledir» demektedir. Karadeniz sahil hattı adıyla anılan istihkâm-
ların 1840 yılındaki tahribatı - ki Rus orduları istihkâm inşasını bu tarihten bir yıl önce bitirmişlerdi - büyük muhacerete kadar Kuzey Kafkasya'nın batı kesimindeki yerleşme haritasının tamamlanması için XVIII. yüzyılın 80. yılı başlarına kadar

Atış talimi yapan Kafkasyahlar

Eya, Don ve Maniç nehirleri arasında yaşamış bulunan Türk kavimlerinden Nogayları da bu harita içerisine almak lâzımdır. Nogaylar, bir zamanlar Astrahan Hanlığının temelini teşkil etmiş ve Moskova tarafından istila edildikten sonra bile Edil (Kuzey Kafkasyahlarca İtil) boyunca yaşamışlardır. Ne var ki, Nogaylar XVIII. yüzyılda Mogolistan'dan gelen Kalmuklar tarafından sıkıştırılarak yerlerinden çıkarılmışlardır. Azov (Azak) ın 1735 de kesin olarak Rusya eline geçişine kadar onlar bu yerlerde resmen Türk Sultanının teb'ası olarak yaşamış, fiilen kendi reisleri tarafından idare edilmişlerdir. 1783 de

Rusya, Kırım'ın bağımsızlığına son vererek güya Kırım Hanlarının, vassalları imişler gibi, Nogay topraklarına da sahip olduktan sonra bu toprakları Kuban yakınlarına kadar genişletmiş ve böylece bu nehrin sağ kıyısındaki Adigelerin topraklarını da zaptetmiştir. İşgal için bahane de küçük Kaynarca anlaşması olmuştur. Halbuki, bu anlaşmada Osmanlı Hükümeti, fiilen hâkimiyeti altında bulunmayan topraklardan vazgeçmişti. Hiç te beklemedikleri halde Rusya'ya verilen ve 80 binin üstünde aile (çadır) yani ortalama 500 bin kişi olarak hesaplanan Nogaylar, aynı 1783 yılında Eya nehri kıyılarında o tarihlerde general olan A.V. Suvorov'un komutanlığındaki Rus orduları tarafından hemen hemen baştan başa imha edilmişlerdir. Nogayları buraya, Edil ötesine sürülecekleri hakkında emri kendilerine bildirmek için toplamışlardı. Nogay toprakları, imparatorluğun iç eyaletlerinden getirilecek göçmenlerin kolonisi haline getirelecekti. (10 yıl sonra buralara İkinci Yekaterin tarafından Zaporoj harbinde yokedilenlerin bakiyesi ve Ukrayna köylüleri yerleştirilmişti.) İmha işi de emre boyun eğmekten kaçınıldıktan sonra yapılmıştı. Yalnız, az sayıda Nogaylar tuzaktan kurtulmaya ve Kuban'ın sol kıyısına geçmeye muvaffak olmuştu. Sığındıkları bu yerlerde Adigeler arasında misafirperverce bir sığınak bulunmuş ve daha sonra kader yoldaşı olmuşlardı. Suvorov askerlerinin elinde sağ kalmış 10 binlerce Nogay, Edil ötesi yerine Kuma ve Terek arasındaki çorak steplerde Kara Nogaylar yakınlarına yerleştirilmişlerdi. Ahfadları, bugün bile bu yerlerde yaşamaktadırlar.

Kuzey Kafkasya'nın batı kesiminde sürgün öncesi devirdeki ahâlinin sayısını gözönünde bulundurmadan bu kestüde sürgün neticesinde husule gelen boşluğu, yakıp yıkmaların ölçüsü hakkında tam bir fikir edinmenin imkânı yoktur. Gerek geçmiş zamanlarda ve gerekse bugünkü Sovyet devrindeki Rus kaynaklarında sayının azaltılmasını hedef edinen bir temayülün yer aldığı açıkça göze çarpmaktadır. Meselâ, V.K. Gardanov'un «XIX yüzyılın İlk yarısında Adige Halklarının yerleşmesi ve sayıları Hakkında» («О расселении чьсленности адигских народов в pervoy polovine XIX v.») başlığı altında «Sovetskaya etnografi-

ya» dergisinde (Cilt 4, 1963) basılmış yazısı bu bakımdan oldukça dikkati çeker bir mahiyet taşımaktadır. Yazar, sözü edilen yazısında, özel ve belirli maksatla seçilmiş malzemeye dayanmak suretiyle karışık matematik marifetler göstererek, Kabardinler de dahil bütün Adigelerin «topla» minin erkek ve kadın olmak üzere 300 - 500 bin kişiyi aşamayacağını isbata çalışmaktadır. Bu «toplam» yazarın belirttiği kanaatiyle tezat teşkil eden ne varsa hepsini ihmal veyahut mistifikasyon neticesinde elde edilmişti. Mesela, Gardanov 1830 da Batı Adige ve Azega topraklarına istihbarat amacıyla yaptığı gizli bir seyahattan sonra yazdığı yazılarının birinde, seyahat sırasında batı Adigeler (Azegalar hariç, Ubihlerle beraber) sayısının 1100 bin kişiye ulaştığını kaydeden Çar subayı G.V. Novitski'nin verdiği rakamları alaya almaktadır. Bu konuda daha yetkili sayılan Kuban Kazakları tarihçisi Profesör F.A. Şerbin dahi aynı kadere uğramıştır. Profesör çok zengin bilgileri ihtiva eden «Kuban Kazak Ordusunun Tarihi» (İstoriya Kubanskogo Kazaçyego voyska) adlı eserinde (Yekaterinedar, 1913) şöyle demektedir: «Çerkeslerin sayısı Novitski'nin gösterdiği sayıdan çok daha fazla idi.» XIX. yüzyılın ilk yarısında Kafkasya'nın o tarihlerde henüz Rus orduları tarafından işgal edilmeyen bölgelerini dolaşan batılı müelliflerin, bilhassa İngilizlerin verdiği rakam ve bilgiler ise, Rus kaynaklarına daha çok güpbe ile karşılanmaktadır. Halbuki, Gardanov'un kabul etmediği hususlar, gerçeğe en yakın olan bilgilerdir. Bu kanaatimizi, Sarafyan'ın 1953 te Boston'da çıkan «Armenyen Revu» dergisinde basılmış tetkik yazısında (Bakılın: Vahe A. Sarafian, The Problem of Caucasian Statistics Under Tsarist and Soviet Rule, The Armenian Review, Autumn, 1953, Boston, Mass.) doğrulamaktadır. Yazar bu yazısında Fransız Omer de Hell'in kitabına dayanarak 1844 te Çar Hükümetine bildirmekten boyun kaçırmış Kuzey Kafkaslıların sayısının 2 milyon kişi olduğunu kaydetmektedir. (*)

12 yıl sonra, yani 1856 da yine Sarafyan'ın bahsettiği başka bir batılı müellif

Şnitsler, bu rakamı, birçok milyon kişiye indirmiştir. Bu son rakama, geçen yüzyılın 50. yıllarına ait «Kafkasya Takvimi» (Kavkazskiy Kalendar) inde de raslamak mümkündür. Ne varki Sarafyan, diğer bilgi ve rakamları da göz önünde bulundurmamak suretiyle bu rakamın fazlaca küçültülmüş olduğu kanaatinde ki biz de bu kanaati paylaşmaktayız. Ama, bu rakamın nisbi doğruluğunu kabul etsek bile varacağımız sonuç şu ki, sözü edilen bir buçuk milyon kişinin bir milyon iki yüz binden az olmayan bir kısmı, batı kesiminde oturuyordu. Şunu da gözden uzak bulundurmamalı ki o tarihlerde, yani 50. yılın ilk yarısında ovalık Dağıstanın ve dağlık yerlerin bir kısmı düşman işgaline uğramış topraklardı. Aynı suretle hemen hemen bütün Çeçen yaylası ve İnguşistan, Osetiya, Kabarda, Karaçay, Kuban ile Laba nehirleri arasındaki sahalar tamamiyle düşman istilası altına alınmışlardı. İşte, bu şartlar altında doğrudan doğruya İmam Şamil'in emri altında bulunan topraklardaki ahalinin sayısı, hiç bir veçhiyle 300 bin kişiyi aşamazdı. Böylece bir milyon kişiden fazlası, çok ihtimal bütünü, bir buçuk milyondan az olmayan ahali, batı kesiminde bulunuyordu.

Yukarıda sözünü ettiğimiz General Fadeyev'in «Kafkasya Mektupları» adlı eserinde sürgün vakası anlatılırken şu nokta kaydedilmektedir: «Dağlıların yarısını yoketmek gerekti. İkinci yarısını teslim mecbur kılmak için başka care yoktu. Ölenlerin onda biri silâhla öldürülmüş, diğerleri ise mahrumiyet, ormanlarda, çıplak kayalarlarda hüküm süren kar fırtınalı giddetli kış yüzünden mahvolmuşlardı. Ahalinin bilhassa bünyeye zayıf olan kısmı, yani kadın ve çocuklar çok ıstırap çekmiş ve telef olmuşlardır.»

Çar Generalinin bu söylediklerini, aynı suretle 1865 sonlarına doğru Türkiye'ye ancak deniz yoluyla 500 bin kişinin ve aşağı yukarı aynı sayıda da kara yoluyla gönderilenleri, üstelik, gidenlerin hepsinin bu rakamları kaydeden Çar memurlarının kayıt defterlerinde yer almamış olduğunu göz önünde bulundurursak, dedelerinin çok eski yurtlarından zorla sürgün edilmeleri tesbit edilenler sayısını teşkil eden 500.000 kişi rakamı, hiç te şişirilmiş sayılmamalıdır. Bu, Novitski ve ilgili arşivlerdeki materyallerden geniş ölçüde faydalanan Şerbin gibi müelliflerin verdikleri rakamlara da yalanlanamayacak şekilde mutabaktır.

(Arkası Var)

(*) Bu rakamı, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Kuzey Kafkasyanın ancak batı kesimindeki ahalinin sayısını 300 bin aile, yani 2 milyon kişi civarında hesaplayan Tetbu de Marinyinin verdiği rakamlar da doğrulamaktadır.

Şimalî Kafkasya'nın İstiklâli

Mustafa Zihni HIZALOĞLU

«Kafkasya Dağları, dize kadar kana batmış oldukları halde, her katış topraklarını ısrarla müdafa ediyorlardı.»

— Dalsurier —

RUSYA'yı iki buçuk asır bir vilâyet gibi idare eden Büyük Altınordu Devletinin inkırazı ile (1481), aralarında birlik ve anlaşma olmıyan bir takım küçük hanlıklar ortaya çıkmıştır. Bu durumdan faydalanan Moskoflar, Türk - İslâm ülkelerinin zararına olarak sür'atle genişlediler. Böylece tarihin bir esini kaydetmediği hunhar ve barbar bir Çarlık Devleti tarihin sahnesine çıkmış oldu. Bu devlet için yegâne hedef, bir taraftan boğazları, diğer taraftan Türkistan ve Hindistan'ı ele geçirerek sıcak denizlere inmekti. İşte bu değişmez gaye ile silâhlı moskof yağmaları asırlar boyunca Türk - İslâm vatanlarına saldırdılar. 1552'de Kazan Hanlığı, 1556'da Ejderhan, 1783 te Kırım birer birer istilaya uğradılar. Artık Şimalî Kafkasya sonu gelmez Slav seliyle karşı karşıya kalmış bulunuyordu. Moskofların yayılma ve sıcak denizlere inme sevdası Deli Petro zamanında sistemli bir hal alınca bu vahşi sel Türkistan ve Kafkasya'ya teveccüh etti. Orta ve Önasya'ya, Hindistan'a giden yollar Kafkasya'dan geçiyordu. Bu yüzden ki, Petro zamanında moskof istila orduları hür Kafkasya'nın ufuklarında sık sık görünmeye başladılar.

Hazar'dan Karadeniz kıyılarına kadar uzanan Şimalî Kafkasya, tarihin kaydettiği bir çok büyük fatihlerin bile geçemedikleri çok çetin bir geçit idi.

Güzel, müttekâmil bir içtimai hayata ve medeniyete sahip bulunan asil, cengâver dağlılar şahamet ve hamaset destanları yaratarak esatirin Prometesinin ölkesi cennet Vatanlarını müdafa ediyorlardı. Kadim Türk boylarının müsterek bir bakayası olan ve tarihin karanlık çağların-

dan beri Şimalî Kafkasya'da hürriyet içinde yaşayan cesur dağlıların asırlarca devam eden şanlı mücadelesi, kahramanlık destanları ve sonsuz fedakârlıkları tarihin parlak bir safhasını teşkil etmiştir.

1711'de Osmanlı ordusu, ikiyüzbünlük bir kuvvet, Prut'ta başında Deli Petro'nun bulunduğu moskof ordusunu tam bir mağlûbiyete uğrattı. Fakat bu büyük zaferin kazanılmasında otuzbin kişilik atlı ordusuyla mühim bir rol oynayan uzak görüşlü kahraman Kırım Han'ının vaki tarihi ıktazlarına rağmen, Serdar Baltacı Mehmet Paşa'nın cehalet ve görülmemiş siyasi gafleti neticesi esaretten kurtulan Deli Petro, 11 yıl sonra büyük bir ordu ile Müslüman Kafkasya'nın üzerine bir ölümlü kasırgası halinde atılmıştır.

Derbent'e kadar ilerliyen bu kasırga, kahraman Dağlıların granit bağrında sönmüş; eğilmez, yenilmez kayalara çarpan şaşılmış dalgalar gibi eriyeye eriyeye, köpüre köpüre perişan bir halde çekilmek zorunda kalmıştır.

1774 yılında Osmanlı devleti ile küçük Kaynarca muahedesiyle aktı eden moskoflar, Karadeniz'de hareket serbestiyetini elde etti. Bundan sonradır ki, Şimalî Kafkasya'da ağır basmaya başlamışlardır. Mezkûr muahede gereğince Kırım Hanlığı müstakil bir hale getirilmiş ve Osmanlı himayesinden mahrum bırakılmıştır. Bu tarihten 10 yıl sonra İstanbul Muahedesi ile Kırım, moskoflara terk edildiğinden bu güzel Türk-İslâm kalesi kan ve ateş tufanı içinde yağma edilmiştir.

1829 Edirne Sulh Muahedesi ise Şimalî Kafkasya için ağır bir darbe teşkil etmiştir. Zira bu muahedenin bir maddesi gereğince Osmanlı Devleti, Adige eyalet-

lerini moskoflara bırakıyordu (1). Vatan ve hürriyet aşkıyla tarih boyunca elindeki silâhıyla sırtındaki üniformasını bir an için olsun bırakmamış olan cesur Dağlı, kahraman Abrek bu gibi muahedeleri hiç bir zaman tanımamıştır. 1567'den 1864 yılına kadar devam eden ve (Kafkasya Harpleri) adıyla tarihe geçen üç asırlık, bu kanlı mücadele ile Dağlılar, kendi hürriyet ve istiklallerini olduğu kadar Komşu

larca Dağının Cennet Vatan'ına saldırmış, fakat bu ordular daima onun, o esatiri kılıcının amansız darbeleri altında erimştir. Bu şanlı müdafaanın bilhassa Bâ' yük İmam Şeyh Şamil devri (1834 - 1859) hemen bütün dünyanın alâka ve hayranlığını üzerinde toplamıştır.

Kırım Harbi'nin akabinde Çar II. Aleksandr'ın sulh istemesi üzerine 27 Şubat 1856'da Paris'te toplanan Sulh Kon-

Kuzey Kafkasyalıların millî önderi büyük devlet adamı İmam ŞAMİL

ve Ortasark milletlerinin de istiklallerini müdafaa etmişlerdir. Burada, asırlarca fasulasız devam eden bu çetin hürriyet mücadelesi sıralarında cesur müslüman Dağlı'nın daima yalnız kaldığını ve sadece keskin kılıcıyla büyük imanına güvendiğini kaydetmeden geçemeyiz.

Petro'nun, Katerina'nın, Nikola'nın ardı sıra bir çok çarların yüz, ikiyüz, üçyüz binlik kalabalık, muntazam orduları defa-

feransında Osmanlı delegesi Ali Paşa, Kafkasya'yı ahmaklık derecesinde bir gafletle moskoflara peşkeş çekerken Dağlı mücahitler, kahraman İmam Şamil'in mukaddes Gaza Sancağı altında savaşmakta idiler (2). Şimali Kafkasya'nın, binlerce can vererek, ırmaklar gibi kan dökerek yaptığı bu uzun ve göz kamaştıran hürriyet mücadelesinde Osmanlı Ricalî, hiç bir vakit lâyük olduğu hayati ehemmiyeti

vermemiştir (3). Medeni dünya ve İslâm âlemi ise görülmemiş bir betaet, gaflet ve şaşkınlık içinde sadece seyirci kalmıştır.

Kırım Harbinden sonra moskoflar boş kalan bütün orduları ile Kafkasya cephesine yüklenmişlerdir (4). Üç yıl süren müthiş bir boğuşmadan sonra 1859'da Kafkasya'nın ihtiyarlamış büyük mücahidi Şeyh Şamil'in artık mücadeleyi terke mecbur kalması neticesi Vatanın bütün doğu kısmı istilâya uğradı. Fakat savaşlar Garbi Kafkasya'da devam ediyordu. Büyük Şamil'in meşhur naibi Muhammed Emin her türlü uzlaşma ve teslim tekliflerini şiddetle reddetmişti. Daha evvel bu bölgede, Psiguy, Şamil'in imam seçildiği 1834 yılında 1700 süvari ile 14000 kişilik moskof ordusunu kılıçtan geçiren ve Kuban Irmağını geçerek düşman müstahkem mevkiilerini imha eden Şapsuğ Kahramanı Hacı Huzbek, Sultan Kurhum Giray, Ali, Nevruz, Bestiko Psimah, Hatuko, Selman, Kalabatuko, Hacı Berzeg, İnaliko Aslan-giray gibi şefler moskof seli önünde kahramanca savaşmışlardı. Bir destan kahramanı olarak tarihe geçen Şeyh Mansur'la başlayarak Büyük Şamil ile sona eren İmamlar devri ve onların eşsiz naip ve müritleri zamanı, geçen asrın devamı boyunca, Kafkas İstiklâl mücadelesi tarihinin en kanlı safhasını teşkil etmiştir (5).

1861 Eylülünde Hodz avulunda kalabalık moskof ordularına karşı bir avuç Dağlı tarafından eşsiz bir müdafaa harbi yapıldı. Düşman topçusunun alt üst ettiği bu cehennemî avulda dehşet verici bir boğuşma oluyordu. Vaziyetin tehlikeli bir hal aldığı görülen genç kızlar, gelinler ve kadınlar en yeni elbiselerini giydiler; şehitlerin ve ağır yaralı mücahitlerin sıkılmış ellerindeki silâhları alarak birer dişi aslan kesildiler. Dağlı kadın vatan müdafaasında her vakit erkeği ile beraberdir. Olanca kin ve imanlarıyla şahlânarak moskof saflarına dalan kadın mücahitler bir anda düşmanı geri attılar. Bir Adige türküsi Hodz avulunda dökülün kanın diz boyuna çıktığını söylemektedir (6). Dağlılar, vatanlarını adım adım müdafaa ediyorlar ve her karış toprak için yüzlerce şehit veriyorlardı. Onların son boğuşması 21 Mayıs 1864'de Tuapse civarında vuku buldu. Cesim moskof ordularıyla Karadeniz'in amansız dalgaları arasında sıkışan bir avuç dağlı için esaret mukadderdi. Fakat onlar son bir hamaset destanı daha yaratarak tarihin en korkunç ve eşsiz

kararını verdiler : Son nefere ve son nefese kadar savaşmak üzere toptan yemin ettiler ve toptan savaşarak şehadet mertebesine ulaştılar. Bu tarihlerde bir milyondan fazla Dağlı ve Kırımlı en hunhar ve en vahşî metodlarla vatanlarından sürülmüştür. Moskoflar ne kadar renk değiştirseler de yine esas cibilliyet ve gayelerinden asla vazgeçmezler. Nitekim 1944 Ocak ve Şubat aylarında yine Kırım ve Şimali Kafkasya müslümanlarını mazlum ve mahkur esir kabileleri halinde buzlu bataklıklara, ölüme sürüklemişlerdir. Tüyler ürpertici canavarlık ve cinayetler devam etmektedir. Kırım'ın ve Kafkasya'nın müslüman birer Türk kalesi olarak ayakta durması bizim için en az Kıbrıs davası kadar ehemmiyetli bir mahiyet taşımaktadır. Bugün de dün olduğu gibi bu kaleler, bu ülkeler İslâm - Türk âlemiyle kader birliği halindedirler. Hürriyet cephesini teşkil eden garpli medenî milletlerin Rusya mahkûmu milletlerin arzettiği büyük ehemmiyeti ve Rus emperyalizminin cihaşgûmul manâ ve mahiyetini artık idrâk etmelidirler.

1905 yılında Çarlığın Uzak Şark'ta uğradığı büyük mağlûbiyet neticesi Şimali Kafkasya Dağlıları kendilerini toplamakta geçkmediler. I. Cihan Harbi sonlarında, 1917 büyük ihtilâli hengâmesinde Çarlık Devleti köhne bir bina gibi bir anda yıkıldığı zaman Kafkasya Dağlıları yarım asırlık esaret zincirlerini derhal kırıp parçaladılar. Terekkele'de toplanan Vatan hâdimi Dağlıların kurultayı Şimali Kafkasya'nın hür ve müstakl olduğunu bütün dünyaya ilân etti. İstiklâlini ilân eden ilk Müslüman Cumhuriyet Şimali Kafkasya'dır. Aynı ayın 25'inde Kardeş Azerbeycan'da istiklâlini ilân etmiştir. Kardeş Cumhuriyetler Türkiye ile muahedeler imzaladılar. Kendilerini Bolşevik Hükûmeti de dahil bir çok devletler tanıdı. Eldayette beyaz generallerin ordularıyla, sonra da iki yüzlü ve Çar Emperyalizminin tam manâsıyla varisi Kızıl ordularla iki yıl çarpışan genç Cumhuriyet yeniden istilâ felâketine uğramıştır. Doğu Avrupa ve Baltık devletleriyle diğer Asya devletleri gibi Şimali Kafkasya da kızılların kanlı pençesinde inlemektedir. Macaristan kurtuluş mücadelesinde olduğu gibi esir milletlerin tek başlarına kendilerini milletler zindanından kurtaramıyacakları anlaşılmıştır. Orta Şark İngiliz hamutundan daha hafif olmadığını ve milletlerin müs-

Benim Türküm

Aşıkım, cismim eğer buzlu cehennemde yana
Taşımaz korkulu dağlar bu tükenmez yasımı
Ger melekler vereler cenneti alâyı bana
Söylerim : «İstemem ol cenneti, ver Kafkasımı!...»

Kafkasın aşkı bütün zerdolu dünyaya değer
Deseler : Yurdu unut, al «Yeni Dünya'yı» eğer
Söylerim : Aşkımı ver, hakkımı ver, yurdumu ver!
Dinlesin hep bütün âlem bu boğulmuş sesimi!

Elmas YILDIRIM

temlekecilikten nefret ettiklerini söyleyerek en utanmaz bir insanın bile cür'et edemeyeceği şarlatanlık örnekleri veren kızıl Şef, esir Türk - İslâm ülkelerindeki kanlı vahşetin insanlığın vicdanını sızlatan bir manzara arzettiğini artık gizliye-miyecektir.

Atlantik ve insan hakları beyanname-si gereğince Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen prensiplere dayanarak bütün esir vatanlarla beraber Şimalî Kafkasya'dan da kızıl askeri işgalin kaldırılmasını kaçınılmaz bir hak olarak talep ediyoruz. Bu barbarca işgal ve tecavüz devam ettiği müddetçe sulh, hayalden ibaret kalacaktır.

Şimalî Kafkasya istiklâlinin yıldönümü dolayısıyla Kafkasyalı kardeşleri mücadelede cephesinde tam bir birliğe davet eder, büyük gaye tahakkuk edinceye kadar sebatla mücadeleye devam etmelerini dileriz.

«Şerefli ve ölmez ideallere tek bir hamle ile varıldığını tarih pek az yazar. Fakat tarihin daima yazdığı şey azim ve sebat ile ümidi kesmiyerek yapılacak hamlelerin bir milleti ideallerine her halde ulaştıracağı ve ulaştırdığıdır — Gl. İsmail Berkuk.»

(*) 3 Şubat 1964 tarihinde ebediyyen aramızdan ayrılmış bulunan merhum M. Zihni Hızaloğlu'nun (Mayıs - 1957) tarihli Mücahit Dergisi'nin 8'inci sayısında neşredilen bu güzel yazısını sütunlarımızızdaki dercederken aziz büyüğümüzün ruhu da şad olacaktır.

- (1) Türk - Rus savaşları (Orhan Conker - S. 39)
- (2) Şirvanşahlar Yurdu (Zeynel Cihangir - S. 181)
- (3) Kırım ve Kafkas Tarihresi (Cevdet Paşa - S. 71)
- (4) Türk - Rus Mücadele Tarihi (Y. Okçu - S. 161)
- (5) Şimalî Kafkasya (Kadircan Kafa - S. 116)
- (6) Şimalî Kafkasya (Kadircan Kafa - S. 119)

XIX. Asırda Kuzey Kafkasya ve İngiltere

A. Canbek HAVJOKO

Kuzey Kafkasya ile İngiltere arasındaki resmi münasebetler geçen asırda, İngiliz - Rus münasebetine sıkı surette bağlı bulunmuştur. İngiltere'nin Rusya'ya yaklaşması, daha doğrusu o zamanın milletler arası münasebetleri için hareketsizlik İngiliz - Rus zıtlığının zayıflaması, İngiltere'nin Kuzey Kafkasya'ya olan alâkasını gevşetmiş, bilâkis İngiliz - Rus antagonizmi (zıtlığı) şiddet bulduğu anlarda Kuzey Kafkasya İngiltere harici siyaseti için arzu edilen bir obje olmuştur.

Bu ilgilenme de hiç şüphesiz, Kuzey Kafkasya'nın XIX. Asrın mühim bir kısmı müddetince Rusya'ya karşı yaptığı mücadelede ileri geliyordu. O devrin İngiliz Siyaseti, Kuzey Kafkasya'ya icabında Britanya'nın siyasî gayeleri için istifade edilebilir aktif bir kuvvet gibi bakıyordu. Tekmil Kafkasya hareketleri İngiltere hükûmeti için bir hesap ve menfaat meselesinden başka bir şey değildi.

Fakat resmi mehafilin alâkadarlığı ile beraber İngiltere'de Kuzey Kafkasya lehine geniş bir içtimai hareket de mevcut idi. Kuzey Kafkasya lehine bu hareketi teşkil ve ileri süren de okuyucularımızca malûm olan necip yürekli Davit Urquhart (David Urquhart) idi. Bu hareket hiç değişmeden Kuzey Kafkasya'ya karşı hayır-hahca ilgili muhafaza etmiş ve çok zaman Britanya resmi mehafilinin Kuzey Kafkasya mes'elesine alâkası üzerinde müessir olmuştur. İngiliz dostlar çok defalar kendi teşebbüsleriyle Kuzey Kafkasya lehine şu veya bu havırlı hareketlerde bulunuyor ve bu suretle hükûmetlerini, netice itibariyle İngiliz - Rus münasebetinin gerginleşmesini mucip olan emri vaki karışında bulunduruyorlardı.

Umumiyetle, resmi İngiliz adamlarının hareketini, şu veya bu niyetle Kuzey Kafkasya'yı ziyaret eden İngiliz hayırhahları-

nın teşebbüs ve hareketinden katıyetle tefrik etmek mümkün değildir. Meselâ, Urquhart, Britanya diplomatik memuriyetinde bulunmasına rağmen İstanbul'da İngiliz sefaretinde memur iken kendi teşebbüsleriyle Kuzey Kafkasya'ya seyahat yapmış ve bu seyahat Foreign Office'in o zamanki reisi Palmerston'un ademi memnuniyetini mucip olmuştur. Diğer taraftan biz, İngiltere hükûmetinin resmi işlerinin Kuzey Kafkasya'da hususî adamlar, meselâ tüccar, gazeteci ve maceracı adamlar tarafından icra edildiğini de vakalarla biliyoruz. Meselâ, «Morning Post» muhabiri Stvart'ın 1836'nın Haziranında ve Knigh'tin 1837'deki seyahatları zikredilebilir.

Şu misalleri zikretmeden maksat, mevzu bahis devirde İngiltere ile Kuzey Kafkasya münasebetinde hükûmet ve hususî adamlar tarafından yapılan teşebbüslerin aynı bir rol oynadıklarını göstermektir. Hususî teşebbüsler tabii daha fazla idi, fakat yukarıda kaydettiğimiz gibi hiç bir yerde bunlar bir birinden ayrılmış değildir.

Gene tekrar ediyoruz, hükûmet sırf hesap ve menfaat saikiyle hareket ediyordu. Hususî adamlar ise ekseriyetle içten gelen bir sevgi ile ve küçük bir milletin kendi hürriyeti uğrunda kahramanca yaptığı mücadeleye derin bir sempati hissi ile hareket ediyorlardı.

İngilterenin alâkadarlığı bir millet hâlindeki Kuzey Kafkasya ile (o zamanın Kafkasya mes'elesini halleden siyasî tarzı telâkki nazarı itibara alınırsa bütün Kafkasya ile demek daha doğru olur) olmakla beraber, coğrafi şartlar ve o zaman Kafkasya'da mevcut askerî - siyasî vaziyet dolayısıyla İngiltere'nin Kuzey Kafkasya ile rabitası sahil vaziyeti dolayısıyla bilâvasıta temasa müsait olan ve o zaman Çerkezistan namı altında yad edilen Şimalî Adige ile husule geliyordu.

Kuzey Kafkasya'daki vaz'iyeti tetkik için ilk ciddi teşebbüs 1834 de o zaman İstanbul'da sefir olan Ponsonby'nin muvafakatiyle Urquhart tarafından yapılıyor. 1834'ün yazında Urquhart, kendisine refahat eden yüzbaşı Layons'la beraber Adige'nin nüfuzlu şahsiyetlerinden olan ve o sıralarda Samsun'da yaşayan Sefer Bey Zanlko'yu ziyaret ediyor ve Sefer Bey'den Adige reislerine tavsiye mektupları aldıktan sonra deniz yolu ile Kafkasya sahillerine hareket ediyor.

Bu seyahat Urquhart üzerinde derin bir intiba bırakarak müstakbel faaliyetinin esas hatlarını tesbite yararmıştır. Kuzey Kafkasya halk adetlerinin güzelliği, tabiatın azamet ve zenginliği, Adige evlâtlarının mağrur ve müstakil görünüşü ve bunlardaki sonsuz hürriyet aşkı, Urquhart'ı hayatının sonuna kadar Kuzey Kafkasya istiklâlinin yorulmak bilmez bir iççisi yapmıştır.

Urquhart'ın geliş münasabetiyle Aguy Ovasında bir toplantı yapılmış ve tekmil Adige kabilelerinin mümessilleri bu toplantıya iştirak etmişlerdir. Bu toplantıda kendi aralarında hiç bir kabile husumetine yer vermiyeceklerine dair yemin edilmiş ve Urquhart tavassutuyla mahalline gönderilmek üzere İngiliz kralı namına bir müracaatname hazırlanmıştır.

Adige'de iki hafta kaldıktan sonra Urquhart Eylül ortalarında İstanbul'a dönüyor ve seyahatı hakkında Lord Ponsonby'ye bir rapor veriyor.

Tam bir yıl sonra 1835'in Eylül'ünde Urquhart, İstanbul sefareti kâtipliğine tâyin ediliyor ve bir müddet sonra iki dilde yani İngilizce (Lonra'da) ve Fransızca (Pariste) olmak üzere «Portfolio» namı ile aylık bir mecmua negir ediyor. Mecmuanın ilk nüshasına «Kafkas İstiklâlinin Beyanname»ni dercediyor. Urquhart'ın Leh vatanseverlerinden Kn. Adam Çartoriyski ve Gnl. VL Zamoyiski ile iş arkadaşlığı da bu zamanlara tesadüf eder. Leh vatanseverlerinin faaliyetiyle o zamanlar Foreign Office alakadar bulunuyordu.

Adige seyahatından sonra Urquhart, Kuzey Kafkasya'ya hakiki yardımın ancak İngiltere ile Rusya arasında müsellâh ihtilâf çıktığı takdirde gösterilebileceğini anlamıştır.

Bu kanaatta olduğu için Urquhart, İngiliz efkârı umumiyasını açıkça bu kabil bir ihtilâfa hazırlamağa başlıyor.

Adige sahillerine doğru yol alan İngiliz ticaret gemisi «Lord Spencer» in Rus

bekçi gemileri tarafından tahtı tevkife alınması bu kabil bir propaganda için çok müsait bir zemin hazırlamıştı «Portfolio» açıkça Rusya'ya ilânı harp edilmesini istiyordu. Zira mecmuanın isbata kalkıştığına göre İngiltere, Kuzey Kafkasya gibi hür bir memleketle pekâlâ ticaret yapabilir ve Britanya bandıralı gemiyi tevkif etmekle Rusya İngiltere'yi kabaca bir tahkirde bulunuyor.

Fakat Rusya gemiyi serbest bırakarak ihtilâftan kurtuldu ve gemi sahiplerine zarar-ziyan makabilli olmak üzere 100 İngiliz lirası verdi.

1836'nın Kasım'ında gene buna benzer bir vak'a çıkıyor. Bu sefer, Urquhart'ın Kafkasya işlerinde yakın mesai arkadaşları olan Bell Kardeşlere ait «Vixen» adlı İngiliz gemisi tevkif ediliyor. Geminin tevkif şeraiti (gemi nümayışkârane bir surette açıkça Kuzey Kafkasya sularına yol almıştı) geminin tevkif edileceğinin sahiplerince evvelce tahmin edildiğini gösteriyor.

Tekrar ediyoruz Bell kardeşler Urquhart'a çok yakın idiler. Ve bütün bu yapılanlar, yani «Vixen» gemisinin Kafkasya sularına girmesi İngilizlerle Ruslar arasında müsellâh ihtilâfa yol açmak için Kuzey Kafkasya dostları tarafından tertip edilmiş bir plândı.

Fakat, maalesef Urquhart ile taraftarları tarafından yürütülen Rus aleyhtarlığı politikaya rağmen, gemi seferini tertip edenler buldıkları neticeyi elde edemediler.

Palmerston, «Vixen» seferi plânına gayri resmî olmağa iştirak etmesine rağmen — tek ve bölünmez — Rusya'nın İngiliz malharını almak hususunda etnografik (*) hudutlar dahilindeki Rusya'dan daha iyi müşteri olacağını zanneden Mançester sanayi sahiplerinin tesiri altında büyük bir zaflıyet gösterdi. İngiliz siyaset adamı bu işte bütün Adige'yi Rusya üzerinde tanıyan Edirne muahadesine dayanıyor-du.

«Vixen» hadisesi Urquhart'ı Palmerston'un amansız ve barışmaz bir düşmanı yaptı. Ve bu andan itibaren O. gerek parlamentoda ve gerekse matbuatta bu devlet adamı aleyhinde bulunmaktan çekinme-

(*) Görüldüğü veçhile daha o zamanlarda Kafkasya meselesi diğer Rusya mahkûmu milletlerin, ilk sırada Lehistan'ın kurtuluşu meselesiyle sıkı bir rabıta arz ediyordu.

di, Bu vakadan sonra Palmerston Kafkasya işlerine bir daha müdahalede bulunuyor. «Vixen»'in zaptından sonra o, bir taraftan Ponsoby tavassutu ile Adigelere Rusya ile Sulh muahedesi yapmağı tavsiye, diğer taraftan da Petersburg'daki İngiliz sefiri Milbanke Kuzey Kafkasya'da — modus vivendi — tayinini teklif ediyor. Bu müdahale hiç bir petice vermedi. Adige mücadeleden vazgeçmedi. Graf Voronstov'da I. Nijola adından «İmparatorun kendi teb'ası addettiği adamlarla her hangi bir Sulh aklına geçirmesi imkân-sızdır» yolunda bir beyanatta bulundu.

Bu teşebbüslerden sonra Palmerston artık açıkça Kafkasya işlerini ihmal etmeğe başlıyor: Adigelerin müracaatına ehemmiyet vermiyor. Belli Kardeşler gibi Kafkasya dostlarının sorgularını cevapsız bırakıyor. Alelumum İngiltere'de Kuzey Kafkasya'daki mücadeleye olan alâkayı mümkün mertebe zayıflatmağa çalışıyor.

Fakat bütün bu teşebbüslere rağmen, alâka zayıflamadı. Bilakis daha da kuvvet bularak değil yalnız etkâr-ı umumiyeyi, hükûmetin resmî adamlarını, hatta diplomat mehafilini bile ihata etti. Mesele İstanbul sefiri Ponsoby en hararetili bir Kafkasya taraftarı olarak kaldı. Hatta bir dereceye kadar ileri giderek, sefer Bey'e iki arkadaşla beraber İngiliz Sefaret binasında yerleşmeğe müsaade etti.

Kiral Vilhelm IV. de Kafkasya işlerine az alâka göstermiş değildir. 1836'nın son baharında krallık kâtipliğinden, Adige'ye Jems Hudson adlı hususî bir adam gönderiliyor. Bu adam oradaki vaziyet hakkında doğru malûmat getirecekti. Şunu itiraf etmek lâzımdır ki Hudson, vazifesini pek ciddiyetle yapmamıştır. Şöyleki, Adige'de kral namına en hayallî vaadlerde bulunarak İngiltere'nin, değil yalnız silâh ve para vermek, hatta müsellâh kuvvet göndermek suretiyle yardım edeceğini söylemiştir.

Malûm olduğu üzere 1840 meî yıl Kuzey Kafkasya silâh-ının Adige'de parlak muvaffakiyetler kazandığı bir yıldır. Adigeller müttefik bir hamle ile Rus sahil tahkimat hattını ortadan kaldırarak bununla, İngiltere'nin Kafkasya işlerine aktif müdahalesi için çok müsait bir şerait vücuda getirdiler. Fakat aksi vuku buldu: 1840'da İngiltere ile Rusya münasebetleri daha fazla iyileşti ve bu iyilik Kırım seferine kadar devam etti.

Bu müddet zarfında Adige ile rabita ancak Palmerston'la ihtilâf yüzünden diplomatik memuriyetini terk eden ve başta Gnl. Zamoyski olmak üzere Leh muhacirleriyle sıkı bir temasa gelen ve Avrupa'da yalnız Kafkasya - Leh meselesinin propagandası ile uğraşan Urquhart'ın adamları vasıtası ile vuku buluyordu.

1853'de Şamil'in naibi Muhammed Emin tekmiil Adige kabilelerini bir araya toplamaya muvaffak oluyor ve bunların İmam'la rabitasını temin ediyor. O sıralarda Muhammed Emin İngiltere'ye, Kraliçe Viktorya namına bir müracaatname gönderiyor, fakat hiç bir cevap alamıyor.

İşte bu şerait içerisinde 1854 senesi geliyor ve Kırım Harbi başlıyor. Kafkasya ile alaka meselesi yeniden canlanıyor ve en had derecesini buluyor. Adige sahillerinde müttefiklerin bir çok diplomatik ve askeri heyetleri gözükmeye başlıyor ve bunlar doğrudan doğruya İmamın kendisi ile rabita tesisine çalışıyorlar.

1854'ün Mart'ında Adige'ye, buradaki ahvali ruhiyeyi tetkik için İngiliz harp gemisi Samson'la İngiliz askeri heyeti geliyor. Aynı yılın Mayıs'ında da maruf Ubuklerden İsmail Beğ'in refakatında İngiliz filoşu Amiral Lyens, Vardan'a geliyor ve Muhammed Emin ile münasebete gelmeği düşünüyor. Amiral, Naibi Vardan'da bulamayınca yüzbaşı Brock'u bir kaç zabıt ve tayın takımı ile orada bırakarak Muhammed Emin'in tavassutu ile İmam Şamil'le rabita tesis etmelerini kendilerine tenbih ediyor.

İngilizler'le beraber, Adige'ye diğer müttefik devletlerin, Türkiye ve Fransa'nın da heyetleri gelmeye başlıyor. Adige'ye gelen muhtelif devlet mümessilleri arasında Kuzey Kafkasya'ya nüfuz meselesi yüzünden rekabet başlıyor. Muhammed Emin ve diğer Adige rehberleri, yekedğerini nakzeden bir çok teklifler alıyorlar. Muhtelif devlet mümessillerinin bu kabli hareketi pek tabii olarak Kuzey Kafkasyalılar nazarında müttefiklerin kıymet ve ehemmiyetini düşürmekten hali kalmıyor.

İngilizler, İmam ile rabita tesisi için bir daha teşebbüste bulunuyor ve bu işe miralay Willams'ı memur ediyorlar.

1855'de Adige'ye İngiltere hükûmeti namına Longworth adlı bir mümessil geliyor. Bu adam Urquhart'ın kendisine tahvil etmiş olduğu vazifeyi ifa için Adige'ye evvelce bir daha gelmiş bulunuyordu.

Gene bu sıralarda Palmerston kendi iki tarafı oyununa devam ediyordu. İngiliz siyasetinin resmi başçısı olması hasebiyle hiç bir real vaitlerde bulunmadan Kuzey Kafkasya'yı Rusya'ya karşı mücadelede mümkün mertebe istifade etmeği düşünüyordu. O'nun başlıca isteği, Adige süvarilerinin Kırım'a geçmeleri idi. Fakat bu mesele etrafında vuku bulan tekliflere karşı Muhammed Emin ve başka reisler gayet haklı olarak şu cevabı verdiler: «Kırım, büyük miktarda süvarinin harekete geçmesi için müsait bir yer değildir. Eğer müttefiklerin, Kuzey Kafkasya ile askeri iş arkadaşlığı yapmak niyetleri varsa, Ruslara müşterek kuvvetle karşı çıkmak için askerlerinin bir kısmını Kafkasya'ya çıkarmaları lâzımdır». Tabii bu son teklif gerek askeri ve gerekse siyasi noktadan, Adige süvari hisselerinin Kırım'a çıkması teklifinden daha makûl idi.

Müttefiklerin Kırım harbinde Kuzey Kafkasya'dan ne derece istifade ettiklerini katiiyetle söylemek zordur. Fakat Malmsbury'nin Lordlar Kamarası'nda söylemiş olduğu nutuktan anlaşılıyor ki Kafkasya'daki harbin, müttefiklere çok büyük bir yardımı olmuştur.

Müttefiklerin hodgâm temayülleri kendisini bilhassa sulh müzakerelerinde daha bariz olarak göstermiştir. Gerçi ilk sıralarda Palmerston, İngiliz delegelerine (Foreign Office'nin birinci kâtibi Clarendon'a ve Paris sefiri Cowley'e) bütün Kuzey Kafkasya, bu olmazsa nihayet ancak Adige İstiklâlinin tanınması talebinde bulunmalarını tembih etmişti. Fakat müzakere esnasında müttefikler arasında ihtilâf çıktığı için İngiltere'nin almış olduğu cephe zaafa uğradı. Neticede, Paris muahdesi Kafkasya'daki vaziyeti olduğu gibi muhafaza etti.

İngiltere'de heyecan başladı. Urkhart kendi eski düşmanı Palmerston aleyhine şiddetli bir harekete geçerek onu necabetten uzak, zayıf ruhlu bir adam olmakla itham etti. Muahde, Avam Kamarasında taslike arz edilirken bir çok sözler söylendi. Bu münasebetle söz söyleyen o zamanın muhalif muhafazakârları Stanley Debry lideri «Paris muhadesinin Kafkasya meselesine hiçte temas etmediğine son derece heyret ettiğini» söyledi. Evvelce işaret ettiğimiz vechile Lordlar Kamarasında söz alan Malmsbury şunları söylemişti: «Lordlar, açık söylemek lâzım, biz Çerkesleri bırakarak kaçtık, onları gayri

muayyen ve müthiş mukadderatlarıyla başbaşa bıraktık. Halbuki bundan evvel onlardan yardım istemiştik, müsademizle ilâve edeyim, onların yardımından çok istifadeler ettik». Manner, Loyord ve Hamilton aynı şekilde Lordlar Kamarası âzaları «Çerkeslerin mukadderatı, halledilmeye kadar» muahedenin tasdikî aleyhinde bulunacaklarını beyan ettiler.

Bütün bu aleyhtar çıkışlara rağmen, malûm olduğu üzere, hükûmet ekseriyeti muahdeyi değişmeden tesdik etti.

1857'de Muhammed Emin Şam'dan döndükten sonra İngiltere'ye yeniden bir müracaatname gönderiyor ve bunu müteakip İngiltere'ye Şamil'in sefiri Cemaleddin (*) adlı biri geliyor. Fakat yazık! Bu defa Kırım Harbi zamanında müttefikler İmam ile bilâvasıta rabıta tesisine çalışmış olmalarına rağmen, Cemaleddin, değil resmen kabul edilmek, kendi müracaatına bile cevap alamıyor.

1861'de Adigelerin ricası üzerine, Gıvı Faciasından sonra dahi savaşa devam eden Kinyaz Adam Çartoriyski, Adige'nin Avrupa mümessili oluyor. Aynı yılda Çartoriyski, Adige namına İngiltere ve Fransa hükûmetlerine müracaatla yeniden yardım ricasında bulunuyor. Bu rica Gnl. Zamoyiski tarafından Kraliçe Viktorya'ya veriliyor. 1892'de başta İsmail Barakoyiko Dzepeş olmak üzere Adige'den hususi bir heyet Paris'i ziyaret ediyor. Oradan da Kinyaz Vitold Çartoriyski (Adam'ın oğlu) nin refakatinde Londra'ya hareket ediyor. İngiliz siyasetinin artık Adige'ye ihtiyacı olmadığı için, pek tabii olarak heyet hiç bir şey yapamıyor.

Yalnız Urkhart - bu samimi dost - her yerde heyete refakat ediyor, İngiliz cemiyetinde Kuzey Kafkasya meselesini yeniden canlandırmak için heyetin gelişinden kuvvet alıyordu. Bu sıralarda Urkhart, Kinyaz Vitold Çartoriyski ile beraber bir gemi kir alıyor ve gemiyi silâhla doldurarak Adige sahillerine gönderiyor. Bu işin masrafını kapatmak için Urkhart hatta evinde bulunan gümüş takımlarını bile satıyor.

1864'de Adige'deki mücadele hazır bir akıbetle hitam buluyor. Urkhart'ın «Free Press» adlı gazetesi (matem) kapağı ile intişar ediyor. Artık, ihtiyar olmasına rağmen Urkhart gene aynı ener-

(*) Bu zat, Şamil'in muallimi ve kayın pedisi ihtiyar cemaleddin değildir.

Gözal Fargana

Gözal Fargana senga ne boldu,
Sebep vakitsiz güllarin soldu...

Ah... güllarin soldu.

Çemenler barbad, kuşlar hem feryad,
Hemmesi mahzun, bolmaz midir şad...

Ah... bolmaz midir şad.

Bilmem niçin kuşlar ötmez bahçeleringde...

Ah... bahçeleringde.

Birliğimizing tebranmaz tağı,
Ümidimizing sönmez çırağı,
Birleş ey halkım, kelgendir çağı,
Bizimsen imdi Türkistan bağı,
Kozğal halkım yetar şünca cevru cefalar.
Al bayrağingni kalbing uyğanın,
Kulluk esaret barçası yansın,
Kur yengi devlet, yavler ortansın,
Osüp Türkistan, kaddin kotarsın,
Yayrap yaşna öz vatanning gül bağlarında...
Ah... gül bağlarında.

ÇOLPAN

ji ile işe girilerek (Muhacirlere yardım Cemiyeti) teşkiline başlıyor ve Rus hükümetinin Adıgeleri Türkiye'ye sürgün etmemesi yolunda Avrupa Efkar-ı Umumiyesini tenvir ve teşvike başlıyor.

Buna rağmen yapılan bir çok protestolar, Rus çarlarından en liberali sayılan II. Aleksandr'ın barbarca tedbirinin önüne geçemiyor. Avrupa, bilhassa İngiltere, Kuzey Kafkasya'ya gösterebileceği hakiki yardım fırsatını artık kaçırmış bulunuyordu.

Yapılan bu hatanın yakın gelecekte

adaletin zaferi namına tamir edileceğini ümit ediyoruz. Pratik siyasetin icabettirdiği de budur. Unutmamalıdır ki bugün kü vaziyette (Kafkasya Milletlerinin Birliği) ve Avrupa'nın bizim lehimize olan manevî müdahalesi daha real bir şekil alıyor.

«Tek ve Müstakil Kafkasya» real bir hakikat olduğu zaman, Urquhart ve arkadaşlarının necip gölgesi Kafkasya'nın Garp ile olacak karşılıklı münasebetler esasında hareket noktalarından biri olacaktır.

Yazının hazırlanmasında faydalanılan eserler :

1. Lundwik Widenzal - The British Policy in the Western Caucasus. 1833 - 1842 Palmerston, Ponsanby, Urquhart - Varsovie 1933.
2. Akta Kavkazskoi Arkheografitsheskoi Komissii.
3. Edmund Spencer - Travels in Circassia London - 1837.
4. Longworth. A year among the Circassians, London, 1840.
5. J. S. Bell. Residence in Circassia during 1837 - 1838, London, 1840.
6. G. Robinson. David Urquhart, Oxford, 1920.

KURULUŞUNUN KIRKALTINCI YILINDA :

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti

Yılmaz Nevruz KARACAYLI

«Allah yolunda kan dökünüz. Vatanın hürriyetine, saadetine, refahına ve servetine göz dikenlere ve el uzatanlara aman vermeyiniz. Sizi koğdukları ve geri sürdükleri bir tek karış yurt toprağını düşman elinde bırakmayınız. Onları daima geldikleri yerlere sürünüz. Adam öldürmek ve Allah'ın binasını yıkmak fena bir şeydir. Fakat vatan uğrunda ölmek ve öldürmek Allah'ın takdis ettiği ulu bir vazifedir...»

— Şeyh ŞAMİL —

TARİH boyunca istiklalleri için vatan topraklarını kanlarıyla sulayan ve bu uğurda akıllara durgunluk veren fedakârlıklar gösteren milletler çok olmuştur. Lâkin bunlardan hiçbirinin hürriyet mücadelesi, Kafkasya dağlıklarındaki kadar kanlı ve dehşet verici olmamıştır. Onlar, canlarından çok sevdiği güzel vatanlarında hür ve müstakil olarak yaşamak için insan havsalasının alamıyacağı fedakârlıklara katlandılar ve mukaddes gayeleri uğrunda asırlar boyu nice nesiller tükettiler. Fakat bir an bile mücadeleden vazgeçmediler. Atalarının kahramanlık menkıbeleri, şehit ruhları ve islâmiyete olan inanları onlara yegâne kuvvet menbaı oldu. Yukarıda zikrettiğimiz, büyük Şeyh Şamil'in (mukaddes vasiyeti) kalblerinde alev alev yanan bir aşk hâlinde yaşadı.

«Meni kabırım bolluktu keng tüzlede
tavlada
Korkma anam kalmaz kanım bir tamçı
da cavlağaa

Benim mezarm olacak geniş
düzlüklerde dağlarda
Korkma anne kalmaz kanım bir damla
dahi yağılarda

diye, coşan ve kükreyen ruh gecaati, asil Kafkasyalıların kurtuluş ümidini bir çığ gibi biteviye büyütti ve yüceltti. Nihayet 1917 Martında meydana gelen ihtilâl ile Çarlık Rusyası kof ve çürük bir ağaç gibi devrilinece heyecan ve sabırsızlıkla beklenen mutlu gün geldi. Artık Kuzey Kafkasya dağlıları güzel vatanlarında hür ve müstakil olarak yaşama saadetine ereceklerdi...

2 Mart 1917'de Çarlık Rusyası tarihe karışınca esir milletler birer birer bağımsızlıklarını ilân etmeye başladılar. 3 Mayıs 1917'de Terekale'de Birinci Büyük Kurultay toplandı. Kurultay'a memleketin her tarafından, hattâ en uca köşelerinden bile delegeler iştirâk etmiş bulunuyordu. Celsenin açılış günü Terekale şehrinde tam bir bayram havası esiyordu. Millet galeyan hâlindeydi ve heyecan son raddeyi bulmuştu. Bütün Kuzey Kafkasya o gün âdeta tek bir kalb halinde ve aynı gaye uğrunda çarpıyordu. Dağıstan delegelerinden Süleyman Hacı'nın yaptığı konuşma, Kuzey Kafkasya dağlıları arasındaki millî birlik ve beraberlik ruhunu dile getirmesi bakımından büyük önem taşıyordu. Süleyman Hacı şöyle konuşuyordu : «Yapılan müzakereler ve verilen kararlar bizi, mem-

leketimizi hürriyete ve refaha kavuşturması için büyük Allah'a dua edelim. Birliğimizin ve kardeşliğimizin bu günden sonra devam etmesi ve ebedileşmesi için and içelim» (İslâm Mecmuası «No. 11. Pşimaho Kosok»). Bunun üzerine bütün delegeler ayağa kalkmışlar ve sonuna kadar mücadeleye devam edeceklerine ve milli birlik ruhunu ebediyen yaşatacaklarına and içmişlerdi. Yaşlılar da ellerinde Kur'an-ı Kerim'ler olduğu halde sevinç göz

2. Bu birlik içinde her kabile tam bir muhtariyete sahip olacaktır.
3. Birliğin iki tecrüli meclisi olacaktır. (Ayan, Mebusân).
4. Her iki meclis aralarında bir icra heyeti, heyet de bir reis seçer, bu reis aynı zamanda devletin de reisi'dir.
5. Kazai işlerin anayasaya uygun olup olmadığını kontrol etmek üye-

1917'de Andî'de toplanan Milli Kurultay (Bessam Halil Bek) den.

yaşları dükerek Ulu Allah'a dua ediyorlardı.

Bu Kurultay'da «BİRLEŞMİŞ ŞİMALİ KAFKASYA VE DAĞISTAN DAĞLILARI BİRLİĞİ MERKEZ KOMİTESİ» adıyla yüksek bir icra organı seçildi ve şu kararlar alındı :

1. Şimali Kafkasyahlar siyasi bir birlik teşkil ederler.

re bir de yüksek malikeme kurulacaktır.

Kurultay çalışmaları daha sona ermeden Ol. Denikin kumandasındaki Çarlık taraftarı Rus orduları, Çarlığı tekrar ihya etmek gayesiyle Kuzey Kafkasya üzerine taarruza geçtiklerinden ileride ANDİ şehrinde tekrar toplanmak üzere Terekale Kurultay'ı çalışmaları muvakkaten tatil edildi.

Bu sırada Rusya'da tam bir karışıklık hüküm sürüyordu. İktidarı elinde bulunduran Liberalist Kerenski Hükûmeti duruma hâkim olamamış ve vaadlerini yerine getirememişti. Buna mukabil Lenin'in yönettiği Bolşevik fırkası durmadan kuvvet kazanıyordu. Çarlık taraftarı Gl. Vrangeli ile Gl. Denikin ise İngiltere ve Fransa'nın yardımları ile Çarlığı yeniden ihyaya çalışıyorlardı. Kuzey Kafkasyalılar da bu karışık vaziyetten bir an önce kurtulmak, teşkilatlanmak amacıyla büyük gayretler sarfediyorlardı.

20 Ağustos 1917 de Andl'de İkinci Büyük Kurultay toplandı. «Kuzey Kafkasya Milli Müessesân Meclisi» adını da alan bu Kurultay da tam bir birlik ve anlayış havası içerisinde cereyan etti. Birinci Büyük Kurultay'da alınan kararlar tekrar kabul edildi ve müstakbel Kanûn-ı Esâsî'nin ana hatları tesbit edildi. Merkez İcra Komitesi seçimi yenilenerek komiteye fevkalâde salâhiyet tanındı. ABDÜLMECİT ÇERMÖY'ün reisliğini deruhte ettiği bu komiteye icabında resmen istiklâl ilânı için de yetki verildi.

Merkez İcra Komitesi bir taraftan teşkilatlanırken diğer taraftan da komşu milletlerle iyi münasebetler tesisine çalışıyordu. Bu cümleden olarak şimaldeki Kazaklarla anlaşma yapıldı ve geçici bir birleşik hükûmet kurularak Rus istilasına karşı müşterek bir savunma cephesinin vücûda getirilmesi kararlaştırıldı.

Bu esnada Bolşevikler bir ihtilâl yaparak Kerenski Hükûmetini devirmişler ve idareyi ele geçirmişlerdi (7 Kasım 1917). Bolşeviklerin gayesi, Çarlık Rusyası'nın toprakları üzerinde komünizm rejimini tesis ederek an'anevi Rus emperyalizmini idame ettirmektir. İşte bunun içindir ki, Çarlığın yıkılışını mütaakip gayri Rus milletlerin bağımsızlıklarını ilân etmeleri ve millî mücadeleye atılmalarını endişe ile karşılıyorlardı. Bu yüzden, Kuzey Kafkasya Dağlıları ile Kazaklar arasında aktedilen anlaşma Bolşevikler nezdinde büyük tepki meydana getirdi. Kızıl Ordu birlikleri derhal Kazaklar üzerine taarruza geçirildi. Kuzey Kafkasyalı Albay Mirza-kul Kırımsamhal'ın kumandasında süvari birlikleri göndererek Kazakların yardımına koştularsa da onları yenilgiden kurtaramadılar. Bu olaydan sonra Kuzey Kafkasya Merkez İcra Komitesi adını Muvakkat Hükûmet'e tahvil ederek Rusya'dan ayrıldığını ilân etti (20 Kasım 1917). Az

sonra 8 Aralık 1917 de Kuban Kazakları ile aktedilen (müşterek hükûmet) anlaşması da feshedildi (Şimali Kafkasya, «Kadircan Kafı»).

Geçici Hükûmet memleketin siyasi, iktisadi ve idari sahalarda bir an önce teşkilatlanması ve kuvvet kazanması için hummalı bir şekilde çalışıyordu. Bir taraftan da bütün bu meselelerin daha iyi bir şekilde halli amacıyla kardeş devletler nezdinde temasa geçiliyordu. Bu maksatla Abdülmecit Çermoy ve Haydar Bammat'ın riyasetinde bir murahhas heyetin Osmanlı Devletine gönderilmesi kararlaştırıldı. Heyet daha önce Trabzon'a uğrayarak Osmanlı Devleti ile Cenubi Kafkasya'nın Birleşmesi tezini savundu. Fakat Gürcülerin ve Ermenilerin hayali istekleri ve samimiyezsizlikleri yüzünden anlaşma mümkün olmadı (Aynı eser).

Müteâkiben murahhas heyet Trabzon'dan hareketle 6 Mayıs 1918 de İstanbul'a vâsıl oldu. Heyetin gayesi, Kuzey Kafkasya bağımsızlığının Osmanlı Devleti ve Batılılar tarafından tanınmasını sağlamak, askeri ve iktisadi yardım temin etmektir. Osmanlı Hükûmeti ile yapılan müzakerelerden sonra tam bir anlaşma hâsıl oldu ve 11 Mayıs 1918 de Kuzey Kafkasya'nın istiklâlini ilân ettiği bir nota ile bütün dünya devletlerine resmen tebliğ edildi. Osmanlı Devleti, Bağımsız Kuzey Kafkasya Devletini resmen tanıdığını bildirdi ve kardeş ülkeye siyasi, askeri ve iktisadi yardım vâdinde bulundu. Yeni devletin teessüsü Türk halk efkârında büyük sevinç ve heyecan yarattı. Matbuat da bu mutlu hâdiseyi haftalarca birinci plânda tuttu.

Bu vaziyet Bolşevikleri son derece endişelendiriyordu. Çok geçmeden Lenin Kızıl Ordu kitalarını Kuzey Kafkasya'ya sevk etmeğe başladı. Hürriyete kavuşmanın verdiği heyecan ve coşkunlukla silâha sarılan Dağlı mücahitler ile Kızıl Ordu tümenini arka arkaya imha etmeye muvaffak oldular. Dağlıların mukavemet azmını kıramıyacaklarını anlayan Bolşevikler, politikalarını değiştirmek zorunluluğunu duydular. Önce sahte bir samimiyetle Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığını tanıdıklarını ilân ettiler. Sonra da beğinci kollarını faaliyete geçirerek devleti içeriden yıkmaya çalıştılar. Fakat İslâm'a inanmış, vatanına ve hürriyetine canını adanmış, töre ve geleneklerine sâdik kahraman Dağlılara asla tesir edemediler. Onlar her ne pahasına olursa

olsun vatanlarını ve hürriyetlerini korumaya kararlı idiler. Bu vaziyet karşısında Bolşevikler Kızıl Orduyu iyice teçhiz ederek son darbeyi vurmak amacıyla, Dağlıların Çar taraftarı Denikin kuvvetleriyle yaptıkları mücadelenin sonunu beklemeye karar verdiler. Zira, bu savaşlar sonunda hem Kuzey Kafkasyalıları hem de Çar taraftarı birlikler askerî güçlerini kaybedecekler ve bu durumda nihai ve kesin netice elde etmek kolay olacaktı.

Çarlık taraftarı Denikin orduları, İngiliz ve Fransızların silâh ve malzeme yardımları sayesinde kuvvet buluyorlar ve asıl Bolşeviklerle savaşacakları yerde mazlum Dağlılar üzerine bütün güçleriyle saldırıyorlardı. Dağlılar da vatanlarını cansiperâne müdafaa ediyorlardı. Nihayet, Osmanlı Devletinin halâskâr elinin Kafkasya'ya uzanması durumu bir anda değiştirdi. Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın kumanda ettiği Kafkas İslâm Ordusu Kafkasya'ya girdi. 15 Eylül 1918 de Azerbaycan'ın başşehri Bakû kurtarıldı. Bunu, 6 Ekim 1918 de Derbend'in kurtuluşu takib etti. Kuzey Kafkasya'daki Osmanlı Birliklerine kumanda eden Yusuf İzzet Paşa ve Abdülmecit Çermoy şehre girdiler. Yedi yıldızlı millî bayrak Derbend semalarında dalgalandı. Kafkas İslâm Ordusu'nun alay ve fırkaları kısa zamanda Kafkasya'ya hâkim oldular. Denikin Birlikleri, Şamilkale ve Temirhanşura'yı da tahliye mecbur kaldılar. T a r k i Dağlarındaki düşman kitaları da tamamen imha edilmişti (Şimalî Kafkasya «Kadircan Kafı»). Böylece Kafkas İslâm Ordusunun unutulmaz yardımları sayesinde millî kuvvetler duruma hâkim oldular. Her tarafta sükûn ve emniyet havası esiyordu. Millet bağımsızlığa kavuşmanın mutluluğu içindeydi. Kafkas İslâm Ordusunun bilgili ve teşkilâtçı subaylarının kıymetli çalışmalarını ve gayretleriyle de kuvvetli bir devlet teşkilâtı kuruluyordu. Her şeyin sür'atle düzelmeye yüz tuttuğu bir sırada I. Cihan Harbi Osmanlı Devleti'nin bulunduğu kanadın mağlûbiyetiyle neticelendi ve Mondros mütarekesi akte edildi. Bu durum, Dağlılar hesabına büyük talihsizlikti. Zira çok geçmeden, İngilizlerin mütemadi baskıları karşısında T evfik Paşa Kabinesi, Kafkas İslâm Ordusunu Kafkasya'dan geri çekmek zorunda kaldı (Moskova Hâtıraları «Ali Fuad Cebesoy, İst. 1955»). Bundan sonra Kuzey Kafkasya Dağlıları her zaman olduğu gibi makûs talihleriyle başba-

şa kaldılar. Buna rağmen Dağlılar mücadelelerinden asla vazgeçemediler. Köle olarak yaşamaktansa vatanları ve hürriyetleri uğruna savaşarak ölmeyi tercih ederek Beyaz ve Kızıl Rus ordularına karşı savaşmaya devam ettiler.

12 Aralık 1918 de Çermoy Hükûmeti istifa etti. Yerine Pşimaho Kosok Hükûmeti geçti. Abdülmecit Çermoy da Paris'e gönderilecek murahhas heyetin başkanlığına getirildi. Yeni hükûmet bütün milleti seferber ederek Ruslarla mücadeleye devam ediyordu. Kanlı muharebeler birbirini takib ediyor, cengâver Dağlılar akıllara durgunluk veren bir celâdetle döğüşüyorlardı. Gl. Denikin kuzeydeki asıl cepheden yeni kuvvetler getirerek bütün gücüyle Dağlılara yükleniyordu. Millî kuvvetlerin silâh ve cephanesi tükendiği ve dışarıdan da herhangi bir yardım ümidi olmadığı için düşmanın top ve ağır makineli ateşine onlar tüfekleri ve kamalarıyla mukabele ediyorlardı. Dağlıların yurtlarını karış karış savunmalarına rağmen Denikin kuvvetleri nihayet Osetya, Kabartay, Adige ve Karaçay-Malkar muntakalarını işgal ettiler. Fakat mücadele aynı hızla yine devam etti. 1919, Ocak ayında karlı ve soğuk bir havada, Dağlı mucahitler günlerce sevaştılar ve Kazavat meydanında birer birer şehit oldular. Bu savaşlarda kadın ve kızlar da vatanları için yiğitçe döğüşerek şehadet mertebesine yükseliyorlardı. Hele ALHANYURT'ta görülmemiş derecede kanlı bir muharebe cereyan etti ve yedi gün yedi gece sürdü Gl. Denikin bile «Rus İnkılabının Çerçevesi» adlı eserinde bu muharebeleri şöyle anlatıyor: «Dağlıların fikir ve ideallerini parlak bir surette müdafaa eden Hükûmet Reisi Kosok milletini Kazavat'a çağırıyordu. Şimalî Kafkasya öyle bir hal aldı ki kazan gibi kaynıyordu ve tam mânasıyla harb meydanı oldu. Bu hal bizi, oraya asıl cepheden (Vrangel Ordusu) büyük bir kuvvet ayırıp göndermeye mecbur ediyordu». Alhanyurt muharebesinden sonra millî kuvvetler Vedenoya çekildiler. 12 Haziran 1919 da Kosok Hükûmeti istifa etti. Yerine Gl. Mikail Halil Hükûmeti geçti. Denikin Vedenoya alamadı ve büyük zayıyat vererek geri çekildi. Fakat Şamilkale'ye girmeye muvaffak oldu. Vaziyet son derece vâhım bir hal almış ve Millî Birlikler arasında irtibat temini imkânı kalmamıştı. 1919 Ağustosunda (aydınlık günlere kadar) dileğiyle Millî Meclis içtimalarına ara

verdi. Artık mücadele umumî durumunu kaybetmiş ve mevzî bir vaziyete girmişti. Bu durumda çalışma imkânı kalmayan Hükûmetin üyeleri de birer birer istifa ederek çekiliyorlardı. Dağıstan'da Gotsat'lı Necmeddin, Geçenistan'da Uzun Hacı kuvvetleri mücadeleye devam ediyorlardı. Nihayet böyle bir an geldi ki ahmak Denikin'in fecî politikası fecî bir şekilde iflâs etti. Hem Dağılılar askerî güçlerini kaybettiler hem de Denikin, telâfisi gayri mümkün ağır kayıplara uğradı. Bu vaziyetten de Bolşevikler istifade ettiler. 1920 yılı başlarında Denikin kuzey cephesinde Bolşeviklere mağlûp oldu ve Kafkasya'daki inşiatifini kaybetti.

Bundan sonra Kuzey Kafkasya tamamıyla Bolşevik kuvvetlerine hedef olmuş bulunuyordu. Bolşevikler, daha önce sahte bir samimiyetle Kuzey Kafkasya istiklâlini tanıdıklarını resmen ilân etmişlerdi. Gayeleri, Dağılıların itimadını kazanmak ve Çar taraftarı kuvvetlere karşı giriştikleri mücadeleyi alevlendirerek her iki tarafın da yıpranmasını sağlamaktı. Bu hâlinane politika meyvesini vermiş, Denikin saf dışı olmuş ve Dağılılar da askerî güçlerini yitirmişlerdi.

Bolşevikler evvelce verdikleri sözû hiçe sayarak 11. Kızıl Ordularını Kuzey Kafkasya üzerine sevkettiler. Fakat Dağılı mücahitler âni bir baskınla bu orduyu kuşattılar. Çok kanlı savaşlardan sonra da onları imhaya muvaffak oldular (25 Şubat 1920). Kızılilar, Dağılı Millî Birliklerin mücadelesi gücünü ve azmini kaybettiklerini sanmışlardı. Oysa yanıldıklarını anladılar ve hemen politikalarını değiştirmek lüzumunu hissettiler. Temirhanşora'ya gönderdikleri G. Semirnov vasıtasıyla da her zamanki sahte samimiyetlerini şu şekilde ifade ettiler (Nisan 1920) : Büyük Şâmil'in torunları! Ecdadınızın istiklâl uğrunda Çarlık Rusyası'na karşı büyük fedakârlıklar talep eden muharebeler yürüttüklerini biliyoruz. Sizin beyaz eşkiya çetelerine karşı savaşınızı da dikkatle takib ediyoruk. Bu savaşınız İmam Şâmil'in hakiki ahfadı olduğunuzu isbat etti. Sovyet Hükûmeti sizin istiklâlinizi tanıyor. Hayatınızı istediğiniz gibi tanzim ediniz (Dergi Mecmuası No. 8, s. 29. Münih).

Kuzey Kafkasyalılar, Rusların hattı hareketlerinde hakikat payının ne denli olduğunu pekâlâ biliyorlardı. Ama, makûs talihî yenmek kabil olmuyordu. Nitekim

çok geçmeden Bolşevikler sözlerinden caydılar. Zira, Çarlık taraftarları iyiden iyiye tenkil edilmiş ve Rusya'daki iç harb sona ermişti. Sovyet Hükûmeti kendisini kuvvetli hisseder etmez hemen taarruza geçti. Kızıl Ordular Kuzey Kafkasya'yı işgale başladılar.

6 Mayıs 1920 de Dağılılar, Bolşevik ordularının silâh tehdidi altında Kayısyurt'ta bir Kurultay topladılar. Kızılilar bu toplantıyı dağıtmak için saldırıya geçtiler de kahraman mücahitler bütün bu saldırıları geri püskürtmeye muvaffak oldular. Kurultay'a Türkiye'den Aziz Meker, İsmail Berkok ve Mustafa Şahin Beyler de katılmışlardı. Yapılan içtimaların sonunda Kuzey Kafkasya'nın istiklâlinin kazanılmasına kadar mücadeleye devam edilmesi kararlaştırıldı ve bütün millet bu hususta and içti. Türkiye'de bulunan İmam Şâmil'in oğlu Kâmil Paşa'ya haber gönderilerek mücadelenin başına geçmesi istendi. Amma Kâmil Paşa ağır hasta olduğundan gelemedi ve oğlu Said Şâmil'i gönderdi. Kuzey Kafkasyalılar Said Şâmil'in önderliğinde, bütün zorluklara ve imkânsızlıklara rağmen tekrar silâha sarıldılar Pespeşe gönderilen Kızıl Ordu birlikleri, görülmemiş bir kahramanlıkla kiliçtan geçiriliyordu. Tarih boyunca hür ve müstakil yaşamaya azmeden ve bu uğurda nesiller tüketen Kuzey Kafkasya Dağılıları, her taraftan muhasara edilmiş ve hür dünya ile bütün irtibatları kesilmiş olsa da insan gücünün üstünde bir şecâat ve hamâset örneği göstererek dayanıyorlardı. 11 ay müttasil devam eden bu kanlı mücadeleler, mâsum Dağılıların bütün varlıklarını tüketmeleri ve askerî güçlerini tamamen kaybetmeleri üzerine, Kızıl müstevlilerin galebesiyle hazin bir şekilde sona erdi. Böylece, Mağrur Güzellik Ülkesi Kuzey Kafkasya, perişan bir harabeye dönmüş ve Şeyh Şâmil'in hürriyete susanmış kahraman evlâtları, Kazavat meydanlarının şanlı Abregleri öz vatanlarında vatansızlar gibi yaşama bahtsızlığına düçar olmuşlardı...

Şimdi orada, Mağrur Güzellik Ülkesinde güneşin önüne kara bulutlar gelirlidir, ısığa hasrettir gözler. Ve daima şimâl rüzgârları eser dondururcasına, çatlak çatlıktır dudaklar. Hem hazin bir sessizlik vardır güzel Vatan'da, sırlarla dolu

Jenosit'in 20 Yıllığı Dolayısıyla

ALİ MİRZA

Tolstoy'un «her şeyi bağışla» prensibi-ne bağlı olan kimseler, savaş yıllarında (*) Stalin tarafından yurtlarından sürülmüş olanların sözünü ona «itibarlarının iadesi» hususunu, Krusçev'in «liberal» hareketlerinden biri saymaktadırlar. Gerçekte ise bu işde -belki de başka işlere nazaran- Krusçev'e hiç te liberal denilemez. Sözü edilen insani kararın, yani «itibar iadesinin» baskı altında bulunan bütün milletleri içine alması gerekirdi. Halbuki, Kırım Türkleri ve İdil boyu Almanları bu kararın dışında bırakılmışlardır. Bu insanlar Stalin cinayetlerinin ağır ızdırabını çekmekten henüz kurtulmuş değillerdir. Sadece bu nokta gösteriyor ki itibarı iade kararı insanlık duygularının bir icabı olarak değil, daha pratik mülâhazalarla, çok ihtimal, Sovyetler Birliği'nin «soğuk harp»taki durumunu daha ziyade kuvvetlendirmek düşüncesiyle alınmıştır. Bilindiği gibi, bütün halk ve milletleri baştan başa sürgüne göndermek olayı Batı demokrasisinin siyasî silâh deposunda def'alarca tesiri bir silâh rolünü oynamıştır.

Sovyet idarecilerinin bu konudaki soğuk, kuru hesaplarını gösteren diğer bir husus ta şu ki, kendi devletinin günahsız

milletlerine karşı yapılan açık Jenosit hareketi bugüne kadar Sovyetler Birliği resmi çevrelerince adalet önüne çıkarılmamış ve muhakeme edilmemiştir. Sovyet sınırları içerisinde bu mesele heryerde bugüne kadar hep sükûnetle geçirililegelmiştir. Hatta, Krusçev bile, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20 inci kongresindeki kapalı ve gizli konuşmasında -ki bu konuşma Sovyetler Birliğinde bugüne kadar yayınlanmış değildir- bu olayı insani olmayan bir hareket diye tarif etmiş ve bu harekete ancak «Sovyet devletinin uyguladığı Lenin milli siyaseti prensiplerinin kabaca bozulması» demekle yetinmiştir. Öte yandan, esir milletlerin itibar iadesi hakkındaki kararnamelerin sahte- insani mahiyetini, gerçekleştirildiği şekillerde olduğu kadar, hiç bir şey göze batacak derecede ortaya koymuş değildir. Bunun en parlak misalini de jenosite mâruz kalmış soydaşlarımız Çeçen - İnguş ve Karaçay - Balkarlar teşkil eder.

Bilindiği gibi, Şubat 1957 de «Millî Muhtar Cumhuriyetlerin yeniden kurulması» hakkında ilân edilen kararnameler, Karaçay - Balkarların anayurtlarına dönüşlerinin 1958 de, Çeçen - İnguşların yurtlarına dönüşlerinin de 1960 da tamamlanmasını ön görüyordu. Olaylar gösteriyor ki, anayurtda dönüş kendiliğinden yapılan başı boş bir meyil ve heves olmaktan ileri gidememiştir. Meselâ, çizilmiş «plâna göre» 1957 de (98) daha aynı yılın Ekim ayında

(*) Bilindiği gibi, 1941 sürgünlerinde İdil boyu ve Kafkasya'da koloni halinde yaşayan Almanlar, 1943-1944 te de Kırım Türkleri, Karaçay - Balkarlar ve Çeçen - İnguşlar anayurtlarından sürülmüşlerdi.

bir sessizlik. Sanki bir milletin mutlu yarınları gizlenmiştir bu mânalı sükûtta. Vaktiyle de olmuştu böyle bir sessizlik. İhtiyar ŞAD (Kuzey Kafkasya) kalpağını gözlerine kadar indirmiş ve susmuştu. Ebedî bir susuş sanmışlardı bunu. Oysa derin bir mânanın, asil bir kıyamın mu-

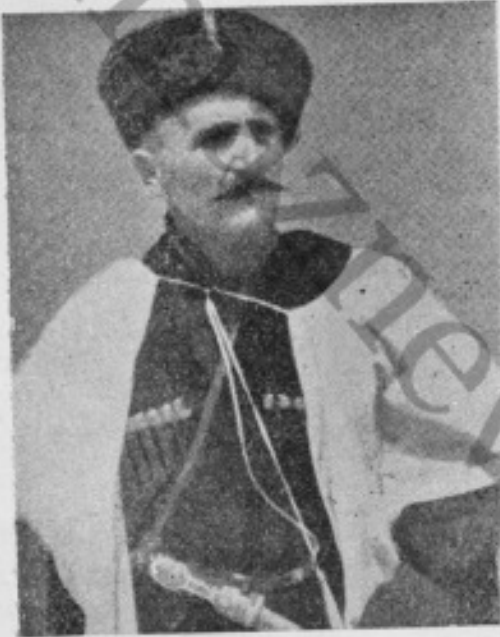
vakkat sükûtuymdu bu. Vakit gelip saat erişince kalpak yükseldi, kılıç kınından sıyrıldı ve 11 Mayıs yaratıldı. KOCA ŞAD'ın ikinci bir 11 Mayıs yaratacağı günler yakındır, hem de çok yakın...

«Türk Kültürü»nden

142 bin kişinin döndüğü görülmüştür. Bir yıl sonra, yani 12 Ocak 1958 de ise «Groznenkiy Raboçiy» (Grozni İşçisi- gazetesi anayurtlarına dönmüş olanların 200 bin kişiyi bulduğunu haber vererek «teşkilatlanmamış, başı boş dönüş akınları»nın durdurulmasını istemişti. Karaçay - Balkarların anayurda dönüşleri de aynı şekilde ve aynı tempoda cereyan etmiştir.

«Groznenkiy Raboçiy» gazetesinin akını önlemek hususundaki tavsiyesinin ilgili hükümet makamlarınca dikkate alındığını tahmin etmek mümkündür. Daha doğ-

varlak hesapla 525 bin kişiyi bulmaktadır. (419 bin Çeçen, 106 bin İnguş) Ne var ki yine aynı kaynak, bu sayıdan Kafkas'da yaşayanların ancak 311 bin kişi olduğunu da bildirmektedir. Başka deyimle, 214 bin kişi, yani bütün Çeçen - İnguş genel sayısının üçte birinden çoğu, 1959 da sürgün yerlerinde bulunuyorlardı. İşin dikkatli çeken tarafı şu ki, Sovyet idarecileri bu gerçeği gizli tutmaya çalışmaktadırlar. Bu hususu şu vak'alar açıkça göstermektedir: Buraya naklettiğimiz rakamları aldığımız «Itogi Vse Soyuznoy Perepisi Naseleniya

Genosid kurbanlarından Dobay Toturkul

Bolşeviklerin kanlı kurşunlarına hedef olan Karaçaylı muharrir ve müellif Nam Tokulu

rusu, hükümet makamları da hiç bir zaman itibar ladesini tām olarak gerçekleştirme işine yanaşmamışlardır. Daha sonraki yıllarda dönüşlerin nasıl cereyan ettiğini resmi Sovyet istatistik rakamlarından öğrenmekteyiz. (*) 1959 yılı Soyvet nüfus sayımı rakamlarına göre, Sovyetler Birliğindeki Çeçen - İnguşların sayısı, yu-

1959 - SSSR» (1959 da Sovyetler Birliğinde Yapılan Nüfus Sayımının Yekünleri) adını taşıyan ve «TSSU» (Merkezî İstatistik İdaresi) tarafından 1962 de Moskova'da bastırılan bu rehber el kitabının başka bir yerinde Çeçen - İnguşların mevcudiyetini bildiren bir bilgi veya rakama rastlamak mümkün değildir. Gerçi, meselâ nüfus sayımının yapıldığı gün Tacikistan Sovyet Cumhuriyetinde yaşamakta olan 4514 Osetin, ilgili sütunda yer almış bulunmaktadır. Buna benzer bir oyun da Karaçay - Balkarlar hususunda oynanmıştır. Şöyle ki

(*) Sovyet istatistiklerinin Rus olmayan millîlerin sayısı hakkında rakamlar verirken bu rakamları azaltmak ve eksik göstermek gayretiyle hareket edebildiklerini ve halâ da bu şekilde hareket ettiğini her zaman gözönünde bulundurmamak gerekti.

1959 da Kafkasya'da yaşayan Karaçay-Balkarların sayısı Karaçay-Balkarların genel sayısından çok az olarak gösterilmiştir. Üstelik, Karaçay-Balkarların geride kalan kısmının nerelerde olduğu hakkında da bir bilgi verilmemiştir.

Tam bir katıyetle söylenebilir ki sürgünde olanların dönüş tablosunda bugün bile önemli bir değişiklik yapılmış değildir. Bunun delilini de bizzat Sovyet İstatistiklerinin verdiği rakamlarda görmekteyiz. 1963 te Moskova'da «SSSR - Administrativno Territorialnoye Deleniye Soyuznin Respublik» (Sovyetler Birliği Müttefik Cumhuriyetlerinin İdari ve Toprak Taksimatı) adıyla bastırılan rehber el kitabında Çeçen - İnguş Muhtar Sovyet Cumhuriyetinin genel nüfus sayısı 1963 te 892 bin kişi olarak gösterilmektedir. Demek oluyor ki, nüfus sayımı yekünlerinin açıklandığı günden bu yana nüfusta 165 bin kişilik yahut % 18,4 nisbette bir artış kaydedilmiştir. (1959 da 727 bin kişi iken 1963 te 892 bin kişiye ulaşmıştır) Aynı süre içinde, meselâ komşu Kuzey Osetiya Muhtar Sovyet Cumhuriyetinin nüfusu 65 bin kişi yahut % 14 nisbette artmıştır. (1959 da 408 bin kişi iken 1963 te 475 bin kişiye yükselmiştir) Başka deyimle Çeçen - İnguş Muhtar Sovyet Cumhuriyeti lehine fark, % 4,3 tür. Yani aşağı yukarı 36 bin kişidir. Şimdi, Osetinlerle Çeçen - İnguşlar arasındaki tabii artış faktörlerinin hemen hemen aynı olduğunu gözönünde bulundurmuş olursak, 36 bin kişiyi 1959 nüfus sayımından sonra anayurtlarına dönmüş olanlar sayısını bir ek olarak katmak mümkün olur. Basit aritmetik hesap burada da anayurtlarının dışında bulunan Çeçen - İnguşların sayısında son yıllarda hemen hemen bir azalma olmadığını ortaya koymaktadır Karaçay - Balkarların da sürgünden dönüş meselesinin aynı şekilde olduğunu söylemiş olursak okurlarımızın bize inanacaklarına eminiz.

Şimdi, bir parça da anayurtlarına dönmüş olanlar üzerinde duralım. Daha 1957 nin ilkbaharında yani itibar tadesi hakkındaki kararname açıklandıktan sonra yeniden kurulmuş Çeçen - İnguş Muhtar Sovyet Cumhuriyetinde 17 yeni Sovhozun kurulması işine başlandı. İşte, sürgünden dönenler de kendi köylerinde veya avullarında değil, özel olarak kurulmuş bu Sovhozlarda yerleştirildiler. Elbette, müsadere edilmiş menkul ve gayri menkul mal ve eşyaların bu şartlar altında sözü bile edi-

lemezdi. (*) Bu gibi hallerde yapılan para yardımı da 3 - 4 bin eski Sovyet rublesini (300 - 400, yeni Sovyet rublesi) geçmiyordu. «Yeni» Çeçen - İnguş Muhtar Sovyet Cumhuriyetindeki Sovhozların rolü hakkında 10 Aralık 1958 tarihli «Groznskiy Raboçiy» gazetesinin verdiği bilgiye göre, Martanovsk ve «diğer bazı bölgelerde bütün hububat, zenzavat, patates mahsulleri, et ve süt şimdi ancak ve ancak Sovhozlarda toplanmıştır.»

Yine gazetenin kaydettiğine göre, yakın 7 yıl müddetince Sovhozların sayısı artmış, 1965 de daha da artmış olacaktır. Bu haberin ifade ettiği mâna şu ki, sürgünden önce hemen hemen tamamıyla Çeçen - İnguşlar tarafından meskûn Çeçen - İnguş Muhtar Sovyet Cumhuriyetinin ziraat bölgeleri, bugün baştan başa Sovhoz bölgeleri haline getirilmiştir. Çok ihtimal, anayurtlarına dönecek «affedilmiş» Çeçen - İnguş kabileleri nisbetinde olmak üzere Sovhoz sayısının artışı da devam edecektir. Böylece görülüyor ki, sürgünden dönenler keyfi şekilde yani bir katde olmak üzere kendi eski köy ve avullarında değil, belirli bir gaye ile özel olarak vücade getirilmiş Sovhozlara zorla yerleştirilmektedirler. Gazetelerin verdiği bilgilerden sürgünden dönenlerden bir kısmının sanayi kollarında ve bermutat en ağır fiziki iş sayılan sözlüm ona inşaat ekiplerinde çalıştırıldıklarını da öğrenmekteyiz. Karaçay - Balkarların yerleştirilmesi işi de aynı reçete üzerine yapılmaktadır. Meselâ, onlar için de Karaçay - Çerkes Muhtar Eyaletinde Cegutinsk, Kumış ve sair gibi yeni Sovhozlar kurulmuştur.

İşte, böylece Kruşçev'in itibar tadesinin asıl mahiyeti anlaşılmalı olsa gerek. Kuzey Kafkasya bütün tarihi boyunca Rusya'da olduğu gibi cemaat halinde ziraat görmüş değildi. Cemaat halinde ziraat Kafkas harbi sona erdikten sonra Çar Hükûmeti bütün toprakları devlet malı ilan ederek «stratejik mülâhazalar» ile Kuzey Kafkasyalıların dedelerinden kalma ziraat topraklarındaki küçük çiftlikleri yokettikten sonra düz yerlerde ziraatla meşgul ahaliyi büyük köylerde toplamaya başladı ve neticede cemaat halinde ziraata geçil-

(*) Sürgün sırasında herkes kendisiyle beraber yalnız bir el bohçası alabilirdi. Geride bıraktıkları eşya ve mallar sürgün işini idare eden NKVD'nin (İç İşleri Halk Komiserliği) ve Kızıl Ordu Birliklerinin talanına terk ediliyordu.

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin Kırk altı yılığı münasebetiyle yapılan kutlama töreni

Bilindiğı gibi 11 Mayıs 1964 tarihi «Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti»nin kuruluşunun kırk altıncı yıldönümü idi. Bu münasebetle 17 Mayıs 1964 Pazar günü, Kuzey Kafkas Türk-Kültür ve yardım Derneğı tarafından, Kırım Türk-Kültür Cemiyeti salonunda bir kutlama töreni yapılmıştır. Törene Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, Doğu Türkistan Göçmenleri Cemiyeti, Azerbeycan Kültür Derneğı, Kafkas Kültür Derneğı, Kırım Türk-Kültür Derneğı, Türkistan Kültür Derneğı temsilcileri ile kalabalık bir hemşehri grubu katılmışlardır. Kadircan Kafıl'nın kısa bir konuşmasını müteakip başhyan törende, önce şehitlerimizin aziz ruhlarını tazil için saygı duruşunda bulunulmuş, bilâhare hatipler günün mâna ve önemini belirten konuşmalar yapmışlardır. Sırasıyla; Dr. Bekir Avar (Kafkas tarihçesi) Ali Nahabaş (11Mayıs'ın önemi), Kutbeddin Türkmen (K. Kafkasya'nın ilim ve sanatı), Rasih Savaş (Şeyh Şamil'in

Ahulgoh Muharebesi) üzerine konuşmuşlardır. Bundan sonra Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu K. Kafkasyalıların millî bayramlarını tebrikten sonra umumi bir konuşma yapmış ve Mayıs 1964 tarihli «Türk Kültürü» dergisinde yazdığı «Tarih'in ilk Türk Cumhuriyeti» başlıklı yazısında, sehven hataya düştüğünü ve gerçekte ilk Türk Cumhuriyetinin «Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti» olduğunu tebarüz ettirmiştir. Müteakiben Türkistanlılar adına Naim Öktem, Kafkas Kültür Derneğı adına Yaşar Bir, Kırım Türk Kültür Derneğı adına, Dr. Mustafa Baloğlu, Doğu Türkistan Göçmenleri Cemiyeti adına İsa Yusuf Alptekin birer konuşma yapmışlardır.

Samimi bir hava içerisinde cereyan eden bu anma töreni Kadircan Kafıl'nın yaptığı kapanış konuşması ile sona ermiştir.

di. Dağlık bölgelerde ise şahsî ziraat kolektivizeye kadar devamedegelmiştir. Bu sebeptendir ki, Kuzey Kafkasya'da kolektivizeye karşı koyma hareketi, uzun süreli silâhlı isyanlara götürecektir kadar kuvvetli ve şiddetli olmuştur.

Kuzey Kafkasya'nın diğer millî Cumhuriyet ve eyaletlerinde kolhozlara götürülen köylüler bugün iş hürriyetinin yokluğu yüzünden doğan ağırlığın altında ezilerek azap içerisinde kıvranmakta iken artık sürgünden döndükten sonra sovhozlarda ve işçi ekiplerinde birer köle gibi ça-

lıştırılan Çeçen-İnguş ve Karaçay-Balkarların ne kadar tahammül edilmez bir durumda bulunduklarını tahmin etmek zor olmasa gerek. Bunların durumu, ancak geçen yüzyılın ilk çeyreğinde Çarlık Rusya-sında Arakçeyevsk askerî köylerindeki Rus köylerinin durumu ile kıyaslanabilir ki, bu da Birleşmiş Milletlerce kabul edilmiş jenosit hususundaki anlaşma maddelerine göre önlenmesi gereken bir husustur. Bütün bunlardan da tek bir sonuca varabiliriz: Kruşçev idaresi Stalin'in başlanmış olduğu halkı öldürme işini devam ettirmektedir !

Kafkasya ve Kafkasyalılar

M. N. BEŞTOY

«Dünyanın en zengin ve güzel ülkesi olan Kafkasya, insan ve tabiat güzelliğinin olduğu kadar, kahramanlığın da eşsiz vatanı olarak, tarih boyunca ayak üstünde ve başı göklerde kalmış bir cennet köşesidir.»

— T. M. Göztepe —

EZELDENBERİ, güzel yurtlarının tabii sahipleri olarak hür ve mesut yaşayan Kafkasya'lılar, son birkaç asır içinde büyük felâketlere uğradılar : Kuzeyden gelen barbar, egoist ve sadist bir dev tarafından, bu masum ve onurlu insanların yurtları vahşetle çiğnendi ve istilâ edildi.

Gittikçe büyüyen ve bugün bütün Hür Dünya'yı, kızıl bir maske altında tehdit eden bu dev karşısında onlar, yurtlarını kahramanca müdafaa etmişlerdi. Hasımlarının, kendilerine nazaran sayı ve teçhizat bakımından korkunç derecedeki üstünlüğüne rağmen, bu bir avuç asil ve mert Dağlı'nın asırlar boyu devam ettirdiği hürriyet savaşları, bütün dünyada derin akisler yaratmış; büyük hayret ve hayranlık uyandırmış; hattâ, Rus şair ve ediplerine dahi ilham kaynağı olmuştur.

XVI. asrın sonlarında başlayan ve tam üç buçuk asırdanberi devam edip gelen Kafkas - Rus mücadeleleri esnasında üç milyondan fazla Dağlı, din ve vatan uğrunda can vermiştir. 1864 yılında Kafkasya'nın Ruslar tarafından tamamen işgal edilmesi üzerine, bir buçuk milyona yakın Dağlı, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan kardeş ülkelere göç etmişlerdi. Bu hâdise, Rus'ların tahammül edilmez baskılarından ziyade, dinlerine son derece bağlı olan Dağlılara, o zamanki din ulemâsının te'siri ve tavsiyesi ile vuku bulmuştur. Yoksa, yurtlarını terkeden Dağlıların, hürriyet mücadelesinden vazgeçmiş oldukları iddia edilemez. Bil'akis, onlar yurtlarından, birgün şehitlerinin intikamını almak ve dedelerinin, Kafkas Dağlarının hürriyete kavuşturulması hususundaki mukaddes vasiyeti-

ni yerine getirmek andıyla ayrıldılar. Ne yazık ki, bu göçmenlerin mühim bir kısmı yollarda ve gittikleri yerlerde çeşitli mahrumiyetler ve alışık olmadıkları tabiat şartları yüzünden telef oldu. Bu göçmenlerin yegâne tesellisi, gittikleri yerlerde gördükleri takdir ve şefkat olmuştur. Kısa bir zaman sonra onların, Osmanlı Devletinin her türlü millî hizmetinde en ön safalarda yer aldıklarını görmekteyiz. Birinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye'de bulunan Kafkasyalıların büyük bir kısmı, Osmanlı Devletinin topraklarını paylaşmağa kalkışan müstevlilere karşı savaşıırken, diğer bir kısmı da o zamanlar teşkil olunan «Kafkas Gönüllü Alayı» na katılmışlardı (1918). Türkiye'deki Kafkasyalılar, İstiklâl Savaşı esnasında Anadolu'daki milletdaşları ile omuz omuza, müstevlilere karşı çarpıştılar (Tıpkı Kafkasya'da Rus'lara karşı olduğu gibi). Keza, bu Kafkasyalıların, Anadolu'da Kuvay-i Milliye ruhunun teessüsü, iç isyanların bastırılması ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundaki hizmetleri büyük olmuştur.

Kafkasya'da kalan Dağlılar ise, hürriyet mücadelesinden asla vazgeçmemişler; her fırsatta Rus'lara baş kaldırarak, canları ve kanları bahasına çarpışmaya devam edegelmişlerdir. Şimdi onlar, birgün Kafkas Dağları ufuklarında belirecek hürriyet ışığının özlemi içinde, olağanüstü bir sabır ve tahammülle bekliyorlar. Şimdi onlar, Hür Dünya tarafından terk edilmiş ve ma'kûs kaderleri ile başbaşa bırakılmış olmalarına rağmen Allah'a güveniyor ve atalarının akıttığı sel gibi kanın boş yere olmadığını biliyorlar. Bu sarsılmaz iman, Kafkas Dağlarının hürriyeti için dökülen gözyaşı gibi katıksız bir intikam ve ümit ateşidir. İşte, Kafkasya'yı hürriyete ka-

vuşturacak olan en büyük kuvvet de budur.

★

Kafkasya ve sakinleri hakkında, yabancı müellif ve araştırmacılar tarafından meydana getirilen eserlerin sayısı hayli kabarıktır. Fakat maalesef, bu konuda Türkçe yazılmış eserler pek mahdud olduğundan, Türkiye'de, Kafkasya hakkında esaslı bilgiye sahip kimseler de azdır. Okul kitaplarında bile, her nedense Kafkas Tarihine yer verilmemiştir. Gönül isterdi ki, hiç olmazsa, okullarımızdaki tarih kitaplarında Malazgirt, Kosova, Mohaç... zaferleri yanında, o derece büyük ve şerefli olan İçkeri, Gergebil, Unso- kul... zaferleri de yer alsın; Plevne, Çanakkale... Müdafaaları kadar şanlı Ahılgo, Germeç, Gimri... Müdafaalarından ve bir avuç vatan fedaisinin başında, Rus'ların muazzam ordularına çeyrek asır kan kusturan eşsiz önder İmam Şamil'den bahsedilsin; yeni nesil, 1930 - 31 yıllarında Kuzey Kafkasya'daki millî isyanın unutulmaz önderi, büyük abrek İsmail Kerti'nin şu derin manalı sözlerini işitsin ve gelecek nesillere intikal ettirsin:

«Düşmanımız olan Bolşevizmin ne kadar kuvvetli olduğunu biliyoruz. Elde ettiğimiz muvaffakiyetler muvakkattir. Bolşevik Rusya'yı deviremeyeceğiz. Yalnız, biz isyancılar, dinsizlerin çizmesi altında evvelâ mal - mülk müsadere edilmiş, sonra da esir ve istismar hayatı yaşıyarak kahır altında ölmektense, hak ve hakikat, hürriyetimiz, mukaddes Kur'an-ı Kerim'in, camilerimizin ve her ferdin ulvî hakkı için, kötü hâmimize karşı savaşarak er meydanında can vermeği tercih ettik. Ölümümüz, bizim için şeref olacak ve tarih de bizleri iyi satırlarla anacaktır.»

Hikâye :

A d i g e

Svatopulk ÇEH

Açık - yeşil ve derin - berrak su üzerinde eski bir Türk gemisi sallanıyordu. Üstünde koyu mavi bir kubbe uzanan boşluktan esen rüzgâr onun yelkenlerini hafif bir surette doldurmuştu.

Yakıcı güneşte ısınmakta olan gemiciler, direk altında yelkenlerden yapılmış gölgelikte, eski bir halı üzerinde tatlı - tatlı istirahat eden reislerine hasretle bakıyorlardı. O, oturmuş ve altın yıldızlarla bezenmiş nargileyi seyretmekte idi; rayihadar dumanın her içişinde nargiledeki su oynuyor, köpükleniyordu. O, biraz ötede, yelkenlerin gölgesinde uzanan ve keçeden örtüye bürünmüş adamı görmüyor. Örtünün altından aşağıya ayaklarına sımsıkı yapışmış olan kısa, karaderi ayak kapları uzanıyordu; yukarıda ise örtü, yanık, kemikli bir yüzü ihata etmekte idi. Burnu ince ve kabarık, sonlarından ve arasında karma karışık ve ağarmış bıyıklar sarkan zarif dudakları bir birinin üzerine basılmıştı.

Derin bir uykuda imiş gibi onun göz kapakları yarım kapalı bir halde idi. Bu zayıf yüz kederli, hatta hasta bir hal arz ediyordu. Yüzünün çizgilerinde ve buruşuklarında uzun süren bir ıstırapın izlerini okumak mümkündü. Bu yolculuk müddetinde bu ıstıraplı yüzün bir an bile olsun aydınlaşmadı.

Gemicilerin fikirlerine göre: bu hal belki de deniz hastalığından ileri geliyordu. Belki yorgunluktan veyahut su ile sema arasında devam eden bu biteviye seyahatin can sıkıntısından ileri geliyordu.

Gemi sahibi birden nargileyi bıraktı, elini ileriye uzatarak yatmış ihtiyara yarım döndü ve sakın bir sesle dedi ki :

— Bak, Aslan Beğ !

İhtiyar yavaş - yavaş gözlerini açtı. Bu kaş ve iri gözler bir anda onu değiştirdi. Gözlerinin canlı parlamasından bütün siması gençleşti, yıllarla, çok yıllarla gençleşti ve buruşuklardaki ıstırap gölgesi tamamiyle dağıldı. Gösterilen istikamete bir dakika baktıktan sonra yüzünün çizgileri gene değişti. Aynı zamanda Aslan Beğ yerinden fırladı, örtüyü attı ve geminin ortasına atladı. Hareketleri bir genç çevikliği arz ediyordu. Gemi sahibi, arkadan O'nun yüksek boyunu, güzel vücudunu, gururla duran boynunu, saçları kesilmiş güzel şekilli açık başını seyrederek, yılların ağır yükü altında eğilmemiş bu heybetli vücuda hayranlıkla bakıyordu.

Aslan Beğ muhtelif renkli uzun bir Türk elbisesi giymişti. Yukarıda yarım açık olan bu giyim altındaki kahve rengi elbisenin sol tarafında aynı renkte uzun, küçük keseler ve bu keselerde kurşunların parlak, madeni uçları görünüyordu. Aslan Beğ'i öteki yolculardan ayıran elbisesinin bu kısmı idi. Çünkü, bu cenk süsünü yalnız mağrur Kafkasyalılar kuvvetli sinelerinde taşırlar.

Aslan Beğ uzaklara bütün dikkatiyle bakıyordu. O'nun uzaklarda gördüğü ne idi? Sen zannederdin ki O, dağlık sahili veyahut yavaş yavaş gök yüzünü örtün bulutları görüyor. Aslan Beğ, hiç bir şey zannetmiyor: azametli dağların ve fikren kaç yıldır doluştuğu nihayetsiz ormanların yakınlığını O'nun kartal gözleri görmüş ve döğünen yüreği duymuştu.

Uzun müddet O bir heykel gibi kımıldamadan durdu. Açık başını yakan güneşin hareketine, gemicilerin pıçiltılarına da ehemmiyet vermiyor; O'nun gözleri gittikçe büyüyen, aydınlaşan, canlanan duman-

lı bir kıt'ayı görüyorlardı. O kıt'a ayrı ayrı zirvelere, tepelere, muntazam sıra dağlara, yüksek mahlutlara ayrılmış başlıyordu. Dağların denizle kucaklanmış geniş etekleri artık görünmekte idi.

Arkadan :

— Arslan Beg !

diyen bir ses işitildi.

İhtiyar uykudan uyanmış gibi bir hareketle döndü, gölgelikte oturan Türk biraz O'na taraf geldi ve onu göz işaretleriyle çağırdı.

İhtiyar bu davete istemiyerekten icabet etti ve Türk ile yan yana halı üzerine oturdu.

Her ikisi de susuyordu.

Nihayet gemi sahibi söze başladı :

— Arslan Beg, dedi, yalnız ısrarın üzerine senî de beraber aldım. Paran yoksa geriye parasız götürmeğe hazırım.

İhtiyar sakın, fakat kat'i bir sesle cevap verdi :

— Bu iyiliğinize müteşekkirim, Mahmut.

Gene sustular. Tespihin siyah taneleriyle oynamakta olan Mahmut'un etrafına lâkayt olduğu zannedilebilirdi. Fakat bir dakika geçmeden söylediği sözler O'nun zihnen meşgul bulunduğunu gösteriyordu. O, kendi kendine konuşuyormuş gibi bir sesle dedi ki :

— Bizim de dağlarımız var...

Arslan Beg :

— Tabii değil mi ?

dedi ve bu cevabı verirken dudaklarının etrafından istihzaya yakın bir gülüş oynadı. Mahmut ise bunu görmüyormuş gibi ciddi bir tavırla sözünde devam ederek dedi ki :

— Siz kendi arzunuzla memleketimize hicret ettiniz. Biz size çiftlik ve otlaklar verdik. Dındaş olduğumuz için sizi bir kardeş gibi kabul ettik.

Arslan Beg, çok müteessir bir sesle cevap verdi :

— Bu iyiliğinizin mükâfatını Allâh mutlaka verecektir. Ve uzak dağları göstererek :

— Oraya döndüğümün sebeplerini de Allâh kendisi bilir.

Mahmut düşünmeğe başladı.

Arslan Beg gene mavi göğün yarattığı zemin üzerinde muhtelif şekilleriyle daha aydın ve aşıkâr görünmeğe başlayan dağların bedîi katarlarını seyre daldı. Artık gözler karanlıkta dereleri, çığırıları ve tepeleri seçebiliyordu. Artık ormanın örttüğü yerleri görmek, ağaçların arasında koyu rengiyle Kiparisi tefrik etmek mümkün-

du. Zannederdin ki sarp, kayalık sahile bir taş ata bilirsin.

Fakat gemimizin, denize girmiş kocaman sarp kayaya yaklaşması için uzun zaman lâzım değildi. Bu kayalığın arkasından deniz beklemeden karaya girmiş ve batan güneğin ışığı ile parlayan geniş ve uzun bir liman vücuda getirmişti. Baştan bu limana birbirine zincir gibi bağlı olan muhtelif dağlar aşağıya kadar eğilmiş görünüyordu. çoğu vahşi ormanlarla örtülmüş olan bu dağ silsilesi uzun limanın arkasına geçmiş, geniş ormanlık dereyi kucaklamıştı. Dağların birinci sırası, limanın sol tarafında uzanan daha alçak zirvelerin zinciri ile kararan uzaklarda birleşiyordu. Limanın bu sol tarafında, alçak sahilde, kilisenin yeşil kubbesini, güneş aydınlatıyor, bir yığın damlar kızarıyordu.

Mahmut :

— Novorossiysk !

diye haykırdı.

İhtiyarın gözlerinde vahşi bir pırıltı gözüküyordu; dudaklarını kuvvetle sıkı ve sıkılaşmış yumruğu gayri ihtiyari olarak mütebessim kasabaya taraf uzandı.

Gemi limanda yavaş yavaş ilerliyordu.

Güneş artık batmış ve dalgalar hafif eflâtunî bir renk arz ediyorlardı. Bu renk gittikçe değişiyor, mavi bir şekle giriyordu, kararıyordu. Kıvılcımlı yıldızlarla sıcağı bir cenup gecesi limana hakim olmağa başlamıştı. Gemi, limanın ortasında sağ sahile yaklaşıyordu. Bu sahil, dağın eteğini bürüten ve suya kadar inen kalın ormanlıktan ibaretti.

Suya bir kayık saldılar ve ona Arslan Beg'e gemicilerden biri bindi.

Kayık sahile doğru hareket etti. Sahilde asırdide bir palut ağacının yanında ihtiyar kayıktan fırladı ve iki kolları ile ağaca sarıldı. Bir müddet o ağacı kournuna sıkımsı bir halde kaldı, geniş göğsü ile yüzünü palut ağacının kaba dâhna yapıştırdı.

İhtiyar Kafkaslı, ihtiyar adige, ecdadının medfun bulunduğu ve hararetili gençliğinin tatlı hatıralarıyla merbut toprağa, böyle avdet etti. Bu dağlar bir zamanlar onun silah atmasına veyahut kardeşlerinin harp çağırışlarına derin bir aksı seda ile cevap verirdi. O, kardeşleriyle beraber, o zaman, kanlı harplerde tehdit bilmeyen hürriyetiyle muhteşem vahşi dağlarını müdafa ederdi.

Ecnebler onları sıkıştırıp, uzaklara, çok uzaklara, yabancı ülkelere sürdüler. Bu yabancı ellerde kendi dindashları arasında iken de ihtiyar kaybetmiş ana yurdunu unutmadı.

İhtiyar döndü ve cebinden bir şey çıkarıp kayığın içine attı.

Gemici, altınla dolu meşinden yapılmış ağır küçük çüzdanı hayretle kaldırdı.

Kafkaslı kendi doğma avuluna gitmek için yol arıyordu. Ve bu yolu çok zorlukla bulabildi. Yolda vahşi çalılar ve yüksek otlar bitmişti. Dağdan yuvarlanmış taşlar ve kaya parçaları yolu kesmişti.

Kafkaslı ancak keskin hançeriyle kendisine yol temizleyebiliyordu. Dikenli Kafkas çalıları onun ellerini yaralıyor, elbisesini parçalıyordu. Bütün bunlara o asla ehemmiyet vermiyordu. O'nun gözleri arasında, yapraklardan mürekkep kubbelerin arasından yukarıya, çoktandır onu bir arkadaş gibi sevinçle çağıran dağın çıplak ve solgun tepesine bakıyordu.

Nihayet o dağın tepesine yetişti.

Oradan aşağıya doğru, bir uçurumun etrafıyla inen, metruk ve unutulmuş bir yol gidiyordu.

Arslan Beğ bütün gece dikenli çalılarının arasından geçti, büyük kütüklerin üzerinden ve derelerden atladi. Dağdan inen sellerin dize kadar sularında dolaştı.

Her yerde onu aç çakalların sesi takip etmekte idi, en nihayet Kafkaslı, arkasında dedelerinin köyü bulunan son tepeye yetişti.

Yorgunluktan düşüyordu, O yattı. İhtiyar uykudan uyandıktan zaman güneş gökte yukarlara kadar yükselmişti. O zorlukla yerinden kalktı. Vücudu kurgun gibi ağırlaşmıştı. Bulanık bakışlarıyla etrafına baktı. Belki dumanla, kuşak gibi sarılmış, başı ormanla örtülü dağı gördü; birbirinin arkasında, birbirinin üzerinde, gittikçe yükselen ve gittikçe solgunlaşan dağlara baktı. O, uzakta, çok uzak ufukta bacası beyaz sarıklı dağları, kralların karlı taş pehlivanlarını gördü. Sür'atle akan dağ sellerinin kazdığı, kaya parçalarıyla çökmüş ağaçların doldurduğu, veyahut yeşil otların halı gibi örtmüş olduğu derin dereleri gördü. O, bütün bu geniş sahayı, uzak dağların en uzak hudutlarına ve ormanlarına kadar, dikkatle tetkik etti.

Bir zaman burada, bu yüksekliklerde kahraman bir millet, taştan yuvalar yapmıştı; burada bir zaman silahlar patlıyordu, atlar koşuyordu, beyaz koyun sürü-

leri otliyordu hürriyet şarkıları okunuyordu, başlarında testi olan genç kızlar berberak bulaklara su için giderlerdi.

Şimdi ise ?

Şimdi hangi tarafa baksan, her yeri ölü ve boş göreceksin. Bu ölçülmez mezar da canlı bir mahlûk, izi ve bu hududu olmayan ormanlardan kalkan bir duman bile, görmezsin. Senin kulağına ne insan sesi gelir, ne köpek havlaması duyuluyor, ne de balta darbelerinin sesi işitilmektedir. Muhteşem ve karanlık bir mezarı seni bürüten ve onun derin sükûtu seni, aynı zamanda hem yüksek, hem gamsız, fakat anlaşılması müşkül duygularla dolduruyor. Sana öyle geliyor ki Allâh'ın bütün kâinatı ölmüş, burada, bu ölü, güzel ve kokulu tabiatle yüz yüze olarak yalnız sen kalmışsın.

Adige bu sabık yurdunu başını sallamış olduğu halde kederli bakışlarla seyrediyor. Çalılarda yırtılmış elbisesini atmıştı.

Sırtında tüylü bir yamçası, eğinde kahve renkli uzun bir Kafkas giyimi, yeşil sarığın altından çıkan kara kalpak taş olmuş başını bürümüş olduğu halde, o durmuş, bakıyordu. Belinde bir hançer ve eğri, zarif Çerkes kılıcı vardı. Arkasında, karayun bir kında uzun ve zarif silâhı görünüyordu.

Kafkaslı ağır bir nefes aldı ve yoluna devam etti.

O biraz daha yol gidecekti. O'nun doğma avulu ikinci yamaçta idi.

Fakat, hayret! Avula giden çağır kaybolmuştu. Birbirinin yanında, birbirinin üzerinde muhtelif ağaçlar bitmişti.

Vahşi, güzel bir hercümence bu, Dallar ve budağlar birbirine girmiş, birbirine karışmış, bütün bunlar seni de bürüyor; kalın yapraklı fidanlardan güzel çiçekler sana baş eğiyor, yabancı üzüm, ateş renginde büyük çiçekler, aşağıdan ise bunlara doğru yüksek otlar uzanıyor.

Arslan Beğ bu manzara karşısında hayretle, hasta bir iniltiyle durakladı. Sonra hançerini çekerek kendine yol açmağa başladı.

Gittikçe güçten düşüyordu.

Nihayet sökkük, alçak bir duvara kadar geldi. Her tarafında ağaçlar bitmiş bu yerde, dalların kalınlığında onun doğma evi duruyordu. Duvarlarını otlar örten bu evin çatlaklarından yabancı kızıl gül dalları sarkıyordu. Kapının ağzında mütenasip vücutlu yem yeşil bir kertenkele gizlenmekte idi.

Unuttuğumuz İnsanlar

Şimdi sizi düşünüyorum Kafkas Türkleri
Aldığım nefeste siz varsınız.
Perişan ve garip duygular içindeyim
Halimi anlarsınız.

Ben Hazer denizinin doğusunda doğmuşum
Hazer denizinin doğusunda öleceğim.
Hazer kıyılarında Kafkas dağlarına
Duyulmamış ağıtlar söyleyeceğim.

İhtiyar oturdu; onun ağarmış başı titrek avuçlarına eğildi. O'nun feryat ve iniltilerini kimse eşitmiyordu...

✧

Uzak bir yerden Novorossiysk'e dönen ihtiyar bir rum, dağlarda Adigeler dolastığı hakkında şehre bir sayı yaydı.

Bu adigelerden birisini o, kendi gözleriyle görmüştü.

Rumun anlattığına göre: dağlardan geçerken yolda susamış, su bulmak maksadıyla o Kafkaslıların eski dağ pınarlarından birini aramağa koyulmuştur. Pınardan bir az öteye, kalın otların arasında yeni açılmış bir yol gördü. Bu yol ile ilerleyince harebe haline gelmiş bir Adige evinin kapısı ağzında akbıyıklı bir Adige'nin uzanmış olduğunu gördü.

Bu adamın Adige olduğunu yüzünden ve giyinişinden anlamıştı, Adige elinde bir hançer tutuyordu. Bunun görünce rum bütün kuvvetiyle kaçmağa başlamıştı.

Ak bıyıklı bir kazak, rumu dinleyen ahaliye dönerek dedi ki :

— Çok ihtimal ki bu adam dağlarda

dolaşan yegâne Adigedir. Ara sıra onların ihtiyarları Türkiye'den avdet ederler.

Biri sordu :

— Niçin avdet ediyorlar ?

— Niçin mi ? sebebini şeytan bilir. Rivayete göre, Türkiye'ye hicret etmeden bir daha dönmek umuduyla dağlarda hazine gizlemişler. Şimdi onları aramağa geliyorlar. Zannedersem sebep ancak budur.

Fakat askeri idare adigelerin avdetine kazak gibi bakmadığı için dağa kuvvetli bir küt'a gönderdi.

Her şeyi korkak rumun anlattığı şekilde buldular: Adige evinin kapısı ağzında, rumun anlattığı gibi, siyah yammasına bürünmüş, elinde hançer, gözleri kapalı kalpağı traş olmuş başında askarınmış olduğu halde uzanıyordu.

Bir kazak onu uyandırmak istedi.

Fakat o hareket etmedi.

Adige, Vatani'na mezar için gelmişti.

İdarenin notu : Bu hikâye, geçen asırda Çek millî uyanışında rolü olan ünlü muharir Svatopluk Çek tarafından yazılmıştır. Sözü geçen yazar, bizzat Kafkasya'yı görmüş ve intibalarını seyahatname ve hikâyelerinde kaleme almıştır. «Adige» Onun en beğenilen hikâyelerinden biridir.

Bir kartal uçurdum Kafkas dağları üstüne :
Gagasında bayrak taşıyan bir kuş
Size varmadan Kafkas Türkleri
Kartalım geldiki vurulmuş ...

Dediki : Dağa, taşa, bütün yolların ağzına
Kızıl cellatlar konmuş.
Esir ırkdaşlarının kanlı akan göz yaşları
Mendiller içinde donmuş...

Ve sonra can verdi garip kuş

Kartalla beraber ölmedim.
Yıllar yılı gülemedim
Acılarınızı paylaşmak için ortasından
Tutupta bölemedim...

İşte o gün bu gündür, Kafkas Türkleri
Gayri bitmez tükenmez acılar içindeyim
İşte o gün bu gündür sizinleyim.

Size yan gözle bakanların
Mezarı kazılmadı
Kızıl cellatlar elinde kaldınız naçar
Destanınız yazılmadı.

Ben çilesi çekilmemiş bir Türkmen
Ben her sabah ciğerine kurşun yiyen bir yetim
Çaresizlikler içinde sizi düşünüyorum.
Ey esir insanlar diyarında, benim esir milletim.

Ve ey Kafkas dağları ardında
Bayraksız memleketim.
Sapına kadar müslüman sapına kadar Türk diyar
Dedemin gençliğinde at oynattığı topraklar,
Size yazılan şiirler erkekçe yazılmalı
Sizi candan sevmiyeni, istemiyeni
Kurşunlamalı...

Yavuz Bülent BAKILER

ESİR MİLLETLER HAFTASI

Temmuzun üçüncü haftası Esir Milletler Haftası'dır. Esir Milletler Haftası Amerika'da ilk defa 1959'da ilân edildiğine göre, bu Temmuzda altıncı Esir Milletler Haftası idrak ediliyor demektir.

Esir Milletler Haftası, Amerikan Kongresinde ittifakla kabul edilen bir kanunla yürürlüğe girmiştir. Kanun teklifi senatör Paul H. Douglas ve 18 senatör arkadaşları tarafından 22 Haziran 1959'da Amerikan Senatosuna getirilmiş, 6 Temmuzda Senatoda ve 8 Temmuzda da Temsilciler Meclisinde ittifakla kabul edilmiş, 17 Temmuz 1959'da Başkan Eisenhower tarafından imzalanarak kanunlaşmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun metni şudur :

TEMMUZUN ÜÇÜNCÜ HAFTASININ «ESİR MİLLETLER HAFTASI» OLARAK KABUL VE İLÂNINA DAİR MÜŞTEREK KARAR

Birleşik Amerika'nın büyüklüğünün, geniş ölçüde, onun demokratik bir nizam kurarak, tamamen başka başka ırk, din ve etnik mensellere dayanan ahali arasında âhenkli bir millî birlik kurmayı başarmış olmasından ileri geldiğini; ve

Hür câmiamızın muhtelif unsurlarını bu tarzda bir âhenk içinde birleştirmiş olması ile Birleşik Amerika halkının, dünyanın neresinde bulunursa bulunsun, bütün milletlerin istek ve temayüllerine karşı sıcak bir anlayış ve sempati hissi beslemesine ve bütün dünya kavimleri ve milletleri arasında tabii ve karşılıklı bir bağlılık bulunduğunu tanımasına müncer olduğunu; ve

Dünya nüfusunun esassh bir kısmının komünist emperyalizmi tarafından boyunduruk altına alınmasının, milletlerin barış içinde beraberce yaşamaları fikrine karşı bir istihza teşkil ettiğini ve Birleşik Amerika ile diğer milletler arasındaki tabii iyi anlayış bağlarını ihlâl ettiğini; ve

1918 senesinden beri Rusya komünizminin takip edegeldiği emperyalist mütecaviz politikanın, Birleşik Amerika'nın ve diğer hür milletlerin emniyetini ciddi bir tehlike altına sokmakta olan muazzam bir imparatorluğun kurulmasına sebebiyet vermiş bulunduğunu; ve

Komünist Rusya'nın takip edegelmis olduğu emperyalist politikanın doğrudan doğruya veya dolambaçlı tecavüz yolu ile Polonya, Macaristan, Litvanya, Ukrayna, Çekoslovakya, Letonya, Estonya, Belorussya, Romanya, Doğu Almanya, Bulgaristan, ana Çin toprakları, Ermenistan, Azerbaycan Gürcistan, Kuzey Kore, Arnavutluk, İdil - Ural, Tibet, Kazakistan, Türkistan, Kuzey Viyetnam ve diğerlerinin millî istiklallerini çiğnemeye müncer olduğunu; ve

Boyunduruk altında bulunan bu milletlerin, Birleşik Amerika'yı insan hak ve hürriyetlerinin bir kalesi mesabesinde telâkki ederek, kurtuluş istiklallerini elde etme uğrunda ve Hristiyan, Musevi, Müslüman, Budist ve sair din serbestliklerini ve ferdi hürriyetlerini kazanma yolunda onça liderlik vazifesine inandıklarını; ve

Birleşik Amerika'nın millî emniyet bakımından, yabancı istilâsına uğramış bulunan bu milletlerin hürriyet ve istiklâl emellerini daima ayakta tutmanın mühim olduğunu; ve

Münasip bir şekilde yapılacak resmî bir deklarasyon ile Birleşik Amerika halkının bu milletlerin hürriyet ve istiklâllerine yeniden sahip olma isteklerine karşı içten alâka beslediği ve katıldığı tarîf gerçeğini kendilerine açık olarak bildirmenin faydalı sonucunu dikkate alarak; ve

Birleşik Amerika Senatosu ve Temsilciler Meclisi Kongre halinde birleşerek, 1959 yılı Temmuzunun üçüncü haftasını «Esir Milletler Haftası» olarak ilân etmesi ve bu haftanın gereken merasim ve faaliyetlere tevessül edilerek anılması s-

retiyile, Birleşik Amerika halkını davete mâtuf bir beyanname neşri için, Cumhurbaşkanına gerekli yetkiyi vermeği kararlaştırmışlardır. Cumhurbaşkanı, ayrıca dünyanın bütün esir milletleri hürriyet ve istiklâllerine kavuşuncaya kadar her sene buna benzer beyanname neşri için yetkilidir.

Amerikan Kongresinin bu müsterek kararı üzerine Başkan Eisenhower ilk Esir Milletler Haftası'nı şu şekilde ilân etmiştir :

Dünya milletlerinden bir çoğu, emperyalist ve mütecaviz Sovyet komünizminin politikası neticesinde tahakküm altına alındığından; ve

Sovyet boyunduruğu altında bulunan milletler, millî istiklâllerinden ve ferdi ve

Birleşik Amerika vatandaşlarının akrahahk ve ideal ve prensip bağlarıyla hürriyetlerinden mahrum edildiklerinden; ve

Birleşik Amerika Hükûmeti ile halkının, esir memleketler ahalisinin hürriyet ve millî istiklâlleri yolundaki haklı taleplerine karşı müzaheret gösterdiğini kendilerine hissettirmenin doğru ve yerinde bir hareket olacağına inanmaktan; ve

17 Temmuz 1959 tarihinde kabul ettiği müsterek bir karar gereğince Kongrenin Birleşik Amerika Cumhurbaşkanına 1959 yılının üçüncü haftasını «Esir Milletler Haftası» olarak ilân etmesi ve bütün mahkûm milletler hürriyet ve bağımsızlıklarını elde edinceye kadar her yıl bu gibi emirler çıkarması için talepte bulunup, yetki vermesinden ötürü;

Ben Dwight D. Eisenhower, Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı, bu bildiri ile, 17 Temmuz 1959 tarihinde başlayan haftayı «Esir Milletler Haftası» olarak ilân ediyorum.

Ben, Birleşik Amerika halkını gereken törenler ve faaliyetlerle bu haftayı değerlendirmeye ve keza Sovyet boyunduruğu altında bulunan milletlerin durumunu tetkikle bu mahkûm memleketlerin haklı taleplerini desteklemeye ısrarla davet ediyorum.

Bütün bunları tevsikan bu emirnameye imzama atarak, Birleşik Amerika Devletlerinin resmî devlet mühürü ile tasdikini emrediyorum.

Emirname, Washington şehrinde 17 Temmuzda, Milâdın 1959'uncu ve Birleşik Amerika İstiklâlinin 184'üncü yılında sâdir olmuştur.

Dwight D. EISENHOWER

İlk defa işte bu şekilde ilân edilen Esir Milletler Haftası, bütün dünyada büyük bir ilgi ile karşılanmış. 1959'dan sonra her yıl daha yaygın bir şekilde tekrarlanarak komünist âlemini adamakıllı tedirgin eden tesirli bir milletlerarası an'ane hâline gelmiştir. Başkan Eisenhower'den sonra Başkan Kennedy de haftayı kuvvetli ve dikkate değer beyannâmelerle ilân etmiştir. Başkan John F. Kennedy'nin haftayı 1961 yılında ilân eden beyannâmesi şudur :

Amerika Kongresi, 17 Temmuz 1959 da aldığı bir kararla, Amerika Cumhurbaşkanının Temmuzun üçüncü haftasını «Esir Milletler Haftası» ilân eden bir beyannâme yayınlamasını ve dünyanın bütün esir milletleri hürriyet ve istiklâle kavuşuncaya kadar her yıl aynı tarihte böyle bir beyannâme tanzimini talep etmiştir.

Cemiyetimizin ve halkımızın köklerinden çoğu bu memleketlerden çıkmıştır.

Amerika halkı bir gelenek olarak başkalarının hürriyetine yakın bir ilgi duymaktadır.

Bu bakımdan 16 Temmuz 1961'de başlayan haftayı «Esir Milletler Haftası» ilân ettim.

Amerika Birleşik Devletleri halkını, münasip tören ve faaliyetlerle bu haftayı kutlamaya çağırıyor ve kendilerinden bütün insanlığın hürriyet ve bağımsızlık arzu ve emellerini desteklemelerini istiyorum.

Başkan Kennedy, 1962 haftasını ise şu beyanname ile ilân etmiştir :

17 Temmuz 1959 tarihinde Birleşik Kongre toplantısında kabul edilen karar gereğince, Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı 1959 Temmuz ayının üçüncü haftasının «Esir Milletler Haftası» olarak ilân edilmesine memur edilmiştir. Ve bu haftanın bütün dünya esir milletlerinin haklı olan hürriyet ve istiklâllerine kavuşuncaya kadar her yıl yapılması istenmiştir.

Bu esir milletlerle Amerikan halkının tarihi ve kültürel bir çok bağları vardır. Çünkü insan neslinin hür ve müstakil yaşaması prensibi büyük bir idealdir.

Onun için ben Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı J. F. Kennedy, bu beyannâme ile 15 Temmuz 1962'de başlayan haftayı «Esir Milletler Haftası» olarak ilân ediyorum.

Bu haftayı her yıl gerekli törenlerle, tedbirlerle, parlak tezahürat ve beyannâmelerle geçirmeye Amerikan halkını da-

vet ediyorum. Ve yine sizden kendilerinin hakkı olan milli istiklâl ve insani hürriyetlerini talep eden bütün esir milletlere sadakat göstermenizi ısrarla rica ediyorum.

İşte Esir Milletler Haftası adı altında Amerika'nın tutuşturduğu bu meşale her yıl dünyanın her yerinde büyük yankılar uyandırmaktadır. Son programlarda, anılan ülkelerin listesine iki Türk ülkesi olan Kırım ve Kuzey Kafkasya da alınmış, böylece birleşik Kongre kararında, tasrih edilmiş 22 ülkenin yanında, «ve diğerleri» diye işaret edilen ülkelerden ikisinin adı daha tescil edilmiştir.

Esir milletler davası Amerika'da canlı bir şekilde yürütülmektedir. Esir Milletler Haftasının yanı sıra, esir milletlerin kaderi ile daha yakından ilgilenmek için mesele zaman zaman Amerikan Kongresine getirilmekte ve dava yaşılmaktadır. Amerika'da «Esir Milletler Haftası Kutlama Komitesi» adı altında bir komite faaliyet halindedir. Esir Milletler Haftası'nda bilhassa esir ülkelerden gelmiş Amerikalıların bulundukları şehirlerde parlak törenler yapılmakta, resmi ve hususi şahsiyetler tarafından haftanın mânasını belirten ve Amerikalıları esir milletler konusunda aydınlatan konuşmalar düzenlenmekte ve konferanslar verilmektedir.

Yine Amerika'da 9 Avrupa esir milleti, yani Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Polonya, Romanya, Macaristan, Estonya, Letonya ve Litvanya temsilcilerinin milli konseylerinin birleşmesinden doğan bir «Esir Milletler Asamblesi» vardır. Bu meclis Esir Milletler Haftası programlarına renkli bir şekilde katılmaktadır. Bunların dışında kalan diğer esir milletlerin, bu arada Türklerin de Amerika ve Avrupa'da çeşitli teşekkülleri, dernekleri, kurtuluş komiteleri vardır. Bunlar davayı tesirli bir şekilde yürütmekte, dünyanın ilgisini bu konu üzerine çekmekten bir an bile geri kalmamaktadırlar. Bütün bu gayretlerin de tesiriyle, Esir Milletler Haftası Amerika'da resmen, Avrupa'da, diğer hür dünya memleketlerinde ise gayri resmi olarak hususi törenler tertiplenmekte, bütün dünya basınında ve radyolarında geniş yankılar bulmaktadır.

Esir Milletler Haftası Türkiye'de de gittikçe geniş bir alâka ile takip edilmektedir. 1959 ve 1960 haftalarını sadece haber sütunlarında kısaca aksettiren gazete-

lerin 1961'den itibaren bu haftalara ilgisi çok artmış, geniş şekilde yayınlar yapmışlardır. Esir milletlerin içinde büyük ölçüde Türk kavimlerinin bulunması bu konunun bizim için taşıdığı önemin kısa zamanda ve lâayık olduğu şekilde kavranmasına kâfi gelmiştir. Hemen hemen bütün büyük gazeteler, dergiler bu hafta ile yakından ilgilenmekte, küçük Anadolu gazetelerine bile mesele aksettirmektedir. Ulus gazetesinin 19 Temmuz 1961'de çıkan bir makalesi Türkiye'nin bu konuyu nasıl büyük bir ilgi ile takip ettiğini göstermeğe kâfidir. Esir Milletler haftası adını taşıyan o yazıda Ahmet Şükrü Esmer, komünist emperyalizminin mahiyetini buna karşı hür dünyada uyanan tepkiyi bunun neticesi olan Esir Milletler Haftasını anlattıktan sonra makalesini şöyle bitirmektedir :

İşte şimdi Esir Milletler Haftasına girmiş bulunuyoruz. Amerika'da bu faaliyet idare etmek için Esir Milletler Milli Komitesi kurulmuştur. Manila'da 1961 Mayıs'ında toplanmış olan Asya Milletleri Anti-Komünist Birliği Konferansında teşkilâta mensup memleketlerin Esir Milletler Haftası ile ilgilenmeleri ve komünist tahakkümü altındaki hürriyet-sever milletlerin ıstıraplarını dindirecek yayımların yapılması karar altına alınmıştı.

Biz Türkler de esir milletlerin kadriyle yakından ilgiliiyiz. Gerek Çarlık zamanında ve gerek Sovyet idaresi altında en çok baskıya hedef millet Türkler olmuştur. Çarlık idaresi, Türkleri ruslaştırmaya çalışmış, muvaffak olamamıştı. Milletlerin kendi kaderlerine hâkim olmaları prensibine bağlılığını tekrar etmek fırsatını kaçırmayan Sovyetler Birliğinin idaresi altında bu ruslaştırma politikasına daha hız verilmiş, bazı memleketlerde Türkler azınlık hâline getirilmiş, Kırım'da büsbütün yok edilmiştir.

Esir Milletler Haftası vesilesiyle, esaret altındaki milletlerin kurtuluşları için yükselen dünya ölçüsündeki sese biz Türkler de katılırız.

Türkiye'de Esir Milletler Haftasına karşı uyanan bu kuvvetli ve tabii ilgi nihayet Büyük Millet Meclisine de intikal etmiştir. Önce, 2 Şubat 1963'te Senato'da Dış İşleri Bakanlığının bütçesi görüşülürken, Senato Dış İşleri Komisyonu Başkanı Dr. Fethi Tevetoglu tarafından sözlerle mesele Türk parlamentosuna getirilmiştir :

İkinci Dünya Savaşından sonra, klâsik sömürgeciliğin tarihe karıştığını görmekle sevinen hür insanlar yeni tip Sovyet ve Kızıl Çin sömürgeciliğini beşer tarihinin en büyük faciası telâki etmektedirler.

İnsanlığın geleceği, hür dünya milletlerinin bu faciayı da bertaraf etmek için yaptıkları ve yapacakları müsterek mücadelenin neticesine bağlıdır.

17 Temmuz 1959'dan bu yana, Temmuzun üçüncü haftasını «Esir Milletler Haftası» kabul ve ilân eden Amerika büyük Kongresinin ve hür milletlerin bu asilâne davranışlarına, bu yıldan itibaren, memleketimizin de katılmasının teminini Hariciyemizden bilhassa istirham etmekteyiz. 1976 yılında, yani Amerikan istiklâlinin 200 üncü yıldönümünde, dünyada tek esir millet kalmamalıdır arzusu ile öpmüzdeki 13 yıllık devreyi insanlığın kurtuluş çağı kabul eden hür milletlerin bu asil temenni ve davranışlarına, tertiplemek suretiyle milletimizin de Esir Milletler Haftasını Türkiye'de katılışı, istiklâl mücadelesini Mustafa Kemal'den örnek almış ve alacak bütün esir insanları, hayatına ve hürriyetine kavuşabilecekleri düşüncesiyle, oahtıyar edecektir. Onların hürriyet aşkını ve mânevî savaş gücünü artıracaktır (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, cilt 9, s. 60).

18 Mart 1963'te de Çanakkale Milletvekili Ahmet Nihat Akay, Millet Meclisine bir yazılı soru önergesi vererek, Esir Milletler Haftası'nın Türkiye'de de yapılmasının düşünüldüğü düşünülmediğini, esir milletlerin kurtuluşu için ne gibi faaliyet-

lerde bulunulduğunu, Türkiye'nin bu faaliyetlere ne nisbette katıldığını sormuştur. Dış İşleri Bakanı F. Cemal Erkin tarafından bu önergeye 9 Mayıs 1963 tarihinde beş sayfalık geniş bir yazılı cevap verilmiş, esir milletler konusunda hür dünyanın ve Türkiye'nin tutumu ile, Esir Milletler Haftası ve dünyadaki kutlanış gelişli üzerinde açıklamalarda bulunulmuştur.

Nihayet 4 Temmuz 1963'te 22 senatör ve milletvekili tarafından, Esir Milletler Haftasının Türkiye'de de resmen kutlanması için, Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kanun teklifi yapılmıştır.

Halen Meclis gündeminde olan bu kanun teklifinin gerekçesi şudur:

Dünya tarihinin şan ve şeref dolu kahramanlık destanları ile süslü bölümlerinde, kendi hak, hürriyet ve istiklâli için olduğu kadar, yer yüzündeki bütün insanların hak, hürriyet ve istiklâli uğrunda da mücadeleyi borç ve vazife bilmişler arasında asil ve büyük milletimizin müstesna ve mümtaz bir yeri vardır.

İnsan haklarına, hürriyete ve istiklâle son derece bağlı bulunan milletimiz, bu mukaddes ve mânevî varlıklarla, hür yurtların ve milletlerin korunması yolunda gösterilmiş milletler arası bütün çalışma ve mücadelelere daima katılmış, yardımcı olmuştur.

Hür dünyanın 1.600.000.000 insanı, istiklâllerini korumak ve devam ettirmek, hak ve hürriyetlerini tamamlamak ve geliştirmek çabası yanında, kendi sahip oldukları istiklâl, hak ve hürriyetlere, yirmi-den fazla esir milletin 740.000.000 kere bahtlı insanını da kavuşturmak için bütün güçleriyle savaşılmaktadır.

İşte bu maksatla, 17 Temmuz 1959'dan bu yana, Temmuzun üçüncü haftasını Esir Milletler Haftası kabul ve ilân eden hür dünyanın bu asilâne davranışına milletimizin de katılmasını lüzumlu ve yerinde görmekteyiz.

Dünyada tek esir millet kalmayınca kadar, Temmuzun üçüncü haftasını Esir Milletler Haftası olarak tertiplemeğe milletimizin de katılışı, istiklâl mücadelesini Mustafa Kemal'den örnek almış ve alacak bütün insanları ve kardeşlerimizi bahtıyar edecek, onların hürriyet aşkını ve mânevî savaş gücünü artıracaktır.

T.K.A.E.
(Türk Kültürü'nden)
Temmuz - 1964

Kazavat Cır

Turçu Aubekir süygen tengim
Kelçi bılay katıma
Atlanayık uzak colğa
Minçi toru atınga

Tengle minip atlarına
Uzak colğa keterge
Salam berip kartlarına
Din kazavat eterge

Ay canıp çıkkın edi
Cılduzla da cıltıray
«Sav köreyim balam» dedi
Kart anam da kıltrıay

Anam canım sen cılama
Sürt cılamuklarınğı
Din kazavatğa barama
İzleme kabırımı.

Meni kabırım bollukdu
Keng tüzlede tavlada
Korkma anam kalmaz kanım
Bir tamçı da cavlağa

SÖZLÜK : Turçu (kalksana), süygen tengim (sevgili arkadaşım), Kelçi (gelsene), Bılay (böyle), Colğa (yola), Minçi (Binsene), Keterge (gitmeğe), Berip (verip), Sa (sağ), Kıltrıay (titriyerek), Cıltıray (ıstıyarak), Cılama (ağlama), Sürt (sıl), Cılamuklarınğı (göz yaşlarını), İzleme (arama), Bollukdu (olacak), Keng (geniş), Tüzlede (düzlüklerde), Tamçı (damla), Cavlağa (düşmanlara), Kazavat Cır (Savaş tüküsü).

HİKÂYE :

ABREK

— Bütün hürriyet fedailerine —

Yazan : Zübeyde ŞAPLI

— I —

TAYMİ BAYBULAT

Bu bayram havası neden esiyordu? Bu alkışlar kimin içindi? Yüzleri aydınlatan ve Unsukul avulunun güzel kızlarını gülümseten bu aralıksız uğultu neden-di? Bütün dudaklarda dolayan bu isim kimindi?

Bu, ancak, yeni bir zaferden, yahut hayranlık ve derin saygı ile sevilen bir kahramanın, büyük bir reisin seferden dö-nüşü haberinden doğabilirdi. Yoksa, saad-etlerini ancak düşmanların bozgununda, kuvveti durmadan artan ve onların vatan-larını istilâ ederek yutan düşmanın mah-vında gören yaşlı Dağıstan'lıların yüzle-rini başka hiçbir haber artık güldüremez-di.

Kimse başkasını anlayacak halde de-gildi; sesler birbirine karışıyordu, herkes gülüyor, sevinçten ağlıyor, bağırıyordu...

Kesif kalabalık saygı ile açılıyor ve birçok atının geçmesi için yol veriliyor-du.

Bunlar savaşçılardı; yüzleri güneşten yannış ve kavrulmuştu; yoksuzluk ve yorgunluk onlarda derin izler bırakmıştı. Dindarlık, yiğitlik ve cesaretin aydınlat-tığı bu solgunluğu, mukaddes bir vekar kaplamıştı. Uzun, dolambaçlı ve tehlikeli yolların tozları, bu adamlarla bineklerini kül rengi bir kefenle örtmüştü. Hiçbiri gülümüyor, konuşmuyordu. Halkın çılgin haykırışlarına, alkışlarına aldırmıyorlar;

sanki bunu duymamak, bundan kaçmak istiyorlardı. Uzun ve zahmetli bir harpten dönüyorlardı.

Zübeyde Şapli

Bunlar abreklerdi : Ölümünden gelliyor-lardı, ölüm ekmişlerdi. Abrek o insandır

ki, bir yemin üzerine, hayatını bir tek gayeye adamıştır. Bu adak : Suçlunun ortığı olan bütün bir medeniyet dünyasının gözleri önünde, insanlık kanunları ve hislerine rağmen, büyük bir barbarlıkla, yüz altmış milyonluk bir dev tarafından vahşetle çiğnenen yurdunun, tahkir edilen milletin müdafaasıdır. Abrek'in bir tek düşüncesi, bir tek ülküsü vardır : Kafkas dağlarının hürriyeti. O, onun için yaşar, onun için ölür.

Abrek, şahsına ait olan herşeyden vazgeçmiştir; aile, köy, eğlence...

Onlar kendilerini, kendi arzularıyla, cemiyyetten çekmişlerdir. Rus otoritelerine göre onlar kanundan dışarı sayılırlar, başlarına bedel konmuştur. Fakat hiçbir abrek, düşmanın eline diri olarak düşmemiştir.

Bunlardan hele bir tanesi, bütün dikkati kendi üzerine çekiyordu. Onu görmekten doğan sevinç, ona karşı duyulan takdir sesleri göklere çıkıyordu. Binlerce ses haykırıyordu :

— Taymi Baybulat...

— Yaşasın Gora'lı Taymi Baybulat!..

— Yaşasın abrekler!.. Yaşasın!..

Halk şenlik yapıyor, alkışlar çılgınca gürlüyor ve abrekler alayı, geçmekte devam ediyordu.

Gora'lı Taymi Baybulat onların başında idi. Genç, sessiz ve ağırbaşlıydı; vücudu ince, fakat sertti. Yüksek eğrinin üstünde dimdik duruyordu. Sakalı tozlanmıştı; yüzünün çizgilerinde saflık ve cennet güzelliği vardı ; bakışlarının ilâhliliğine eş yoktu. Halkın gözdesiydi; geçiyordu...

Geçti : Sel gibi takdislere, yağın çiçek demetlerine, etrafında görünmeyen ışıklardan hâleler ören sevgiye karşılık, hattâ gülümsemedi. Ardını görmek imkânı olmayan bir maske, onda hissiz bir vücut, merhametsiz bir kalp bulunduğunu zannettiriyordu. Derin gözlerini, kahn bir hülya tülü karartmıştı; sanki orada değildi, uzakta bulunuyordu. Kocaman ve tüylü kalpağının altında yarısı kaybolan alnını buruşukluklar kaplamıştı. Her zaman gururla yükselen ince vücudu, sanki büyük bir yenilgenin altında hafifçe bükülüyordu.

Taymi Baybulat mağlûp?

O yenilmez abrek, mağlûp mu?

Taymi Baybulat, Kafkasya'nın ağır başlı destan şairlerinin kutladıkları şerefli, parlak ve kahramanca işlerle dolu,

mucizeye benzer bir akından, savaştan dönüyordu; o, her zaman olduğu gibi muzafferdi.

Fakat, halkın şükran hislerini anlatan bu alkışlara kayıtsız davranıyordu?

Çünkü, gizli bir ağrı onu kemiriyordu. İztirap çekiyordu.

BAHU BİKE

Çoh avulundan Muhammedilyas (1) Bahu Bıke, Dağıstanda güzelliği, iyi ahlakı ve soyu ile ün salmıştı. Bahu Bıke kumral, uzun boylu, zarif ve görülmemiş şekilde güzeldi. Yeni, Elburz'un ebedi karlarını andırıyordu; yeşil gözlerinde karanlık bir ışık aksediyordu; uzun kirpikleri, o ışıktan yannmış ve kararmış huzmeler gibiydi; kaşları, genç kızın güzelliği karşısında artık siyahlara bürünen iki hilâl andırıyordu. Gülerken dişlerinde bir kızıl ihtiras akşamının açtığı aşk ve saadet parıltıları köpürüyordu. Yanaklarında taze bir bahar sabahı, dudaklarında kızıl bir yaz akşamı canlanıyordu. Küçük ve ucu bir atmaca gagasını andıran burnu, mini mini kulakları, kalçalarına kadar inen oniki örgüllü saçları, eşsizdi; boynu uzundu, iki tarafında saçaklı ve mercanlı gümüş küpeler gururla sallanıyordu.

Bahu Bıke her zaman, başına çiçek işlemeli ve uzun saçaklı ipek şal atardı. Geniş omuzlu gövdesini, iri gümüş kopçalı dar yelek sıkıyordu; yalnız göğsüne bakanlar onu ancak gürbüz bir delikanlı sanırlardı; fakat, iki karış çevresinde ince bir bel ve belni sıkırmakla övünen enli gümüş kemer, bu zannı yalanlıyordu. Topuklara kadar inen ve gittikçe genişleyen bir etek içinde vücudunun belden aşağısı tamamiyle kayboluyordu. akat bu eteğin, dururken öyle bir dökülüğü, yürürken öyle bir salınışı vardı ki, görenlerin gönüllerini de sürükliyordu.

Bahu Bıke akşam, meşalelerin ışığında lezginka (2) oynarken, Taymi Baybulat onun gözlerinin içinde yurdunun yeşil ormanlarını buluyor gibiydi... Genç kız, çevik oyuncuların önünde, onların apansız yaklaşımlarından, zarif bir eda ile kaçarken, birçok avcılarını ısrarla fakat boşyere kovaladıkları zarif bir sülünü andırıyordu... Boynuna dolanan ve bir ucu dal-

(1) Avarca «Muhammedin kızı»

(2) Lezgîlerin dansı

galanan işlemeli tül başörtüsü, ardında uzun bir iz bırakıyor, geçtiği yerleri incelik ve asaletle dolduruyordu...

Taymi Baybulat, Bahu Bike'yi almak için andıymıştı... Çeçen abrek, Çoh'lu Lezgi kızını sevmişti... Bu tunç kalp, onu gördüğü gündenberi yenilmişti...

Taymi Baybulat abreklerden ayrılarak uzaklaşırken, genç kızla yaptığı son görüşmeyi tekrar hatırlıyordu... Ona demişti ki :

— Muhammedilyas Bahu Bike, güzel Lezgi kızı! Hayatın tamamıyla milletimin ve memleketimindir; onu sana hasre demem, bilirsin... Servetimin de yok ki vadedeyim... Zira, her abrek gibi benimki de silâhlarım ve atımdan ibarettir... Sana verecek tek birşeyim vardır : Kalbim... Çoh'lu Bahu Bike, Taymi Baybulat'ın çocuklarının annesi olmak ister misin?

O, cevap vermişti :

— Taymi Baybulat, dağlarımızın kartalı, abrek oğlu abrek! Destanlarımıza şan kattın ve hiç unutulmayacak bir ad bıraktın! Şimşek kanatlı atınla düşmana saldırınca, ufuklara korku ve ölüm saçar-sın! Düşman safları arasında kendine, şerefli olduğu kadar kanlı bir yol açarsın! Seninle karşılaşmak cüretinde olanlara ancak dudak bükersin! Senin demir pençene düşen, hiç kurtulabilir mi, söyle? Sen ki, herkesten daha safsın, onları görmeyi bile bir zillet sayarsın... Bütün Çarlık ülkesinde senin bileğini bükcek birtek kol arasalar, asla bulamazlar! Böyle bir adamı gösterebilir bile Bahu Bike buna inanmaz... Yiğit abrek, senin cür'etini, cesaretini ve dürüstlüğü benden fazla kimse takdir edemez. Bunun içindir ki, seni bir ilâh gibi takdis ediyorum; bunun içindir ki, seni görünce biraz Allah'ı gördüm sanıyorum... Seni bu kadar büyük buluyorum, sana hayranım Taymi Baybulat... Fakat, Bahu, Taymi Baybulat'ın çocuklarının anası olmayacak. -

Abrek bu sözleri, daha dün söylenmiş gibi hatırlıyordu. O zamandanberi neler oldu, neler olmuştu ve ne kadar kan dökmüştü! Yaralı kalbinden süzen kandan başka hepsi silinmişti... Bununla beraber, asla ümitsiz değildi. İslâm Peygamberi, «Ümit et» dememiş miydi?

Biliyordu ki, Bahu Bike onu birgün sevecekti; bundan şüphe edemezdi. Bu kadar derin bir sevginin, karşılıksız kalmasına ihtimal veremezdi.

Bekliyecekti. Belki... bir gün...

GİZLİ SESLER

Her an ölüm tehlikeleri içinde, ölüm meydanı okuyarak akınlar yaptığı yalçın dağlarda, o zamandanberi, içten gelen sesler duyuyordu. Bazan, genç kızı bulmak için gidecek oluyor; gizli sesin, yalçın bir kaya keskinliğini ve sertliğini andıran azarları, kulaklarında uğulduyordu:

— Böyle nereye gidiyorsun, Gora'lı Taymi Baybulat? Bu endişeli alnın ötesinde neler geçiyor? Başlığın kadar soluk yüzün, sonsuz kederini açığa vurmağa nasıl müsaade ediyor? Dağlarımızın tepelerinde esen fırtınalar, senin başında kopan bu boradan daha az korkunçtur. Bir kadın için, en güzel ve en saf bir melek de olsa, bu kadar kara bir ümitsizliğe düşmek yakışır mı? Bahu Bike'nin aşkı sana bu derece hâkim olmalı mıydı?

Sonra bu ses yumuşuyor, oğluna kurtuluş yolunu gösteren, derin bir yaranın şifasını veren, hiç olmazsa avutan, ak sakallı bir baba gibi devam ediyordu :

— Kalbini eline al abrek, onu sık, yırt, parçala! Daha sık, daha! Parmaklarının arasından kanın sızsın, aksın ve fışkırsın!.. Öyle ki, birer birer, her damlası sana ferahlık versin!.. Buradan git Taymi Baybulat!.. Bahu Bike'nin avulu sağındadır; şu yüksek dağların ötesinde... Atının dizginlerini sola çevir... Ondan kaç, buradan uzaklaş... Kederini, Poroş ve Şattarı dağlarının karanlık vadilerinde gizle! Nazran ve Dargo'ya dön! Dargi - Veden'o'ya git, anayurdun Çeçenistan'a avdet et! Bahu Bike'nin aşkını, son nefesine kadar beklিয়েceksin... Varsın, düşman da hiç olmazsa birkaç gün seni beklesin! Senin doğduğunu ve büyüdüğünü gören azgın kaynaklara var... Karlı tepelere eriş... Onlara kederini, ızdırabını haykır, onlara boğalt içini!.. Aşkını ve ümitsizliğini, o buzlu dağların derin uçurumlarına göm!

Fakat bu sefer başka bir ses yakıcı ve zehirli iğnelerini onun can evine yağdırıyordu :

— Hayır, gafil adam! Muhteşem Kazbek ona fısıldayacağı sözlerin yankılarını Çerkezistan ve Abhazya çobanlarına taşıyacaktır... Coşkun Terek'e vereceğin bu sır, sonsuz Daryal boğazından geçen şen kervana çabuk ulaşacaktır... Çünkü, ezeldenberi Kafkasya'nın verimli topraklarını sulayan ve dedelerinin şanına asırlarca şahit olan ihtiyar Terek, senin bu

Aciz şikâyetlerini duymakla çok incinecektir. Bir abrekin kutlu sözlerini dinlemek üzere, çlgün akışını birkaç saniye içinde olsa durdurduğu zaman, senin bu sözlerine şaşacaktır... Binlerce asırlık itiyadının böyle bozulmuş olmasından değil, aslı bir abreki, za'fından şikâyete cüret etmiş gördüğü için ona kızacak ve coşkun aluşına yeniden başlayarak, onu cezalandırmak için, duyduklarını Daryal'ın sakın yolcularına tekrarlayacaktır...

Sesler çoğalıyor, her biri başka tohdan, başka perdeden, başka cepheden konuşuyordu, Taymi Baybulat bunların arasında boçalıyordu. Bunların sayısı kadar düşman ordusu tarafından en dar ve geçimsiz bir çukurda kısıtılmış olsaydı bu derece sarsılmıyacaktı. İçinde tutuşan yarıdağ, bu çeşitli fırtınaların ortasında gittikçe alevleniyor, kalbini ve kafasını yalın yalın tarıyor, kavuruyordu.

En sonra vicdanının sesi, en büyük hâkimin tatlı, sevimli, fakat en kuvvetli sesi hepsinin üstünde yükseliyordu :

— Utan, Taymi Baybulat! Kabartay ve Ubih'ların yurtlarında olduğu gibi Dağistan'da, Terek ve Kuban boyunda millet cançekişirken kendini böyle hülyalara kaptırdığın için utan, Çeçen abrek! Vaktiyle ekilmek üzere sulanan tarlalardan bugün Kafkas milletinin henüz döktüğü kanlar tütüyor.

Vicdanının çatık kaşları gevşiyor, dudaklarında hayranlıktan doğan ve cesaret verici bir gülümseyişle ona, doğru yolu söylüyordu :

— Yiğit süvari, kini, kadın aşkından belki daha sürekli ve ateşli olan düşmana, savaşa dön! Geri git, abrek Taymi Baybulat! Git ve unut!

KAHRAMANLIK YURDU

Taymi Baybulat, doğduğu evi aylardanberi görmemişti. İhtiyar anası onun için dua ediyordu. Nyasirkört avulundan Meshal'lı Belita'nın, böyle, aylarca oğlundan uzak ve habersiz kaldığı olurdu. Oğlunun, her Çeçen gibi vazifesini mertçe yaptığını; birgün, babası Mayri Baybulat'ın olduğu gibi, onun da kılıcı ile kalpağının kendisine getirileceğini biliyordu. O gün, oğlu ile her zamankinden daha fazla övünecekti; o gün, ihtiyar Çeçen kadınının en büyük günü olacaktı; o gün, en güzel elbisesini giyecek, en ağır şalını örtecekti. O gün, kendi köyünden, Cerah'tan,

Şali'den ve Şüti'den Gora'lı Taymi Baybulat'ın şerefli ölümünü tebrik için, bir bayrama gider gibi akın akın ona geleceklerdi. Gih'ten, Zamadoy'dan, Ertenikört'ten, Horomuçu'dan geleceklerdi; Firtoh ve Pzaris-Sferi gibi Çeçenistanın en uzak ve dağlık köylerinden de geleceklerdi. Sofrası, bütün bir hafta, düğün ziyafeti gibi açık kalacak; evi ve Gora avulu, misafirler ve dostlarla kaynaşacaktı.

İhtiyar kadın :

— O, ancak vazifesini yapmıştır. O, yurduna, soyuna ve ocağına layıktı. Allah kusurlarını affetsin!

Diyecekti ve gözlerinden bir damla yaş bile sızmayacaktı. Hattâ, ziyaretçilerini, güler yüzle karşılayacaktı...

İşte, bu zavallı ana da, bütün Kafkaslı analar gibi, oğlunun beklenen kaderine evvelden başegmisti. Şimdi Kafkasya'da her kadın, aziz sevgilisinin ölüm haberini işte böyle karşılıyordu. Orada her genç kız en küçük yaştanberi kendisini buna alıştırmıştı; bir şehirde ağlamak yasak ve ayıptı.

Harpte düşman önünde bir adım gerileyen adam, halk önünde tahkire ve tevhire mahkûmdur. Halkın asla affetmiyen drakonyen hükümlerinden kurtulmak için ya kendisini dağlara sürecektir, cemiyetten uzaklaştırılacak, onu red eden ailesi ile kabilesine ebedî olarak veda edecek ve ayrılacak; yahut da çoğunun ölüme gittikleri gibi, yığıtlık sahnelerinde, evvelki hatasını unutturacak ve ayıbını sildirecekti.

Kadınlar erkekleri, nesilden nesile geçen şarkılar ve destanlarla kahramanlığa teşvik ederlerdi. Bütün hareketlerin terazisi olan halk telâkkisi, hele kadınların sert hükümleri önünde erkekler fazilet ve cesaret yarışı yaparlardı. Bunun içindir ki, bir Kafkaslının harpte cesaretsizlikle itham edildiğini görmek pek nadir, hattâ imkânsızdı. Orada herkes, öldükten sonra arkasında şerefli bir hâtıra ve lekesiz bir isim bırakmağa çalışırdı. Hareket ve hislerini kontrol etmek, ihtiyatlı konuşmak ve güzel söylemek, harpte hudutsuz yiğitlik göstermek, verilen söze ve misafire son derece hürmet etmek... Bunlar, yazık olmaksızın soydan soya geçen âdetler, yani kanunlardır. Bu âdetlerden kurulan ve Adige-Habze denilen Kafkas görgüsü, her türlü merasimi son derece itina ve titizlikle düzene sokardı. Bu âdetler, Kafkasya

daki muhtelif kabilelere göre bazı farklar ve başlıklar gösterirdi : Garbi Kafkasya ile Karadeniz bölgesindeki Adige ve Abhazlar, Şarki Kafkasya'daki Avar ve Çeçen'ler, ortada Kabartay ve Osetin'ler.

Kafkas kadını evvelâ babasını, sonra kardeşlerini, daha sonra kocasını ve nihayet oğullarını, herkeste hayranlık uyandıran ve herkese örnek olan stoik bir tammülle kaybetmesini bilir.

AHMAT HAN

Memlekette mühim bir haber doluyordu. Birçok hazırlıklar yapıyordu. Her tarafta Hunzah Hanlığı vellahti genç Avar Prensi Ahmat Han'la, Çoh'lu Muhammedilyas Bahu Bıke'nin düğününden konuşuluyordu.

Ahmat Han, asıl bir gençti. Damarlarında, İslâm peygamberinin kanı aktığı söylerlerdi. Çok yakışıklı idi. Kuzu derisinden değil de, sanki kıvrır kıvrır ışıklardan örülmüş olan beyaz kalpak; sımsıkı işlemeli, altın düğmeli, göğsündeki fişekliklerin uçlarında zümrütler parlayan, bel-den yukarısı kendi derisi imiş gibi vücuduna yapıştığı halde aşağısı gayet zarif bir akışla dizlerine kadar inen beyaz Kafkas elbisesi, onu büsbütün güzelleştiriyordu. Altın ve gümüş işlemeli hançerini, fildişi kakmalı tabancasını, mücevher kaplı kılıcını kuşanarak, altın ve gümüş takımlı alatinin yüksek egeri üstünde dim dik görüldüğü zaman, sabahın kızılığından fırlayan bir Sosruko'yu (3) andırıyordu.

Onu görünce, zarafetine imrenmeyen bir delikanlı, kalbi heyecandan titremeyen bir kız olamazdı.

Babası Devlet Han çok zengin bir adamdı. Sarayı hazinelerle doluydu. Tarla ve otlaklarının hududunu, sahip olduğu at, sığır, koyun ve keçi sürülerinin sayısını hiç kimse bilmiyordu. Devlet Han ölünce yerine Ahmat Han geçecek ve bütün servet onun olacaktı.

Düğün haberi yurdu doluyor, çepçevre sekiz konak yerlere kadar her taraftan, itibarlı misafirelr bekleniyordu.

Taymi Baybulat'ın kalbi buz olmuştu. O, Bahu'yu kaybetmekle her şeyini kaybediyordu. İhtiyar anası da aynı derecede azızdı, fakat o çok geçmeden, oğlunu bu

(3) Sosruko : Kafkas Nart'lar efsanelerinde bir kahramandır.

kara toprak üstünde yalnız bırakarak, altına göçebilirdi.

Kendi kendine :

— Bari, düşman karşısında gerefle ölmek saadetine erebilsem!

Diyordu.

Genç kızın son sözlerini pek iyi hatırlıyordu; onlarla yarık yarık olan kalbi iyileşmemiş, yaraları belki daha derinleşmiş, daha ızdırap verici olmuştu.

Baybulat gitmeliydi. Hayatına malol-sa bile gidecekti.

— Ona en hızlı atı veriniz, onun ızdırabına saygı gösteriniz ve hiçbirşey Baybulat'ı durdurtmasın!

Gitti, saatlerce saatlerce gitti. Dolambaçlı ve dik dağ yollarında, âdeta güneğin bir ışıq sütununa tırmıyan, bir eskizaman tanrısının heyecanını taşıyordu. Yaptığı iş nekadardı zordu! Tehlikesi ne kadardı çoksa, vardığı gururda o derece yüksekti. O, gerçekten, bir genç kıza bulmağa, belki onu kaçırmaya değil, bir güneşi, insanların yalnız bir defa gördükleri ebedi cennet gecesinde güneşini fethetmeğe gidiyordu.

İki gün, iki gece... Atını hep dörtlü sürdü...

Üçüncü günün akşamı Hunzah sarayının kuleleri uzakta göründü.

Kafkas çocukları, sevdiklerinin karşısına asla bakımsız bir kıyafetle çıkmazlar, zira bu saygısızlıktır. Taymi Baybulat ansızın dizginlerine asıldı, yere atıldı. Burun deliklerinden nefes yerine belki alev fışkıran at, son bir kuvvetle şahlandı, irkildi, pek sevdiği aziz efendisine hizmet için sonsuz bir arzu duymasına rağmen, onun ayaklarının dibine yıkıldı; bu hizmeti ifa edemediğinden dolayı af diliyor gibi gözlerini son defa olarak ona çevirdi ve kapadı; kıvrandı ve öldü.

Bir Kafkasyalı'nın hayatında, sevdiği atın ne büyük yer tuttuğunu Baybulat belki herkesten iyi biliyordu. En sadık arkadaşının ölümü, onda derin bir ızdırap yaratmıştı... Lâkin bu ağır, kanayan kalbinin ağrısının yanında sili kalmaya mahkûmdu. Onu selâmlayıp, yoluna devam etmesi lâzımdı. Kafkas ülkesinde bir savaşçı asla bineksiz kalmaz; ilk rastladığı adam ona kendi atını verdi ve yeni-den yola düzeldi.

Hunzah'a ulaşıyordu. Her taraf karanlıktı. O, eğer bu gece, icap eden cür'eti göstermezse, hayatında sabahı ve ışıqı hiç göremeyecekti : Bu, ölmekten gömülmektir.

DÜĞÜN

Şehrin kapısından girdi. Heryerde büyük ateşler yakılmıştı : Genç adamın kalbindeki yangını bunlar ateşlemiş değil miydi? Onun parlak hülyalarını, tatlı ümitlerini karartan bu ateşler, orada bulunanların yüzlerini ışıktandırıyor, Avarın payitahtını gecenin karanlığına meydan okur gibi aydınlatıyordu.

Bayram başlamıştı. Büyük bir kalabalık toplanmıştı, hertarafta ancak sevinç ve neşe vardı. Uğuldayan bir dünya şehrin kapılarına kadar dayanıyordu. Hiç kimse gelenin, gidenin, girenin, çıkanın farkında değildi.

Baybulat, atını bağlamak için ıssız ve gürültüsüz bir köşe aradı, buldu; sonra yüzünün bir kısmını başlığıyla örtterek, kendisini tanıtmadan kalabalığın arasına karıştı. Şenlik, artık kıvımını bulmuştu. Müzik herşeye hükümdü. Bir kenarda birikmiş gruplar, yerdeki geniş hahların etrafında halkalanıyorlar, dans ediyorlar, el çırpıyorlardı. Bu el vuruları, dans eden çiftlerin hafif ve ahenkli ayaklarına tempo tutuyordu. Başkaları ötede cigitovka denilen binicilik oyunlarının cür'etli ve insanı şaşırtan binbir hünerini gösteriyorlardı. Vakit vakit vahşi ve sürekli bir haykırış, arkasından diğer haykırışlar duyuluyordu... Hiç kimse buna şaşmıyordu. Çünkü, hepsi de dan sedenlerin attıkları ve seyredenlerin tekrarladıkları sevinçli nâraları tanıyorlardı.

Arasına, korkunç akisler yapan silâh sesleri, birbirini kovalayan ve gecenin bağrına saplanan kurşunların vızıltıları duyuluyordu. Kimse titremiyordu, zira o zaman herkes biliyordu ki, bir genç kızın kıvrak dansıyla büyülenen bir kalp aşkını haykırıyor.

Avar Hanlarının saray kapıları ardına kadar açılmıştı; birçok salonları davetlilerle doluydu, her tarafta sazlar çalınıyor, şarkılar söyleniyordu. Kızarmış koyunlar, kocaman gümüş tepsilere bütün olarak konmuştu; mücevher işlemeli altın kupalar Çaa denilen bir çeşit Kafkas bozasıyla dolup boşalıyordu. Düğün, göz kamaştırıcı ve ziyafet muhteşemdi. Saray, fakir ve zengin, şehirli ve köylü, özden (4) veya kul (5), herkese açıktı ve herkes gel-

mişti. Herkes, derecesine ve adına göre yer almıştı. Bu cömert sofrâ, en sade olanlardan, en aristokrat sınıflara kadar bütün halkı aynı çatı altında birleştirmişti.

GELİN KAYBOLUYOR

Birbirini tutmayan, gittikçe telâş bir hava yaratan sesler uğulduyordu. Büyük salonda başlayan karışık gidip - gelmeler, aralıksız hareketler ve gâşkinlik, az zamanda bütün salonları, odaları, avlu ve şehri dolduruyordu. Aydınlık ve neşeli yüzlerde durgunluk başlamıştı. Güzel ve parlak bir yaz gününün başlangıcında göklerin ansızın kararmasını, bulutların alçalmasını, sağnakların boşanmasını andıran bir hal vardı. Ruhları ve havayı dolduran köpüklü neşenin yerinde hiddet ve kaygı esiyordu...

Gelin kaybolmuştu.

Bahu Bike her yerde, her bucakta aranıyordu.

Nerede olabilirdi? Nereye gidebilirdi?

Acaba ansızın rahatsızlanarak bir tarafa mı çekilmişti? Bütün ihtimaller üzerinde duruldu; çatı aralarından mahzenlerine, bahçelerine kadar bütün saray ve Hunzah'ın yediyüz evinin her tarafı arandı... Genç kızdan bir iz bile yoktu.

Neden sonra, bu araştırmaların istikametini yeni bir iz değiştirdi. Bahu Bike, yüzü başlığının arasında yarı kaybolmuş ve tanınması mümkün olmayan, uzun boylu bir adamla, sarayda ve bahçede görülmüştü.

Bu adam, yüzünü mahsus mu kapamıştı? Kimdi?

Böylece, o zamana kadar akla gelen ihtimaller yersiz kalıyordu. Kimsenin ağızına almadığı, hattâ alamadığı bir şüphe havada dalgalanıyordu...

Hayır! Avar Hanı Devlet Han'ın veliahtı Hunzah'lı, Ahmat Han'ın nişanlısını kaçırmak için çılgın olmak gerekti!

Birdenbire, hızlı nal sesleri kaldırımlar üzerinde çınladı... Bir atlı, kasırga gibi geldi ve sarayın büyük kapısının önünde durdu. Atından inmeden, soluk soluğa anlattı :

— Düğüne geliyordum. Bütün gün yol aldığım için atıma su vermek üzere Avar Kuyusunun önünde durmuştum. Gecenin ıssızlığında, yıldırım gibi yaklaşan bir atın nalları yere vurdukça çıkan uğultu dikkatimi çekti... Ezilmemek için kendimi yolun sağındaki hendeğin kenarına

(4) Yedi soydan yerli olanlar.

(5) Köle iken azad edilenlerin soyundan gelenler.

Kafkas Kültür Derneği'nin senelik balosu 28. Mart, 1964 Cumartesi gecesı Taksim Belediye Gazinosunda verilmiştir. Sabaha kadar devam eden baloda milli oyunlar icra edilmiş ve misafirler tarafından heyecanla takibedilmiştir. Baloya bir çok güzide zevat ve bu arada 66. Tüm. Kumandanı, Harp Akademileri Kumandanı, I. ordu temsilcisi, v.b. şeref vermişlerdir. Resimde milli oyun ekibi toplu halde görülmektedir

ancak atabildim... Kara bir gölgenin belirmesiyle, büyücek bir yük taşıyan bir at, kasırga gibi yanımdan geçti. Arkasında uzun, beyaz bir duvağın dalgalandığını görünce, bu yükün bir kız olduğunu anladım...

Athya bazı kısa ve keskin sorular açıldı; bunların cevapları hakikati anlatıyordu. Artık, tereddüt için hiçbir sebep yoktu.

Saray ve şehri dolduran kalabalık arasında, boğuk bir uğuldu yükseldi, yaldı... Sonra emirler verildi. Uğultu ke-

sildi ve hertaraf, harp borusu çalınınca bir ordugâhta hasıl olan kaynaşma ile çalkandı.

Misafirler, davetliler, akraba ve yabancılar... Hep gidiyorlardı... Hepsi de tepeden tırnağa kadar silâhlanarak, nişanının kaçırıldığı kapıdan fırladılar. Avıların ardını asla bırakmayan bir kurt sürüsünü, efendilerinin takdirlerini kazanmak için, canlarını gagalarına takarak saldıran atmacaları andırıyorlardı.

(Devamı gelecek sayıda)

Ali Han Kantemir (1886 - 1963)

Yazan : Haydar BAMMAT

Şimali Kafkasya'nın en değerli önderlerinden, tanınmış siyaset ve cemiyat adamı Ali Han Kantemir 16 Nis. 1963 tarihinde ani olarak kalp kifayetsizliğinden

Ali Han Kantemir

Hak'ın rahmetine kavuşmuştur. Merhum, 9 May. 1886'da Şimali Kafkasya'nın Şimali Osetistan bölgesinin Karaağaç köyünde Di-

gor-Aldarlara mensup müslüman bir ailede dünyaya gelmiştir. Merhum, lise tahsilini Vladikaukaz (şimdiki Orjonikidze) şehrinde; yüksek tahsilini de Petersburg (Lenin-grad) Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yapmıştır. Daha talebe iken O, 1911 de Petersburg'da yayımlanan Vmire Musulmanstva (İslâm âleminde) adlı gazete ile işbirliği yaparak, Rusya İmparatorluğu müslüman halklarının hak ve hürriyeti uğrunda yürütülen mücadeleye katılmıştır.

Şimali Kafkasya yerli halklarının ruhi ve siyasi aile birliğini teşahhus ettiren bu gazeteye, Dagistanlılar, Kabartaylar, Çeçenler, İnguş ve Osetinler iştirak ediyorlardı. Bu arkadaşlardan bazıları ilk önce «Birleşmiş Kafkasya Dağılıları Birliği», sonra da «Müstakil Şimali Kafkasya Cumhuriyeti» kuruluşunda önemli rol oynamışlardır. Ali Han da bu hareketin mühim rükünlerinden biri idi.

Ali Han Üniversiteyi bitirdikten sonra, 1913'de Bakû'ye yerleşerek, avukathğa başlıyor. O bu meslekte uzun müddet, 28 Mayıs 1918 de istiklâlini ilân etmiş olan Azerbeycan Milli hükûmetinin ilk başbakanı Fethali Han-Höylü'nün yardımcılığı yapmıştır.

Birinci dünya savaşı esnasında Bakû «Müslüman Cemiyet-i Hayriyesi» Türk cephesinde çalışmak üzere Ali Han'ın başkanlığında bir kızılây ekibi kurmuştu. Bu ekip askeri harekât dolayısıyla zarara uğramış sivil halka ve yaralı Türk esirlerine oldukça mühim yardımlarda bulunmuştu. Bu hareketli faaliyeti neticesinde, herkesin teveceühünü kazanmış olan merhum Ali Han, Şubat 1917 inkılâbı bağlarında Kara-eyaleti askeri vâlisi vazifesinden azledildi-

ten sonra, halkın arzusu üzerine Eyaletin idaresini üzerine alıyor. Prens Lvov'un Muvakkat hükûmeti tarafından Maver - yı Kafkasya özel Komitesi» halkın bu arzusuna uyarak Ali Han'ı asaleten Eyalet komiserliğine tâyin ediyor. «Mavera - yı Kafkasya özel Komitesi» nin yerini «Mavera - yı Kafkasya Komiserliği» aldıktan ve Maver - yı Kafkasya Seym'i (parlâmento-su) toplandıktan sonra, Ali Han Kars Eyaletinin Türk nüfusu tarafından Seym mebusluğuna seçiliyor. Seym'in prezidyumu teşekkül ederken, Ali Han, adı geçen prezidyumun sekreteri oluyor. Fakat, Ali Han bu vazifede uzun müddet kalmıyor. O, Maver - yı Kafkasya Cumhuriyeti hükûmeti dışişleri bakan yardımcılığına getiriliyor. Bu Cumhuriyet, 1917 Ekim ihtilâli neticesinde Maver - yı Kafkasya halkları Rusya ile bütün bağları kopardıktan sonra kuruluyor. Bu makamda Ali Han, Maver - yı Kafkasya ile yakınlaşma ve birleşme yolları arayan «Birleşmiş Kafkasya Dağları Birliği» emelinin tahakkuku için büyük gayret sarfediyor.

Türk Ordusu Batum ve Kars eyaletlerini işgal ettikten sonra, üçlü ittifak devletleri mümessilleri ile Maver - yı Kafkasya Seym'i delegeleri arasında Mayıs başlarında Batum'da toplanan Sulh konferansına katılmak üzere yollanan Şimali Kafkasya delegasyonu başkanının daveti üzerine Ali Han hemen Maver - yı Kafkasya dışişleri bakan yardımcılığı makamından istifa ederek, Şimali Kafkasya delegasyonuna katılıyor ve delegasyonun diğer azaları ile beraber, 11 Mayıs 1918'de istiklâlini ilân eden Şimali Kafkasya Cumhuriyeti adına Türkiye ile dostluk antlaşması imzalıyor. Ali Han, aynı zamanda, Şimali Kafkasya Cumhuriyeti istiklâlinin Almanya tarafından tanınması ve o devirde Alman askerî kumandanlığının büyük bir ilgi gösterdiği Şimali Kafkasya Cumhuriyeti Şimal sınırlarının tespiti hususunda Almanya delegasyonu reisi Von Lossow ile Şimali Kafkasya delegasyonu reisi arasında cereyan eden gayet çetin müzakerelere de katılıyordu.

Bilindiği gibi, Maver - yı Kafkasya Cumhuriyeti dağıldıktan ve Azerbeycan, Ermenistan ve Gürcistan istiklâllerini ilân ettikten sonra, Batum Sulh konferansı akamete uğramıştı. Üçlü ittifak Devletlerinin müstakil dört Kafkasya Cumhuriyeti ile sulh konferansı yakında İstanbul'da toplanacaktı. Ali Han, Şimali Kafkasya

delegasyonu'nun diğer azalarıyla birlikte İstanbul'a hareket ediyor.

Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ve Ermenistan delegasyonlarının gelmesini bekleyen Şimali Kafkasya delegasyonu bu arada boş oturmamış ve Şimali Kafkasya hükûmeti emrine askerî uzmanlar ve geçici bir zaman için 1864 ve 1878 yıllarında vatanlarından sürülen Çerkes ve Dağıstan ahfadından mürekkep bir askerî birliğin verilmesi hususunda Türkiye Hükûmeti ile hararetli müzakerelere girişmişti. Neticede Yusuf İzzet Paşa'nın kumandasında bir tümen Dağıstan'a gönderilmişti. Bu ekspedisyon'un siyasi hazırlığında Ali Han büyük bir enerji ve faaliyet göstermişti. Kafkasya'daki durum ve Millî hükûmetin emel ve ihtiyaçlarını Türk Matbuatına aksettirme işinin büyük kısmı dahi Ali Han tarafından idare edilmişti. Bu arada, her gün daha karışık bir manzara arzeden askerî harekât Almanya ve müttefikleri için katastrofik bir hal alıyor. Bu durumda İstanbul'dan toplanması kararlaştırılan sulh konferansı aktelemiyor ve bir kaç aylık semeresiz beklemeden sonra Kafkas delegasyonları, bu cümleden olarak Ali Han da kendi delegasyon arkadaşları ile Kafkasya'ya dönüyorlar.

Ali Han'ın yurdundaki faaliyetinin yeni safhası, Millî hükûmet tarafından onun Bakû'ye diplomatik temsilci olarak tâyini ile başlar. Bu makam sade, Şimali Kafkasyalıların kardeş Azeri Türkleriyle olan sıkı iktisadî ve siyasi bağları dolayısıyla değil, aynı zamanda, birinci dünya savaşından galip çıkan devletlerin resmi temsilcisi İngiliz Askerî birlikleri kumandanı Gnl. Tomson'un Bakû'de karargâh kurması dolayısıyla da büyük ehemmiyeti halz bulunuyordu. Kafkasya Cumhuriyetleri hükûmetleri istiklâllerinin tanınması ve kökleşmesi konusunda, keza hazırlıkları yapılan Paris Sulh konferansına kendi heyetlerinin gönderilmesi hususunda çetin müzakerelerde bulunuyorlardı. Ali Han, bütün bu müzakereleri doğuştan bir diplomat gibi büyük bir ustalık ve elâstikiyet ile idare ediyordu.

Terek'in ıslav kazakları ile Şimali Kafkasya şehirlerinde meskûn Rusların da iltihak etmiş oldukları «Gönüllü Beyaz Rus Ordusu» üstün kuvvetlerinin baskısı altında Şimali Kafkasya hükûmeti çöktükten sonra, yerli halkın «beyazlara» karşı mukavemeti Dağıstan dağlarında temerküz etmişti. Levat köyünde, başkanlığa ma-

ruf Şeyh Ali Hacı'nın getirildiği, fiiliyatta ise idaresi Ali Han'ın elinde bulunan bir «Müdafa şurası» kuruluyor. Çok çetin şartlar altında ilk önce «beyazlara», sonrada onların yerini alan kızıl Rus müstevlilerine karşı aylarca süren kanlı muharebeler cereyan ediyor.

Yeni komünist idaresinin ilk işi eski derinmiş emperyalist «parçala ve hükmet» medodunca uygun olarak, Şimali Kafkasya halklarının ruhen yekpare ailesini, onları ayrı ayrı Cumhuriyet ve eyaletlere bölmek suretiyle, darmadağın etmek oluyor. Buna da 1943 ve 1944 yıllarında Çeçen ve İnguşların, Karaçay ve Balkar-Türklerin dünyada misli görülmemiş tüyler ürpertici topyekûn imha ve tehcir ameliyesi takip ediyor.

Böyle bir iktidarla Ali Han'ın elbette uzlaşmasına imkân yoktu. O ve Sovyet istilası ile bağdaşmayan diğer bir çok milliyetçi ve istiklâlciler akınlar halinde Gürcistan'a iltica etmeğe başladılar. Sovyetler, Gürcistan'ın bağımsızlığını resmen tanımış olmalarına rağmen, 1921 başlarında Kafkasya'nın bu son Hür kalesine karşı taarruza geçtikleri zaman Tiflis'te bir «Azerbeycan - Dağlılar Komitesi» kuruyor.

Ali Han'ı bu komitenin en faal azâlarından biri olarak görüyoruz. Batı ve Amerika Birleşik Devletleri'ne, 22 Şubat 1921 tarihli radyo yayınında reisi tarafından bildirildiği gibi, bu komite, Kafkasya'nın müstakil - demokratik Cumhuriyetlerini yeniden ihya etmek ve konfederasyon kurmak hedefini güdüyordu. Aynı günde Gürcistan hükûmetince'de «Azerbeycan - Dağlılar Cumhuriyeti Federatif hükûmeti» olarak resmen tanınmış bu komite, Gürcistan topraklarında yaşayan Azerbeycanlı ve Şimali Kafkasyalıların seferberliğini ilân ediyor. Süratle teşekkül eden Azerbeycan - Dağlılar askeri birliği aktif bir şekilde Tiflis'in müdafasına katılmış ve Batum'a çekilen Gürcistan Ordusu başkumandanının muhafız kıtası vazifesini görmüştür. Batum garnizonu Bolşeviklere katıldıktan ve Gürcü hükûmeti Batum'u terkettikten sonradır ki «Azerbeycan - Dağlılar müfrezesi» sınırı geçmek ve kara yoluyla Trabzon'a varmak emrini almıştır.

Ali Han Batum'u, Trabzon'a hareket eden en son vapurla terketmiş, Trabzon'da «Azerbeycan - Dağlılar müfrezesi» nin Türk makamlarınca karşılama törenini hazırlamış ve müfrezenin terhisi işiyle bizzat meşgul olmuştur. Ali Han'ın teşebbüsü ile adı

geçen müfrezenin bir kısım subayları Türk Ordusuna alınmıştı. Bu güç ve çetrefilli işler bittikten sonra Ali Han önce İstanbul'a sonra da Ankara'ya geçerek birkaç yılını Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde geçirmiştir. Bir çok güçlülere rağmen Türkiye'de de boş oturmayan Ali Han, Sovyet aleytarı bütün teşekküllerde faal bir rol oynadıktan sonra bu faaliyet için daha müsait şartlar bulunan Berlin'e taşınır.

1934 yılından itibaren Paris'te ilk önce Rusca, sonra da Fransızca, Almanca, İngilizce, Türkçe ve mahalli Kafkas dillerinde «Kafkasya» dergisi yayınlamaya başlıyor. Bu dergi Marksistlerin siyasi görüşlerini paylaşmayan muhaceretlerde Azerbeycan, Ermeni, Gürcü ve Şimali Kafkasya vatanperverleri tarafından çıkarılıyordu. O devirde komünizm'e ve Sovyet iktidarına karşı reel mücadelenin, Almanya ile işbirliği yapılmadan yürütülmesine imkân olmadığına inanan Kafkasya dergisi idarecileri faaliyet merkezlerini bu memlekete naklettiler. Merhum Ali Han bütün bu necriyata ve bunun etrafında cereyan eden siyasi faaliyete büyük bir istiyakla iştirak ediyordu.

İkinci dünya savaşı patladıktan ve Almanya'ya on binlerce esir Kafkasyalılar gelmeye başladıktan sonra «Şimali Kafkasya Milli Komitesi» liderlerinden biri olan Ali Han bütün kuvvetiyle Alman ordularının saflarında Sovyetlere karşı amansız mücadeleye katılan Kafkas lejyonlarının kuruluşu işiyle meşgul oluyor. Gerek Ali Han gerekse diğer Kafkasyalılar Sovyetlere karşı silahlı mücadeleye girişirken Almanya'nın o devrindeki iktidarına karşı asla ideolojik sempati mülâhazasıyla hareket etmiyorlardı. O bütün zekâ ve iradesini tek bir mukaddes hedefe tevcih etmişti: Vatan'ını komünist boyunduruğundan kurtarmak ve müstakil Kafkasya konfederasyonunu kurmak.

Harp sona erdikten ve Ali Han bir müddet İsviçre'de yaşaduktan sonra Batı'da kalan diğer uzlaşmaz Kafkasyalı arkadaşları ile birlikte Almanya'nın Münih şehrine yerleşerek kendisine gaye edinen Vatan'ının kurtuluşu mücadelesi uğrunda ki çalışmalarına devam ediyor. Ali Han, Münih'e gelir gelmez 1961 yılında Hak'ın rahmetine kavuşan en yakın mesai arkadaşları Ahmet Nabi Magoma ve diğer istiklâlcilerle arkadaşlarıyla yukarıda adı geçen «Şimali Kafkasya Milli Komitesi» ni yeniden ihya ederek derhal faaliyete geçiyor.

Mustafa Zihni Hızal

1919 – 1964

Mustafa Zihni Hızal

Kuzey Kafkasya milli kurtuluş hareketi yeniden büyük bir kayıp verdi: İçinde bulunduğumuz yılın 3 Şubatında Kuzey Kafkasya Milli Merkezinin genel sekreteri Mustafa Zihni Hızal, Ankara yakınlarında vukubulan bir uçak kazasına kurban gitti ve aramızdan ayrıldı.

Mustafa Zihni Hızal 1919 yılında Türkiye'de esasen Kafkashıların yerleşmiş bulunduğu Düzce'de doğdu. Babası Mehmet Refik, Annesi Müslümet Hanım, Adige kabilesine bağlı Şapsuglardandır. Aile ismi de Hidzeti'dir.

Mustafa Zihni Hızal dünyaya geldiği Düzce'de ilk ve orta okul tahsilini bitirdikten sonra Eskişehir Pilot Okuluna girmiş ve buradan mezun olduktan sonra da Türkiye Hava Kuvvetlerinde Vazife almıştır. 1951 yılında ih-

O'nun ve yakın mesai arkadaşlarının gayretiyle Kafkasya milletlerinin ülküdaş teşkilatlarının da katıldıkları «Kafkasya İstiklâl Komitesi» kuruluyor. Bu komite tarafından uzun müddet İngilizce, Rusca ve Türkçe yayımlanan Kafkasya (bilâhare Birleşik Kafkasya) dergisinin umumi neşriyat müdürlüğüne merhum Ali Han getiriliyor. O, beklenmedik âni ölümüne kadar «Amerikan Kurtuluş Komitesi» ile iş birliği yaparak «Şimalî Kafkasya Milli Komitesi» reisliği, «Sovyetler Birliği Milletlerini Kurtarma Cemiyeti (Paris Blok'u) başkan yardımcılığı, bu cemiyetin neşir

organı «Problems of the peoples of the USSR» dergisi yazı kurulu üyeliği ve «Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü» nün yayınladığı «Elmecelle» dergisinin mesul müdürlüğü vazifelerini yapıyordu.

Her türlü mahrumiyete katılarak bütün ömrünü Kafkasya'nın ve Sovyet esiri bütün milletlerin kurtuluş ve istiklâl davasına vakfetmiş olan Kafkasya'nın bu büyük vatanperver ve idealist evladı aramızdan ebediyen ayrılmış bulunmaktadır.

Yüce Tanrı gani gani rahmet eylesin Nur içinde yatsın.

«Dergi'den»

tiyata ayrıldıktan sonra Türkiye sivil havacılığında mes'ul mevkilerde bulunmuştur. İşte, bu hizmet uçuşlarından birinde de kazaya kurban gitmiştir.

Düzce'deki Kafkashılar, Türkiye devletinin sadık ve vefalı vatandaşları olduğu kadar, Kuzey Kafkasya yurtseverleridirler de. Kuzey Kafkasya'ya karşı bağlılık ve sevgileri Türkiye'nin diğer yerlerindeki soydaşları gibi ana sütüyle başlar. Yüz yıl önce, kardeş Türkiye topraklarında misafirperverce bir melce bulan dedeleri, kendi ahfadlarına sadece Adige-Habzelerce yüz-yıllar boyunca mukaddes bilinen milli adetlerini değil, aynı zamanda uzun yıllar süresince eski vatanlarındaki iyi insanların, uğrunda kan döktükleri Kafkasya'nın bağımsızlığı fikrine bağlılık geleneklerini de bırakıp gitmişlerdir.

Buna göre de inkılâb yıllarında Kuzey Kafkasya'da milli kurtuluş uğrunda mücadele yeniden kendini gösterince yeni nesle mensup vatan severlerin saflarında Düzce'de doğmuş olanların, bu arada M. Zihni Hızal'ın en yakın akrabalarından olan Hidzetli, Zekeriya Efendi Besni ve başkalarının yer almış bulunmalarına şaşmamalıdır. Adı geçen kimseler, General Yusuf İzzet Met Çunatuko'nun çoğunluğu Kuzey Kafkasyalı olan tümeni ile beraber gelmiş ve tümen İngiliz Kumandanlığının ısrarı üzerine Türkiyeye döndüğü zaman milli ordu saflarında kalarak gâh Denikin ve gâh da Bolşeviklerle çarpışmışlardır. 1920 nin başlarında Kafkasya'dan ayrılıp gittikten sonra, Düzce'de uzun yıllar yaşamış olan ve bazılarının da halen yaşamakta oldukları pek çok Kuzey Kafkasyalı Düzce'de melce bulmuş ve burada kardeşçe barınmışlardır.

İşte, çocukluğunu böyle bir çevrede geçiren merhum Hızal, büyüüp

olgunluk çağına gelince, olduğundan başka türlü olamazdı. Yani dede yurdu Kuzey Kafkasya ve bütün Kafkasya'nın milli kurtuluşu yolunda aktif, dinamik bir mücadeleci olmak! Merhum, daha 1958 de «Şeyh Şamil» (Kuzey Kafkasya'nın Bağımsızlık Savaşı) adlı bir eser yayınlamış ve eser, tabii, iyi niyetten uzak bir şekilde Sovyet tenkidinin dikkatini çekmiştir. Kitapta Sovyetler Birliğindeki durum, bilhassa Sovyetlerde İslâmiyetin ve Müslümanların vaziyetine derin vukuf, ilk bakışta göze çarpmaktadır. Bu yüzden olacak ki, tanınmış Sovyet «Kafkasyalog»u N.A. Semirnov'u, kitap müellifinin Sovyetler Birliğinden bir muhacir olduğu kanaatını ileri sürmek mecburiyetinde bırakmıştır. Tenkitçiler arasında bilhassa N.A. Smirnov, Hızal'ın eserini şiddetle tenkit etmiş ve müellifi «tarihin burjuva sahtekârı» diye anmıştır.

Merhum, Kuzey Kafkasya tarihine ait araştırmalardan başka, makale yazarlığı ile de geniş ölçüde meşgul olmuştur. «Son Havadis» «Yeni İstanbul», «Yeni İstiklâl» ve başka gazetelerde, «Düşünen Adam», «İslâm», «Hilâl», «Mücahit», «Hür Söz», «Azerbaycan», «Kırım» ve sair dergilerde iki yüzden fazla makalesi yayınlanmıştır. Merhum, dini bütün bir adam olduğundan makalelerinde din konuları üzerinde dikkat ve ehemmiyetle durmuştur. Ama, bütün yazılarında hayatının tek emeli olan Komünizmle mücadele, gerek Kafkasya'nın ve gerekse Sovyet esaretindeki ülkelerin kurtuluşu ve milli bağımsızlığı yolundaki mücadelenin gür sesini duyurmaya çalışmıştır.

Mustafa Zihni Hızal, siyasi ve içtimai alândaki faaliyetinde dahi, büyük bir gayret ve enerji göstermiştir. Kuzey Kafkasya Milli Merkezinin kadro

YENİ NEŞRİYAT :

Obyedineny Kavkaz (Birleşik Kafkasya)

Barasbi Baytugan ve Hasan Kasay'ın büyük gayretleriyle, Almanya'nın Münih şehrinde «Obyedineny Kavkaz» (Birleşik Kafkasya) adlı üç aylık bir dergi neşir hayatına girmiş bulunuyor.

Barasbi Baytugan okuyucularımızın yabancıları değildir. Çekoslavya'da yüksek tahsil talebesi bulunduğu yıllardan bu yana «Şimali Kafkasya» idealine muhtasıl hizmet eden Baytugan, bu davayı derinden hisseden mefkûreci bir şimali Kafkasyalıdır. Yüksek Mühendis mektebinden mezun olduktan sonra da mesleğinde çalışmayıp hayatını «Şimali Kafkasya» millî idealine vakfetmiştir.

Varşova'da dünya çapında muharrir

ve Kafkasyolog Ahmet Salikatti'nin vefatından sonra «Hür Dağlar» mecmuasını rusça olarak neşretmiştir. Daha sonra Türkiye ve Orta Şarktaki K. Kafkasyalılara da faydalı olabilmek amacıyla Türkçe ve Rusça olarak «Kafkasya Dağları» ve sonra da «Şimali Kafkasya» mecmualarını muvaffakiyetle çıkarmıştır. Bu mecmualarda «Şimali Kafkasya» idealini bütün dünyaya duyurmuştur. B. Baytugan Şimali Kafkasya millî mefkûresini, mektep çağından beri büyük bir şerefle omuzunda taşımaktadır. Neşir hayatına atılışını sevinçle öğrendiğimiz «Birleşik Kafkasya» (Obyedineny Kavkaz) da O'nun yorulmak bilmez çalışmalarının yeni bir tezahürüdür. B. Baytugan inandığı dâvaya

yönünden genişletilmesine, bilhassa yeni genç kuvvetlerin Merkezde yer almalarına bütün gücüyle çalışmıştır. Yakın Doğu ülkelerinde dağınık halde bulunan diğer Kuzey Kafkasya Muhacir Merkezlerini ziyarete ve buralarda yeni bağlar kurmaya müsait bulunan vazife ve çalışma tarzının da bu faaliyet üzerinde tesiri olmamış değildir.

Merhum, Ankara'da, Kuzey Kafkasya Kültür Birliği Derneğini kurmuştur. Millî Kurtuluş yolundaki mücadelenin ve müşterek cephenin önemini iyice kavrayan merhum, Kuzey Kafkasya Millî Merkezi ile Türkiye'de faaliyet halinde olan diğer Sovyet e s i r i Türk - Müslüman millî merkezleri ara-

sında daha sıkı bir iş birliği sağlamıştır. Merhum, 1962'de Kuzey Kafkasya Millî Merkezinin temsilcisi sıfatıyla «Sovyetler Birliği Halklarının Kurtuluş Cemiyeti» (Paris Bloku) nun konferansına da katılmıştır.

Dergimizin yazı kurulu, dergide çalışanlar ve dostları merhumun ana babasına, ailesine ve akrabalarına içten gelen derin bir teessürle taziyelerini sunar ve baş sağlığı diler.

Mustafa Zihni Hizal'ın âzîz hatırası Kuzey Kafkasya'da çok eski ve şanlı vatanımızın diğer vatanseverlerinin hatıraları yanında daima anılacaktır.

(Birleşik Kafkasya - Münih 1964'den)

hayatını adamış, fedakâr ve vefakâr bir vatan evlâdıdır.

Derginin bu ilk nüshasında şu yazılar yer almaktadır :

1. Yolumuz, 2. Kafkasya Konfederasyon İttifakı'nın metni, 3. M. Zihni Hızal, 4. Genositin 20 yıllığı (Ali Mirza), 5. İki Tarih Kitabı Hakkında, 6. 1858 - 1865 yıllarında Kuzey Kafkasyalıların Türkiye'ye göçleri (Barasbi Baytugan), 7. Kuzey Kafkasya (Ramazan Karça), bu yazı Amerika'da (Vasington) Orta Şarkı Etüd enstitüsü'nde 1962 yılında verilen konferansın metnidir.

8. Sovyetler Birliğinde yeni Aristokrat sınıf (C.G) ve Çeşitli Haberler.

Okuyucularımıza daha belirli bilgi vermek amacıyla sözü geçen dergi'nin «yolumuz» başlıklı yazını sütunlarımıza derce ediyoruz. Dergi'nin isteme adresi şöyledir : (Barasbi Baytugan - Mittermayrstrasse 31/1, 8 Münhen 13, Germany.

YOLUMUZ

«Kafkasya halklarının milli kurtuluş hareketi, yakın geçmişte «Birleşik Kafkasya» adlı bir basın organına sahipti. Bu organ, şimdi bizim dergimizin taşıdığı isimle çıkıyordu. Böyle olmakla beraber «dergimiz, yeniden yayıma başlayan eski «Birleşik Kafkasya» dergisi değildir. Biz onun maddi değil, manevi mirasçıları sayılırız. Onun güttüğü gayeleri ve izlediği fikirleri yaymaya devam edeceğiz. Bu gaye ve fikirler arasında, Kafkasya halklarının birliği fikri başta gelmektedir. İşte bunun içindir ki, dergimize «Birleşik Kafkasya» adını vermeyi daha yerinde ve daha uygun bulduk.

Şunu da unutmuş değiliz ki, «Kafkasya Birliği» fikrinin gerçekleştirilmesi hususu, her zaman, Kuzey Kafkasya milli siyasi düşüncesinin gayesi olagelmıştır. Daha, Mart 1918'de Trabzon'da toplanan Kafkasya halkları ve Osmanlı Devleti temsilcilerinin müşterek konferansında Kuzey Kafkasya heyeti, bu birlik fikrinin gerçekleştirilmesini resmen ele almış bulunuyordu. Diğer heyetlerin (Mavera-i Kafkasya ve Osmanlı) başkanlarına yaptığı bir müracaatta şöyle diyordu: «Kuzey Kafkasyalılar, Mavera-yı Kafkasya'nın Dağıstan ve Kuzey Kafkasya halklarıyla bağlı olmadan, bağımsız bir devlet halinde yaşamıyacaklarına inanmaktadır. Coğrafi, stratejik, ekonomik ve siyasi şartlar (Tek Bir

Kafkasya) devletin kurulmasını amirdir. Bu yüksek gayeye ulaşmak, Kuzey Kafkasya heyetinin davasını teşkil eder». Aşağı yukarı bir yıl sonra, 29 Ocak 1919'da aynı fikir, Kuzey Kafkasya Cumhuriyet hükümetinin resmi gazetesi «Kuzey Kafkasya» da tekrar ele alınmıştır. Gazete baş yazısında şöyle diyordu: «Müstacel zaruret, bugün Kafkasya hükümetlerine, yeni kurulmuş Cumhuriyet hükümetlerini, gerek Bolşevik anarşisi ile mücadelede ve gerekse sulh konferansında bağımsız ve başına buyruk yaşama haklarını müdafaişinde birleştirmeyi amirdir.»

Yazık ki, bağımsız yaşama müddetinin kısa sürüşü ve o zamanın siyasi şartlarındaki karışıklık, Kafkasya halklarına, kendi birliklerine müşahhas bir şekil vermeyi imkânsız kıldı. Bu iş, yalnız muhacerette yapılabildi. 14 Haziran 1934'de Brüksel'de Azerbeycan, Kuzey Kafkasya ve Gürcistan temsilcileri tarafından «Kafkasya Konfederasyon Misakı» imzalandı. Ermenistan temsilcileri de misakı, 1940 yılının ilk baharında Paris'te imzalamışlardır.

Böylece biz, Brüksel'de misak şeklini alan «Kafkasya Birliği» fikrini sağlamlaştırmayı ana gayelerimizden biri olarak ele almakla sadece bizden önceki «Birleşik Kafkasya» dergisinin işini idame ettirmekle kalmıyor, aynı zamanda bu birlik fikri uğrunda daha önceleri mücadele etmiş ve bugün de birliğin gerçekleştirilmesi uğrunda eskisinden hiçe az olmıyan bir fedakârlıkla mücadeleye devam eden bir çok diğer Kafkasya vatanseverlerini ve milli teşkilâtlarının çalışmalarını devam ettiriyoruz.

İkinci, yani şimdiki merhalede daha önemli gayemiz, bizzat Kuzey Kafkasya cephesini sağlam bir hâle getirmektir. Son yıllarda, cephemiz büyük kayıplar verdi. Şöyleki, bugüne kadar, milli hareketimizi idare edegelmiş olanlarımızın hemen hepsi öte dünyaya göç ettiler. Pşimaho Kosok, Vassan Girey Cebagi, Ahmet Nabî Mağoma, Ali Han Kantemir, Aytek Namitok, aramızdan ayrıldılar. İnsanlara gün geçtikçe ihtiyacımız artıyor. Çünkü, yıllar geçip gitmekte ve yıllarla beraber bugün milli dâva üzerinde aktif olarak çalışmakta olanların saflarında da daha fazla bir seyrekleşmenin husule geleceği tabiidir. Buna göre de kadro, yer değiştirme ve yeni elemanların işe celbedilmesi meselesi, milli kurtuluş hareketimizin en aktüel bir

meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu meseleler derhal ve kökünden halledilmezse, Kuzey Kafkasya'nın kurtuluş davası- nı devam ettirecek bir kimsenin bulunup bulunmayacağı gibi acı bir gerçekle karşılaşmış olabiliriz.

İşte bunun içindir ki, bugüne kadar hareketimizi idare eden «Kuzey Kafkasya Milli Merkezi»nden yapılan yeniden teşkilatlanma ve genişleme işini yürekten tebrik ediyor ve destekliyoruz. Şimdi, çoğunlukla, yüz yıl önce, kendi ana yurdunu zorla terke mecbur edilen kişilerin ahfadı olmak üzere eski muhacerete mensup kimseler, Milli Merkez saflarını geniş ölçüde doldurmaktadırlar. Bu kardeşlerimiz bugüne kadar kendi dillerini ve atalarımızın adetlerini dikkat ve ihtimamla muhafaza edegelmislerdir. Kafkasya'ya ait hatıralar, bizler için olduğu kadar, onlar için de aziz ve mukaddesdir. Şöyleki, daha ilk dünya savaşından önce Mareşal Fuad Paşa, Gnl. Yusuf İzzet Met Çunatuko, Aziz Meker ve başka vatanseverlerin teşebbüsüyle Kuzey Kafkasya vatanseverlerinin teşkilatlanmış kadroları vücuda getirilmiş ve bugün bizlerin yürüttüğümüz davayı onlar

da yürütmüşlerdir. Bu şahısların nüfuz ve tesiriyledir ki, yeni doğan Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti, ilk olarak Osmanlı Hükûmeti ve daha sonraları da üçlü ittifak devletlerince hukuken tanınmıştır. Eski muhaceretimiz, Kuzey Kafkasya bağımsızlığı fikrini babadan oğula intikal ettirmekle, bu fikri bugüne kadar kalplerinde yaşatabilmişlerdir. Buna göre de kadro ve milli dava'ya yeni kuvvet ve elemanların celbi meselesini yalnız bugün için değil, ilerisi için de milli mesele ağırlığının gittikçe eski muhaceretimize mensup kimseler tarafından oluşu iledir ki, uygun ve faydalı bir şekilde halletmek imkânı elde edilmiş olacaktır. İşte, buna kuvvetle inanarak biz, bugün ve ileride Kuzey Kafkasya'nın genişletilmiş Milli Merkez kadrosunu gereği gibi desteklemek azmindeyiz.

Bu milli teşkilâtın yalnız sağlam ve kitleleri kapsayan bir teşekkül haline getirilmesi işinde değil, aynı zamanda bağımsızlığın müstakbel piyemont'unu vücuda getirmede de başarı kazanacağına sarsılmaz bir iman besliyoruz.»

Y. N. Karaçaylı

Kafkas Kültür Derneği'nin geleneksel çayı 17. Nisan, 1964 Cuma akşamı Şehzadebaşı Yenisaray düğün salonunda verilmiştir. Kalabalık bir hemşehri topluluğunun katıldığı çay, samimi bir hava içinde sabaha kadar sürmüş ve milli oyun ekibinin lera ettiği Kafkas milli oyunları içten bir heyecan içerisinde tabikedilmiştir. Resimde çay gecesinden bir sahne görülmektedir.

« Türk Kültürü »

21 Aydanberi muntazaman neşriyatına devam eden «Türk Kültürü» dergisinin Temmuz - 1964 sayısı «Esir Milletler özel sayısı» olarak çıktı. Fevkalâde bir titizlikle hazırlanan sayıda son derece calibi dikkat ve enteresan yazılar yer almıştır. Dergi hakkında ileriki sayılarımızda geniş malûmat vereceğimizi umud ediyoruz.

Biz burada — A.Ö. — imzalı ve «Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya, Doğu Almanya» başlıklı yazıdan bir pasaja okuyucularımıza sunmayı faydalı bulduk.

«Yabancı baskısı ve esaret altına girmiş milletlerden biri de Polonyalıdır. Vatanlarına, istiklâllerine, hürriyetlerine, tarihlerine, topraklarına, bayraklarına, millî gururlarına son derece bağlı olan Polonyalıları; zavallı memleketleri esaret zinciriyle sarılmadan önce veya sarıldıktan sonra, Amerika'da yerleşmiş, belki yüzbin insanın, bundan on sene kadar önce, bir hafta ortası, meşhur Beşinci Caddede yaptıkları emsalsiz protesto resmigeçidini biz-zat görmüştüm. Bu gösteri her sene tekrarlanırmış. Bu manzarayı hayatım boyunca unutamam.

Bu geçit resmi beş saat sürdü. Ve ben, aynı kaldırımda ve ayakta, bıkmadan, yorulmadan, heyecan içerisinde bu muazzam gösteriyi sonuna kadar seyrettim. Gördüklerim, aradan daha otuz sene geçse, bütün teferruatıyla gözlerimin önündedir.

Bu geçit resmine, New York'ta yerleşmiş veya civar eyaletlerden koşa koşa gelmiş bütün Polonyalıları istisnasız katılmışlardı: Ev kadınları, hayatlarının son yıllarını yaşıyan ihtiyarlar ve sakatlar, küçük çocuklar, talebe yaşındaki gençler, ayağa kalkamıyan hastalara mahsus lastik tekerlekli arabalarını elleriyle yürüten harb malûlleri, Amerika'nın çeşitli devlet

daiirelerinde veya Ford gibi, General Electric, Özel Demiryolları Teşkilâtı gibi büyük endüstri müesseselerinde veya fabrikalarda çalışan Polonyalıları, hep ayrı gruplar halinde (kimi gurup beşbin kişilik, kimi gurup yüz kişilik), fakat ölerinde mutlaka ve mutlaka, Polanya'nın millî kıyafetlerini giymiş kadınlı erkekli bir grupun hürmetle taşıdığı bir veya birkaç kırmızılı - beyazlı Polanya bayrağı olduğu halde, kaldırımlarda birikmiş yüzbinlerce seyirciyi selâmıya selâmıya geçtiler. Bu heyecanlı ve canlı geçiş saatlerce sürdü. Hava da günlük güneşlik olduğu için halkın büyük çoğunluğu kaldırımlardan ayrılmadı ve gurupları mütemadiyen alkışlamaktan da yorulmadı.

Toplulukların çoğunun önünde birer müzik takımı yürüyordu. Bunlardan bazıları birkaç flüt ve tarampetten müteekkil mütevazi şeylerdi. Fakat büyük grupların başında mutlaka bir bando takımı yer almıştı. Bunlar eski Polanya Ordusunun yürüyüş marşlarını, millî marşları çalıyorlardı. Bu muazzam geçit resminde gün otuzdan fazla geniş kadrolu bando saydığım not defterime bile kaydetmişim.

Fakat, en çok hayretimi ve dikkatimi çeken manzaralar şunlardı: Geçide katılan guruplar arasında Amerikan polis teşkilâtında vazifeli Polonyalıları; Amerikan Kara, ve Deniz birliklerinde görevli Polonyalıları; Amerikan ordusunda veya polis teşkilâtındaki resmî nefer, subay ve polis e-biseleriyle ve ayrı gruplar halinde geçit resminde yer almışlardı. Böyle grupların önünde mutlak resmî bandolar vardı ve bunları takiben de kırmızılı - beyazlı Pa-gün otuzdan fazla geniş kadrolu bando saydığım not defterime bile kaydetmişim.

Beşinci Caddenin kaldırımlarına toplanan yüzbinlerce Amerikalı bu ulvi manzarayı heyecanlı seyrediyor, her grup mutlaka aynı ölçüde, tefrik yapmaksızın uzun uzun alkışlıyordu. Geçen, bir hürriyet ve istiklâl kervanı veya esarettan ne-

Dernek çayında geçen oynayan bir çift

retini izhar eden boyunduruk altındaki bir büyük milletin temsilcileri idi. Beşinci Caddede, Amerikan vatandaşlığı ve Polonya'nın oluş el ele, kalb kalbe vermişti.

Bu muazzam geçit resmi niçin yapıyordu? Maksat ne idi? Yüz bine yakın bu Polonyalı topluluğu niçin ve nasıl bir araya gelmişti? Bu, nasıl muazzam bir teşkilât işiydi, nasıl aksamadan yürütülmüş ve nasıl Beşinci Caddenin kilometreler boyunca bütün kaldırımlarını kaplıyan Amerikalı vatandaşların bu ölçüde dikkat, alaka ve sempatisini üzerine çekebilmişti? Bunlar benim gibi bir ecnebi için hakikaten düşünülecek şeylerdi. Merakımı ancak ertesi gün, Amerikalı dostlarımla görüş-tükten sonra giderebildim.

Geçit resmi günü, Polonya Devletinin ilk kuruluşuna, yani istiklâlini ilk elde ettiği gününe alt yıldönümü idi. Fakat aynı zamanda İkinci Dünya Harbinden sonra bu memleketi esaret boyunduruğu altına

ikinci defa sokan Ruslara karşı bir protesto niteliği taşıyan bir gösteri de yapılmıştı. Müstevliye günler anlatılmak isteniyordu: Polonyalıların milliyet hisleri ölmemiştir, ve öldürülemezdir. Ümit ebedidir ve bir gün Tanrı, Polonyalıların bu ümitlerini gerçekleştirmelerine imkân verecektir.

Avusturalya'daki, Kanada'daki mülteci Polonyalıları gibi Amerika'daki Polonyalıları da hür bir memlekette olmalarına, iş bulmuş, müstahsil hale gelmiş, belki de ailelerini refaha kavuşturmuş bulunmalarına rağmen müstaklil Polonya'nın Kırmızı - Beyazlı bayrağını, sevgili vatanlarını unutmadıklarını, unutamayacaklarını, içlerindeki hürriyet ateşinin sönmeyeceğini, ümit meşalesinin nesillerden nesillere mukaddes bir emanet gibi aktarılacağını anlatmak emelinde ve ihtiyacında idiler. Ellerinde taşıdıkları levhalarda bu fikirlerini dile getirmişlerdi.»

BİBLİYOGRAFYA :

Kuzey Kafkasya (Hürriyet ve İstiklâl Dâvası) *

SAYIN A. H. Hızal'ın büyük bir vukuf ve titizlikle hazırladığı «Kuzey Kafkasya Hürriyet ve İstiklâl Davası» adlı kitapla Kafkas literatürü, dolayısıyla milli kütüphanemiz çok kıymetli bir eser daha kazandı.

Değerli okurlarımıza tanıtımını yapacağımız bu eser, gerek muhtevast, gerek tertibi bakımından hakikaten doyurucu bir özellik taşıyor.

Eser, sâde bir zevkle düzenlenmiş karton bir kapak taşımakta olup 16x20 ebadında yani orta boy bir kitap olarak hazırlanmıştır. Malzeme olarak iyi cins kâğıttan istifade edilmiştir. İtinah bir baskı, okuyucuyu cezbediyor. I. sahifeyi Kafkas Milli Kahramanı İmam Şamil'in küçük bir portresi süslüyor. Ayrıca metin içinde 18 resim ile 3 harita; metin dışında da 4 adet kuşe kâğıdına basılmış renkli bayrak resimleri yer almış bulunuyor.

Eser, ön sözü müteakip şu bölümleri ihtiva ediyor :

- a) K. Kafkasya hakkında umumî malûmat.
- b) K. Kafkasya'nın Çarlık Rusya'sının istiyâ hareketine karşı mücadeleleri.
- c) Çarlığın yıkılışından sonra K. Kafkasya.
- d) Komünist Rusya esaretinde K. Kafkasya.

e) Esir Milletler Haftası ve Kuzey Kafkasya.

I. bölümde : K. Kafkasya hakkında umumî bilgiler takdim ediliyor. Jeopolitik ve Stratejik önemi belirtildikten sonra, Kafkas halklarının tarih boyunca oynadığı mühim roller dile getiriliyor. Müteakiben komşu devletlerle olan münasebetler üzerinde duruluyor. Bu arada K. Kafkasya'nın tabii, iktisadi ve beşerî coğrafyası hakkında da mufassal bilgi verilerek ülkenin tabii sınırları çiziliyor. K. Kafkasya halklarının lisani ve ırkî özellikleri beynelmîlî çapta ilmi eserlere istinaden kısaca gözden geçiriliyor. Bundan sonra içtimai hayat ve karakter mevzuuna temas edilerek kısa fakat özlü malûmat veriliyor.

II. Bölümde : Çarlık Rusya'sının istiyâ hareketine karşı K. Kafkasya'lılara akıllara durgunluk veren Hürriyet ve İstiklâl mücadeleleri mufassal olarak anlatılıyor. Müteakiben, Rusların K. Kafkasya'lılara karşı giriştikleri toptan tehcir ve imha hareketleri hakkında malûmat verildikten sonra, hariçte yapılan istiklâl mücadeleleri hakkında da kısaca bilgi veriliyor.

III. Bölümde : Çarlığın yıkılışından sonra, beyaz ve kızıl Rus ordularına karşı girişilen istiklâl harpleri, K. Kafkasya Birleşik Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve akıbeti hakkında gayet geniş ve vazih malûmat serdediliyor. Bu arada K. Kafkas-

ya Cumhuriyeti'nin son günlerine ait bazı vesikalar nakledildikten sonra vatan haricinde yapılan istiklâl çalışmaları hakkında bilgi veriliyor.

IV. Bölümde : K. Kafkasyalıların Komünist Rusya idaresinde geçirdikleri tahammülfersa esaret hayatı bütün detayları ile işleniyor. II. Cihan Harbi esnasındaki durum incelendikten sonra, Alman ordularıyla yurtlarını terkeden bahtsız Kuzey Kafkasyalıların Avusturya'da maruz kaldıkları, Drava Faciası hakkında okuyuculara bilgi sunuluyor. Bundan sonra jenosit (toptan tehir ve imha) faciasından, «Kuzey Kafkasya'nın kendiliğinden Rusya'ya katıldığı» söz götürmez yalanından bahsediliyor.

V. ve son bölümde de : Esir milletler haftası hakkında malûmat verilerek Neo - emperyalist Kazaklar ve Ukraynalıların K. Kafkasya üzerindeki güfün iddialarının mânasızlığı ve mesnetsizliği de-tileriyle ortaya konuyor. Müteakiben Kuzey Kafkasyalıların muhtelif devirlerde kullandıkları bayraklar hakkında bilgi veriliyor ve kitabın sonuna son derece kıymetli ve geniş bir bibliyografya ilâve ediliyor.

Son olarak diyebiliriz ki : Kuzey Kafkasya Millî İstiklâl Davası'nın manâ ve ehemmiyetini böylesine derin bir vukufia müdrik olarak şimdiye kadar (Türkçe olarak) hiç bir eser yayınlanmamıştır. Bu son derece önemli eseri bütün okuyucularımıza hararetle tavsiye ederek yazımızı eser sahibinin şu manâlı sözleri ile bitiriyoruz : «Kızıl Barbarlar... Kuzey Kafkasya milletinin hürriyet ve istiklâl aşkını asla söndürememiştir. Bu kutsal mücadele Vatan'ın hürriyet ve istiklâline kavuşacağı mes'ut güne kadar devam edecektir... Milletler hapishanesi Sovyet İmparatorluğu çürük bir ağaç gibi devrilecektir... Bugün Türkiye ve Orta Şark'ta yaşayan K. Kafkasyalıların ahfadı, atalarının vasıflarını muhafaza ediyorlar ve esaret zincirleri altında kıvranan Kafkasya'yı asla unutmadılar. Onlar mazlum vatan'ın kurtuluşunu heyecan ve ümitle beklemektedirler. Zincirler kırılacak ve hürriyet bayrağı Kafkaslar üzerinde dalgalanacaktır. «Doğacaktır sana vadettiği

Kıskanç oyunu (28. III. 1964 Balo gecesi)

günler Hak'kın — Kimbilir belki yarın belki yarından da yakın».

Y.N.K.

(*) İsteme adresi : A. Hazer Hızal - P. K. : 18 / Cebeci - Ankara
veya : Hilal Yayınları P.K. : 443 - Ankara.

Muhtelif Haberler

Sovyet Türkistan'ının Frunze şehrinde intişar eden Kommunist dergisinde (No : 3, 1963) «Demokrasi ve Sovyetler» başlıklı bir makale negredilmiştir. Makale yazarının kaydettiğine göre, Alman - Rus harbi sırasında Şimali Kafkasya'dan sürülen Karaçay - Malkar Türklerinin bir kısmı halâ Kırgızistan'da yaşamaktadırlar. Yazar, burada yaşayan Karaçay ve Malkarların sayısını bildirmiyorsa da Kırgızistan'ın yerli Sovyet azaları arasında 60 kadar Karaçay ve Malkar Türkünün bulunduğunu kaydediyor. Bundan anlaşılıyor ki Sovyetler Birliği Yüksek Şurasının 9.1.1957 tarihli kararnamesine göre sürgünde bulunan Karaçay - Malkarların Vatanları Kafkasya'ya dönmeleri için tespit edilen müddet geçtiği halde, bugüne kadar anavatanlarına dönmeyen Karaçay ve Malkar Türklerinin sayısı oldukça kabarıktır. Diğer Sovyet kaynaklarından öğrendiğimize göre Karaçay - Malkar Türkleriyle beraber Şimali Kafkasya'dan uzak Türkistan'a sürülen Çeçen - İnguşlar'dan 208 bin kişi, yani bütün sürülenlerin üçte biri aynı şekilde sürgün mahallinde yaşamaktadır.

Sovyet Çerkes radyosu, Şimali Kafkasya'nın Adige halkı arasında din aleytarı. Propaganda meselelerine hasredilen 15. 6.1962 tarihli yayınında, adigelerin dini ve milli geleneklere bugüne kadar sadık kaldıklarını ifade etmek mecburiyetinde kalmıştır. Aynı radyo, 1962 Ramazan ayında Şimali Kafkasya'nın sade bir köyünde 1000 kişiden fazla insanın oruç

tuttuğunu bildirmiştir. Aynı şekilde, bir kaç sene önce komunist basında bütün gayretlere rağmen Şimali Kafkasya'da dini hayatın sindirilemediği, meselâ bir kurban bayramı dolayısıyla sırf Kabartay - Balkar'da 12000 den fazla kurban kesildiği, bu durumun endişe verici olduğu yolunda yazılar ve haberler negredilmişti. Görülüyor ki Sovyetlerin bütün baskı ve tas-yiklerine rağmen Şimali Kafkasyalılar sarsılmaz bir azim ve inatla dinlerine ve milliyetlerine bağlı kalmakta kararlıdırlar.

Moskova'da müntezir «Literaturnaya Gazeta»nın Kasım 1961 tarihli nüshasında «Milli Egoizm ve Milli duygular» başlıklı bir makale yayımlanmıştır. Makalede, Çağdaş Kuzey Kafkasya halklarının edebiyatında tezahür eden «milli egoizm» yerilmektedir. Sözü geçen mukalede A. Muttalibov adında bir Kuzey Kafkasyalı şairin «Ana dili» adlı şiiri ele alınarak Kafkaslıların kendi aralarında ana dilin ile konuşmalarının gerekli olduğunu savunmaktadır, bu ise egoizm ve gövencizm bir örnektir denilmektedir. Sovyet resmi görüşünü savunan bir gazete'nin bahsettiğimiz makalesinin sonlarında da: Kuzey Kafkasya yazarlarının «geçmişin kalıntıları havası içinde» kalmaya devam ettikleri ve (Sovyet gerçeğini) kavrayamadıkları öne sürülerek Kafkasyalı yazar ve şairlere ateş püskürülmektedir. Görülüyor ki Sovyetlerin bütün gayretlerine rağmen Kuzey Kafkasyalı yazarlar, kendi mill haklarını ve edebiyat alanında milli konularını savunmaya devam etmektedirler.

Kafkasyalıların bu milli davranışları, heryet asimile ve ruslaştırma siyasetine karşı gösterilen aktif mukavemetin yine heryet kaynaklarından öğrendiğimiz mutlak bir tezahürüdür.

«Dergi» den faydalanılmıştır.

❖

Amerika Birleşik Devletleri Cumhuriyeti-çi parti Başkan adayı Senatör Goldwater, geçenlerde Pennsylvania Askeri kolejinde yaptığı bir konuşmada şu dikkate değer sözleri söylemiştir: «İnsan zekasını ve iradesini uzun süre baskı altında tutmak mümkün değildir. Yardımımız ve teşvikimizle dünyadaki esir milletlerin ergeç kenti kaderlerini tayin ve hürriyetlerini seveceklerine eminim. Fakat eğer, — baskı içinde bir arada yaşamaya — hayaline kapırsak hürriyet anlayışına ve (bize güvenen insanlara) ihanet etmiş oluruz.»

❖

25 Mayıs 1964 pazartesi günü, Milli Türk Talebe Birliği Hukuk Fakültesi Talebe derneği ve İstanbul Milliyetçiler Derneği tarafından müştereken düzenlenen, «Çıktı Türkler ve Kıbrıs» mevzuu açık oturum, Eminönü Öğrenci Lokalini dolduran kalabalık bir dinleyici kitlesi tarafından ilgi ile takibedilmiştir. Açık Oturuma Türkistan, Kuzey Kafkasya, Kırım, İdil-Tural, Doğu Türkistan ve Azerbeycan temsilcileri katılmışlar ve birer konuşma yapmışlardır. Açık oturum, dinleyicilerin derinlikteli tezahüratı ile karşılanmış ve samimi bir hava içerisinde sona ermiştir.

❖

YENİ NEŞRİYAT :

EMEL — iki aylık fikir-kültür dergisi — Sabihî İsmail Otur, yazı işleri müdürü: Ferit Erdem Boray. İdare yeri: Ankara cad. No. 54 İstanbul.

Kırımlı kardeşlerimiz tarafından uzun yıllardan beri yayınlanmakta olan «Emel» dergisinin 22. sayısı da neşredilmiş bulunmaktadır. «Emel» evvelce (1930 - 1941) yıllarında Müstecip Ülküsal tarafından Dobruca'da (Romanya) neşredilmekteydi. Gelecek sayılarımızda dergi hakkında daha geniş malûmat vermeye çalışacağız.

Dernek Haberleri

Memnuniyetle haber aldığımıza göre İstanbul Kafkas Kültür Derneği, Dernek faaliyetleri için müstakil bir kat alma teşebbüsüne geçmiştir. Bu cümleden olarak bir «bina alma komitesi» kurulmuş olup Pamukbank'ın Beyoğlu şubesinde (5640) numaralı bir hesap açılmıştır. Sözü geçen müstakil kat, İstanbul'un en mutena semtlerinden birinde olup 5 oda ve bir de (200) kapasiteli bir salon ihtiva etmektedir. Takriben (200.000) Lira değerinde olan bu kat'ın bir an önce derneğimize mal olabilmesi için muhterem hemşehrilerimizin bağışta bulunmalarını rica etmekteyiz. Bu husustaki bağışlar, Pamukbank'ın Beyoğlu Şubesinde 5640 numaralı dernek hesabına yatırılabilir.

kayıplar

Millî İstiklâl Mücadelemizin tanınmış önderlerinden, Hamidiye Kahramanı, Eski başvekillerimizden Muhterem Rauf Bey (Orbay) 16 Temmuz 1964 Perşembe günü Hak'ın rahmetine kavuşmuştur. Merhumu Allâh'tan rahmet, ailesine ve milletimize baş sağlığı dileriz.

❖

Büyük bir teessürle haber aldığımıza göre kıymetli fikir ve dâva adamlarımızdan Ramazan Traho 9 Temmuz 1964 Perşembe gecesi Münih'te ani bir kalp sektesi geçirerek vefat etmiştir. Mecmuamız ve Kafkas Kültür Derneği, Merhumu Allâh'tan mağfiret, kederli ailesine ve hemşehrilerimize başsağlığı diler.

❖

Karaçay muhitinde mutena bir yer ılgal eden emekli baş muallim ve değerli din âlimi H. Musa Kâzım Karça 1 Haziran 1964 pazartesi günü Hak'ın rahmetine kavuşmuştur. Merhum 1894'de Kuzey Kafkasya'da Karaçay eyaletinde dünyaya gelmiş olup 1905 muhacereti sırasında Türkiye'ye hicret etmiş bulunuyordu.

Diğer taraftan, teessürle haber aldığımıza göre uzunayla ilerigelenlerinden Nohçu Hacı Polat, 23 Haziran 1964 günü vefat etmiştir.

Merhum büyüklerimize Allâh'tan mağfiret, geride kalanlara da baş sağlığı dileriz.